

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

รายงานการวิจัยเรื่อง

“สถาปัตยกรรมพุทธาวาสวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร”

“The Architectural Space of Buddhist Ceremonial Area in Chumponnigayaram Temple”

(<http://www.kmitl.ac.th/~kvvatcja>)

ผู้ดำเนินการวิจัย

รองศาสตราจารย์ วัชรวิ วัชรสินธุ์ (kvvatcja@kmitl.ac.th)

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

RCH
NA
6022
๖๖๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

หมวดเงินรายได้ประจำปีงบประมาณ 2545

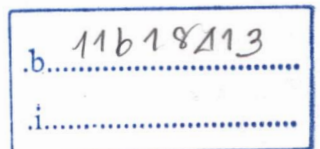
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ส่งมอบเอกสารงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พฤษภาคม 2548

ผลงานเผยแพร่ลงบนเว็บไซต์ <http://www.kmitl.ac.th/~kvvatcja>

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 64487
วัน,เดือน,ปี..... 11 ก.ย. 2549

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ	หน้า
สารบัญ	i
สารบัญภาพถ่าย, สารบัญภาพลายเส้น	ii
กิตติกรรมประกาศ	iv
บทคัดย่อ	v
บทที่ 1 ความเป็นมาของวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร	1
บทที่ 2 ลักษณะศิลปะสถาปัตยกรรมพุทธาวาสวัดชุมพลนิกายาราม	6
2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถ	7
2.1.1 พื้นที่เว้นว่างภายในอาคารเพื่อรองรับพิธีกรรม	7
2.1.2 พระพุทธรูปประธาน	8
2.1.3 งานประดับตกแต่งภายในโถงพระอุโบสถ	12
2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมพุทธาวาส	27
2.2.1 การจัดวางพุทธาวาสในผังบริเวณของวัด	28
2.2.2 การจัดวางองค์ประกอบในแผนผังพุทธาวาส	40
2.2.3 วิเคราะห์สัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆในแผนผังพุทธาวาส	47
บทที่ 3 บทสรุปผลการศึกษา	49
3.1 การศึกษาองค์ประกอบสำคัญของงานออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถ	50
3.2 การศึกษาองค์ประกอบสำคัญทางกายภาพของงานออกแบบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ	50
บรรณานุกรม	51
ประวัติผู้ทำการวิจัย	52
ผลงานวิจัย	53

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพถ่าย

ภาพถ่ายทางอากาศ แสดงที่ตั้งวัดวัดชุมพลนิกายาราม	2
ภาพถ่ายทางอากาศขยาย แสดงที่ตั้งวัดวัดชุมพลนิกายาราม	3
ภาพถ่ายโถงพระพุทธรูปประธาน	8
จิตรกรรมที่ผนังภายในด้านทิศใต้	14
การใช้เส้นสีเทาแบ่งภาพเล่าเรื่อง	14
จิตรกรรมด้านฝาผนังกลางด้านตะวันออก	14
ทัศนียภาพภูมิทัศน์สุดขอบฟ้า	14
พระมหาพิชัยมงกุฎที่ผนังด้านหลังพระประธาน	15
ผนังด้านหลังพระประธาน	15
ภาพมุมกว้างจิตรกรรมที่ผนังด้านทิศเหนือที่ยังคงหลงเหลืออยู่	19
จารึกบนแผ่นหินอ่อนที่ผนังด้านหน้าพระประธาน	22
จิตรกรรมประวัติ พระพุทธโคดมที่ผนังด้านหน้าพระประธาน	23
ภาพเขียนสีลายอุบะ ลายกรวยเชิง ที่เสาภายในพระอุโบสถ	24
จิตรกรรมที่บานประตู-หน้าต่างด้านในพระอุโบสถ	25
รูปแบบลายประดับต่างๆที่ฝาเพดานภายในพระอุโบสถ	26
เจดีย์ประธาน	29
พระอุโบสถในทิศต่างๆ	30
ภาพจำหลักหน้าบันมุขลดใต้ช่อด้านหน้าพระอุโบสถ	31
ภาพจำหลักหน้าบันมุขลดใต้ช่อด้านหลังพระอุโบสถ	32
ผนังประดิษฐานพระพุทธรูปด้านหน้า-ด้านหลังพระอุโบสถ	33
ลายรดน้ำที่บานประตู-หน้าต่างด้านนอก	34
ฐานอาคารและฐานเสมา	35
พระวิหารน้อย	36
กำแพงแก้วชั้นใน-ชั้นนอก	37
เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง	38
ภาพถ่ายโบราณในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2409 และ ปัจจุบัน	39

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพลายเส้น

แผนผังแสดงการจัดพื้นที่เว้นว่างภายในโบสถ์	7
แผนผังการจัดวางพระพุทธรูปประธาน	8
แผนผังแสดงตำแหน่งงานจิตรกรรมที่ผนังภายในพระอุโบสถ	13
แผนผังพุทธาวาส จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	28
แผนผังพุทธาวาส จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	41
แผนผังอาคารพระอุโบสถ จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	42
รูปตัดตามยาวอาคารพระอุโบสถ จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	43
รูปตัดตามขวางและรูปตั้งด้านหน้าอาคารพระอุโบสถ จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	44
รูปตัดตามยาวอาคารพุทธาวาสโดยรวม จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	45
รูปตั้งด้านหน้าอาคารพุทธาวาสโดยรวม จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย	46
แผนผังแสดงสัดส่วนโครงสร้างพุทธาวาส ความกว้าง : ความยาว	47
แผนผังโครงสร้างพระอุโบสถ แสดงสัดส่วนความกว้าง : ความยาว	47
สัดส่วนความสูงของพระเจดีย์และพระอุโบสถด้านฝาหน้ากลอง	51
สัดส่วนความสูงของพระเจดีย์และพระอุโบสถด้านข้างอาคาร	51

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์วัดชุมพลนิกายาราม ที่เป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษางานสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าไว้ตราบนานทุกวันนี้

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะกรรมการสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ที่สนับสนุนการดำเนินงานวิจัยของคณาจารย์ด้วยการให้ทุนอุดหนุนการวิจัย จากเงินรายได้ประจำปี 2545 ของคณะฯ ตลอดจนเชื้อเพื่อสถานที่ทำงานรวมทั้งอุปกรณ์สำนักงานต่างๆที่จำเป็น

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะผู้ช่วยทำงานวิจัยคุณภาพทุกท่าน ได้แก่

อาจารย์ถนอม ศรีวรษา ภาควิชาเทคโนโลยีการก่อสร้าง คณะวิศวกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง ผู้อำนวยการใช้กล้องสำรวจ

คณะนักศึกษา ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง ผู้ช่วยทำการสำรวจ รั้ววัด และชำนาญการเขียน
แบบลายเส้นด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ นายวิทยา จิรัฐิติเจริญ

นายทศพร ยุทธศักดิ์

นายวิศวะ สุจิระพงษ์

นายธนชัย ตรงค์เวโรจน์

นายณัฐพงษ์ รอดเจียม

นายกิตติ ศิริพิทักษ์ชัย

นายศุภวัฒน์ จิระประเสริฐสม

รองศาสตราจารย์ วชิรี วัชรสินธุ์

ผู้ดำเนินการวิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมวัดชุมพลนิกายาราม ทั้งทางสัญลักษณ์ และ ทางกายภาพ พบว่า

แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน ด้วยการจัดวางกลุ่มพระพุทธรูปประธาน 7 องค์ พร้อมจารึกพระนามตามลำดับอดีตพุทธเจ้า ตลอดจนจิตรกรรมเล่าเรื่องอดีตพุทธเจ้าทั้ง 7 องค์เหล่านั้น เป็นความตั้งใจที่จะสร้างบรรยากาศความเลื่อมใสศรัทธาแก่บรรดาผู้ที่ได้สัมผัสพื้นที่เว้นว่าง โดยอาศัยพระพุทธรูปจิรายุวัตของอดีตพุทธเจ้าที่อุบัติขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าผ่านมาแล้วเป็นเวลานานแสนนาน เป็นสิ่งยืนยันความยั่งยืนของอุดมคติอันดียิ่งในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่ศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรมอันเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของสังคม และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชนชาติจะได้ถูกบันทึกขึ้นอีกครั้ง โดยอาศัยรูปแบบของงานศิลปะสถาปัตยกรรมผ่านลายจำหลักไม้และลายรดน้ำ รูปช้างศึก ม้าศึก รถศึก ทหารเดินเท้า และแม่ทัพนายกองเท่านั้น ยังสะท้อนคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์อันเป็นผู้นำที่สำคัญที่สุดของกองทัพ คือ “เบญจปักษี” ผู้ทรงรอบรู้ศิลปศาสตร์ในการศึกสงคราม รวมทั้งในยุทธศาสตร์และยุทธวิธีตามตำราพิชัยสงคราม

แนวความคิดในการการสร้างสรรค์พื้นที่เว้นว่างของพุทธาวาส เป็นการจัดวางองค์ประกอบพื้นฐานแบบประเพณีไทยที่เรียบง่ายแต่สง่างาม ด้วยสมดุลแบบซ้าย-ขวา (Symmetrical Balance) โดยจัดให้พระอุโบสถตั้งอยู่ในแนวแกนหลักตะวันออก-ตะวันตก มีพระเจดีย์ประธานคู่ตั้งขนาดพระวิหารน้อยอยู่ในแนวแกนเหนือ-ใต้ พระวิหารน้อยตั้งอยู่ที่จุดตัดของแนวแกนทั้งสอง ปิดล้อมพื้นที่สำคัญด้วยกำแพงแก้วซ้อน 2 ชั้น ตามลำดับความสำคัญของพื้นที่

การจัดวางตำแหน่งและขนาดขององค์ประกอบต่างๆ ตลอดจนระยะห่างขององค์ประกอบทั้งหมดที่ปรากฏในแผนผังแนวราบและรูปด้านแนวตั้ง ใช้สัดส่วนย่อยในการลดขนาดหรือเพิ่มขนาดอยู่ในสัดส่วนประมาณ 1 ใน 3 ของความกว้างฐานองค์เจดีย์ (5 วา) ที่บันทึกในประวัติเดิมของวัดเป็นหลัก

ผลของการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นอัจฉริยภาพด้านศิลปะสถาปัตยกรรมชั้นสูงของยุคสมัยที่ควรค่าแก่การศึกษาและพัฒนาสืบต่อไป.

บทที่ 1

ความเป็นมาของวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วัดชุมพลนิกายาราม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางปะอินประมาณ 1 กม. เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ที่หัวเกาะบางปะอิน หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ติดกับเขต พระราชวังบางปะอิน

ภาพถ่ายทางอากาศ แสดงที่ตั้งวัดวัดชุมพลนิกายาราม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ทำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาณาเขตวัด

ทิศเหนือ

จรดลำน้ำเจ้าพระยา และปากคลอง

ทิศใต้

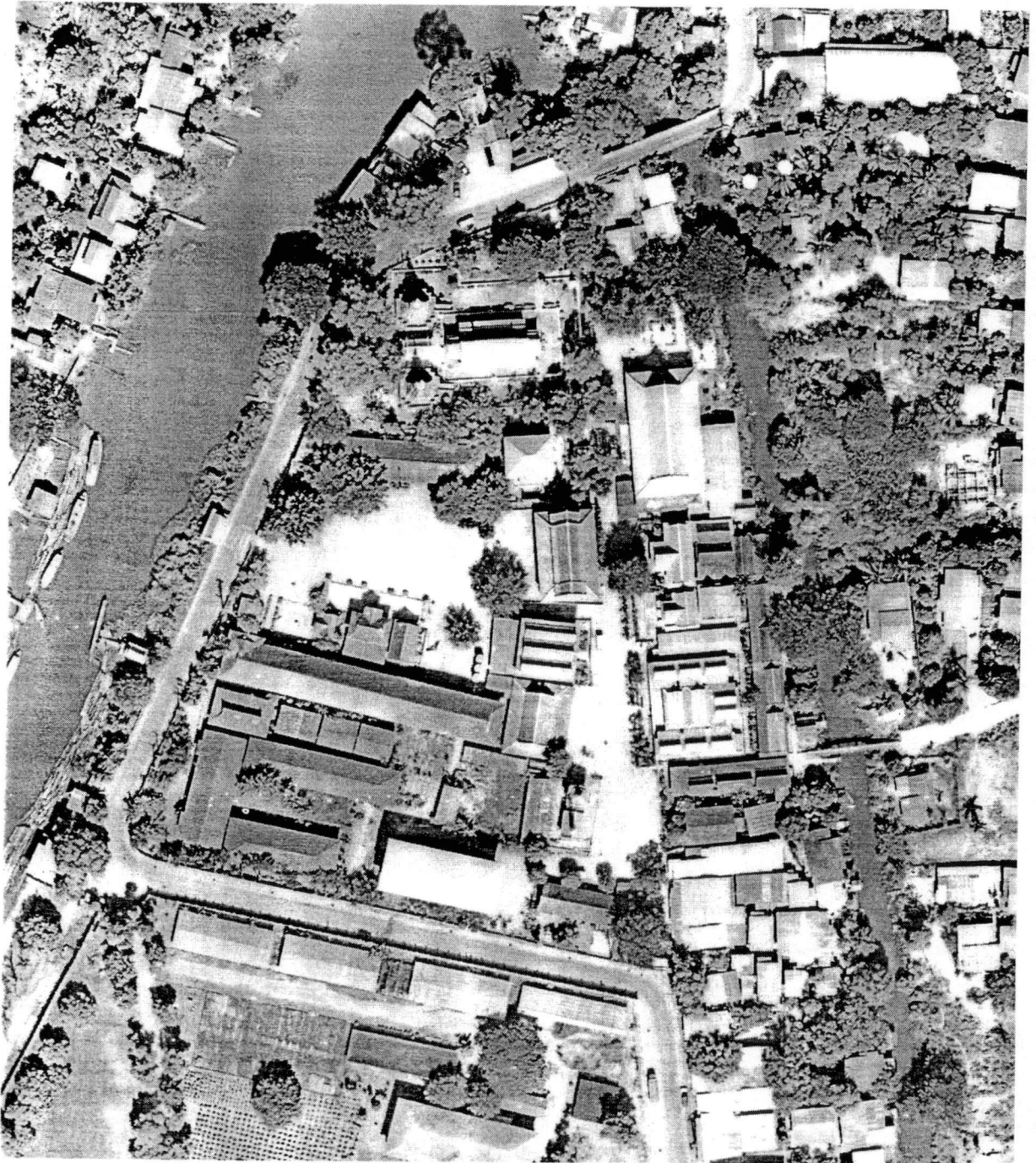
จรดเขตด้านทิศเหนือของพระราชวังบางปะอิน

ทิศตะวันออก

จรดคลอง

ทิศตะวันตก

จรดลำน้ำเจ้าพระยา

ภาพถ่ายทางอากาศขยาย แสดงที่ตั้งวัดวัดชุมพลนิกายาราม

กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2538

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตามความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพันรัตนินัน สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ทรงสร้างวัดชุมพลนิกายารามขึ้นประมาณ ปีพ.ศ.2175 ในคราวเดียวกับที่ทรงสร้างพระที่นั่งโสภาวรรยทิพาอาสน์ที่เกาะบางนางอินซึ่งเป็นบ้านเกิดของพระองค์ การที่ทรงพระราชทานนามว่าวัดชุมพลนิกายารามนั้น เป็นที่เข้าใจว่าบริเวณนี้คงเคยเป็นสถานที่ที่ทรงนำกองทหารมาพักในคราวใดคราวหนึ่ง การปฏิสังขรณ์วัดได้กระทำกันมาเป็นลำดับ ครั้งที่สำคัญได้แก่

ครั้งแรก ในปีพ.ศ.2279 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทร์พิทักษ์ พระราชนัดดาของพระสรรเพชญ์ที่ 9 (ขุนหลวงท้ายสระ) ซึ่งในขณะนั้นทรงผนวชอยู่ที่วัดโคกแสงได้ทรงปฏิสังขรณ์ครั้งหนึ่ง

ครั้งที่สอง ในปีพ.ศ.2406 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ (หลง) เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์ นับเป็นวัดหนึ่งในจำนวน 3 วัด (วัดวิเศษาราม จ.ลพบุรี, วัดเสนาสนาราม และ วัดชุมพลนิกายาราม จ.พระนครศรีอยุธยา) ที่ทรงสร้างขึ้นเพื่อไถ่พระนารายณ์ราชิเวศน์ เมืองลพบุรี ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงพระราชอุทิศเป็นที่วิสุคามสีมาไว้ในคราวที่ทรงพระประชวรหนักใกล้สิ้นพระชนม์²

ครั้งที่สาม ในปีพ.ศ.2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปฏิสังขรณ์ครั้งหนึ่ง โดยทรงซ่อมพระอุโบสถและพระวิหาร

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 25 เรื่อง “สถานที่และวัดที่สร้างใน ร.4” พิมพ์ในงานปลงศพสนองคุณบิดา นายเชื้อง วรรณสูตร, (โรงพิมพ์โสภณชนากร, 2465.) หน้า 82

² พันรัตนินัน สมเด็จพระ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2515) หน้า 489 ความว่า

“ในปี พ.ศ.2225 สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระนารายณ์) จำเดิมแต่เสด็จล้มลงเพลานั้น พระโรคก็กำเริบมากขึ้น จึงมีพระราชดำรัสให้หาบรรดาชาวที่ชาววัง ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมประมาณ 15 คน เข้ามาเฝ้าในมหาปราสาทที่นังสุทธาสวรรค์ที่เสด็จทรงประชวรอยู่นั้น แล้วจึงมีพระราชโองการตรัสว่า บัดนี้ไอ้สองคนพ่อลูก(พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์)มันคิดเป็นการกบฏ ฝ่ายเราก็ป่วยทุพลภาพหนักอยู่แล้ว เห็นชีวิตไม่ตลอดไปจนสามวัน แลซึ่งท่านทั้งหลายจะอยู่ในขรราวาสนั้น เห็นว่า ไอ้กบฏสองคนพ่อลูกมันจะฆ่าเสียสิ้น อย่าอยู่เป็นคฤหัสถ์เลย จงบวชในพระบวรศาสนา เราขงชัยพระอรหันต์เป็นที่พึ่งเถิด จะได้พ้นภัย จึงดำรัสให้ไปเบิกเอาจิ๋ว ณ พระคลังศุภรัตน์มาพอครบตัวกัน แลมีพระราชโองการตรัสให้อาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาประมาณยี่สิบรูปในเพลานั้น แล้วดำรัสว่า นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงนำเอาคนเหล่านี้ออกไปอุปสมบท บวชเป็นภิกษุภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วยเถิด จึงพระสงฆ์ราชาคณะทั้งหลายถวายพระพรว่า ซึ่งอาคมทั้งปวงนำเอาอุบายสกเหล่านี้ออกไปอุปสมบท ณ พระอารามนั้น เห็นว่าผู้ซึ่งประจำรักษาประตูพระราชวังนั้นจะห้ามมิให้ออกไป

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระดำรัสว่า ถ้ากระนั้นนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง ให้อุปสมบทบวชคนทั้งหลายเหล่านี้ในปราสาทของโยมนี่เถิด จะได้หรือมิได้ แลพระสงฆ์ราชาคณะทั้งหลายถวายพระพรว่า ถ้าแลพระราชสมภารเข้าทรงพระราชอุทิศพระมหาปราสาทถวายพระพระวิสุคามสีมาแก่พระสงฆ์แล้ว อาตมภาพพระสงฆ์ทั้งปวงจะให้อุปสมบทกันได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตพระราชอุทิศถวายพระมหาปราสาททั้งสอง แลจังหวัดพระราชวังทั้งปวงเป็นวิสุคามสีมาแก่สงฆ์เสร็จแล้ว มีพระราชดำรัสว่า นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายกระทำซึ่งตั้งกรรมทั้งปวงเถิด จึงพระสงฆ์ราชาคณะทั้งหลายก็ให้อุปสมบทบวชบรรดาข้าหลวงเดิมทั้งปวงเป็นภิกษุภิกษุในพระที่นังสุทธาสวรรค์

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตามประกาศ³ การทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดชุมพลนิกายาราม เกาะบางปะอิน เมื่อพ.ศ. 1125 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งพระอุโบสถ, พระวิหาร, การเปรียญ, กุฏิสงฆ์และศาลาทั้งหมดในวัด ซึ่งปัจจุบันนี้ศาลาการเปรียญได้สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่าที่ถูกพายุพัดล้ม เพราะความชำรุดทรุดโทรม ส่วนกุฏิสงฆ์ที่สร้างขึ้นในครั้งนั้นได้ถูกดัดแปลงจนเปลี่ยนรูปแบบไปเนื่องจากเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา แม้ว่าสถาปัตยกรรมพุทธาวาสจะได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้งหลายครา แต่สิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพดีเพียงพอที่จะเป็นต้นแบบให้ศึกษาประเด็นสำคัญอันเป็นแนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับสถาปนิกในยุคปัจจุบันและอนาคตสืบต่อไป

³ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, (พระนคร : องค์กรคำครุสภา, 2534.) หน้า 111-114

“มีพระบรมราชโองการมานพระบ้นชุธรรมาท ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ซึ่งดำรงกรุงเทพมหานครนครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธราชธานี ซึ่งตั้งอยู่ประเทศบางกอกนั้น ดำรัสสั่งให้ประกาศแก่ผู้มาซึ่งพระอารามนี้ให้ทราบทั่วกันว่า พระเจดีย์ 2 พระองค์ในวัดชุมพลนิกายาราม เกาะบางปะอินนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งเสด็จเสด็จถึงวัดราชบูรณะกรุงทวารวดีศรีอยุธยา เมื่อปีมะเมีย โทศก ศักราช 992 นั้น ได้ทรงสถาปนาไว้พร้อมทั้งวัดทั้งปวงในพระอารามนี้ ในปีวอก จัตวาศก ศักราช 994 คิดนับตั้งแต่นั้นมาจนปีกุน เบญจศก ศักราช 1225 ล่วงไป 231 ปีมาแล้ว แลได้ขึ้นมามีภายหลังมา เมื่อแผ่นดินพระบรมราชธิราชพระบรมโกษฐ์ ซึ่งได้เสด็จเสด็จถึงวัดราชบูรณะกรุงทวารวดีศรีอยุธยา ในรัชกาล จัตวาศก ศักราช 1094 นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ในแผ่นดินนั้น ทรงผนวชอยู่วัดโลกเสงในพระนคร มาทรงปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง บัดนี้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ซึ่งทรงพระราชดำริแล้วดำรัสสั่งให้ประกาศนี้ ได้เสด็จเสด็จถึงวัดราชบูรณะกรุงทวารวดีศรีอยุธยา ณ กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธราชธานี เมื่อ ๗ วันพฤหัสบดี เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ ปีกุน ตรีศก ศักราช 1213 ทรงพระราชศรัทธา ให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ ทั้งสองนี้กับทั้งวัดทั้งปวงในวัดชุมพลนิกายารามนี้ขึ้นใหม่ เสร็จแล้วได้ทรงบรรจุพระบรมธาตุขนาดกลาง 2 ขนาดน้อย 2 ที่พระองค์ไว้ใ้ในมอบจันท์หน้าแดงจันทร์ขาว มอบศิลาซ้อนกันเป็นลำดับ แล้วเก็บไว้ในมณฑปศิลาทับพระมหาโพธิ์ ที่สืบมาแต่ต้นพระมหาโพธิ์เดิมด้วย แลไม่มีเครื่องเพชร, เครื่องพลอย, เครื่องเงิน, ของมีราคาแต่สักสิ่งบรรจุด้วย มีแต่ทองใบหนักไม่ถึงส่วนที่สี่ ของเพ็ชร์ที่ห่อพระบรมธาตุอยู่ชั้นในเท่านั้น เพราะหนักได้ทราบแล้วว่า ผู้ที่ปรารถนาหาเงินหาทอง เพี้ยวชุดทำลายพระเจดีย์ฐานในที่ค้างมีมากแล้ว กล่าวไว้เป็นความจริงทีเดียวไม่ว่าเท็จ จะทำบุญแล้วจะชุดเท็จให้เป็นบาปทำไม ขอท่านทั้งปวงอย่าคิดชุดทำลายพระเจดีย์นี้ด้วยสำคัญว่าจะได้เงินทองของมีราคาเลย จงช่วยกันระวังรักษาไว้ให้ถาวรอยู่สืบกาลนาน เป็นที่ไหว้กราบสักการะบูชาด้วยกันทั่วๆ ไป เพื่อจะได้จําเรี่ยกุศลราศีเทอญ

พระราชกุศลในการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์นี้ และพระพุทธรูปปฏิมากร ทั้งโรงพระอุโบสถแลวิหารการเปรียญกุฏิสงฆ์ศาลาทั้งปวงในวัดชุมพลนิกายาราม เกาะบางปะอินนี้ คิดเป็นพระราชทรัพย์ทรงบริจาคประมาณ 500 ชั่งเศษครั้งนี้ ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งได้ทรงสถาปนาพระอารามนี้มาแต่เดิม แลพระราชอุทิศถวายเป็นผลเพื่อได้ถึงแต่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ผู้ซึ่งได้มาทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ แลพระอารามนี้ครั้งหนึ่งนั้นด้วย แลพระราชทานส่วนกุศลแก่ท่านทั้งหลายชายหญิงผู้ได้อ่านหนังสือนี้ ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตคฤหัสถ์คฤหัสถ์ทั้งปวงจงได้อุโมทนา จงเจริญด้วยอายุพรหมสุขพลปฏิภาณสรรพสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลทุกประการ จงสำเร็จแก่ความปรารถนาในทางพระนฤพานดับทุกข์ทั้งปวงเทอญ

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนี้ก็ดี อื่นๆอีกเป็นอันมากก็ดี จะได้ทรงปฏิญาณว่าขอให้ได้สำเร็จพระพุทธรูปโพธิญาณ อวดอ้างบารมีว่าเป็นโพธิสัตว์อย่างเช่นใ้มาแต่ก่อนซึ่งอยู่ย่นนั้นก็หามิได้ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนี้แลอื่น ๆ ก็ไว้หวังตั้งพระราชหฤทัย ขอให้ได้สรรพสมบัติคือความบริบูรณ์คุณธรรมแลเอสิริยศบริวารทรัพย์สินเป็นอาทิ บรรดาที่จะได้ไปเป็นอุปการูปนิตยอุดหนุนให้ได้ช่องโอกาส เพื่อจะเสด็จถึงที่สุดสังสารทุกข์ภัยทั้งปวงโดยเร็วโดยง่าย ความทุกข์ทั้งปวงจะดับด้วยการใดของได้ดั่งนั้น สรรพวิบัติทั้งปวงซึ่งเป็นเหตุจจะให้เน้นช้ำอยู่ในสังสารทุกข์จงอย่าได้มี ถึงจะมีบ้างก็ให้พลันอันตรธานหายเทอญ

ประกาศไว้เมื่อ ๗ วันจันทร์ เดือน 8 บูรพาษาฒ แรม 13 ค่ำ ปีกุน เบญจศก ศักราช 1225 เป็นปีที่ 13 หรือ วันที่ 4443 ในรัชกาลปัจจุบันนี้”

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

ลักษณะศิลปสถาปัตยกรรมพุทธาวาสวัดชุมพลนิกายราม

2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถ

2.1.1 พื้นที่เว้นว่างภายในอาคารเพื่อรองรับพิธีกรรม

2.1.2 พระพุทธรูปประธาน

2.1.3 งานประดับตกแต่งภายในโถงพระอุโบสถ

2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมพุทธาวาส

2.2.1 การจัดวางพุทธาวาสในผังบริเวณของวัด

2.2.2 การจัดวางองค์ประกอบในแผนผังพุทธาวาส

2.2.3 สัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆในแผนผังพุทธาวาส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์สำหรับการใช้เฉพาะเพื่อการศึกษาดูงานเป็น อย่างไม่ควรตีให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถ

2.1.1 พื้นที่เว้นว่างภายในอาคาร

2.1.2 พระพุทธรูปประธาน

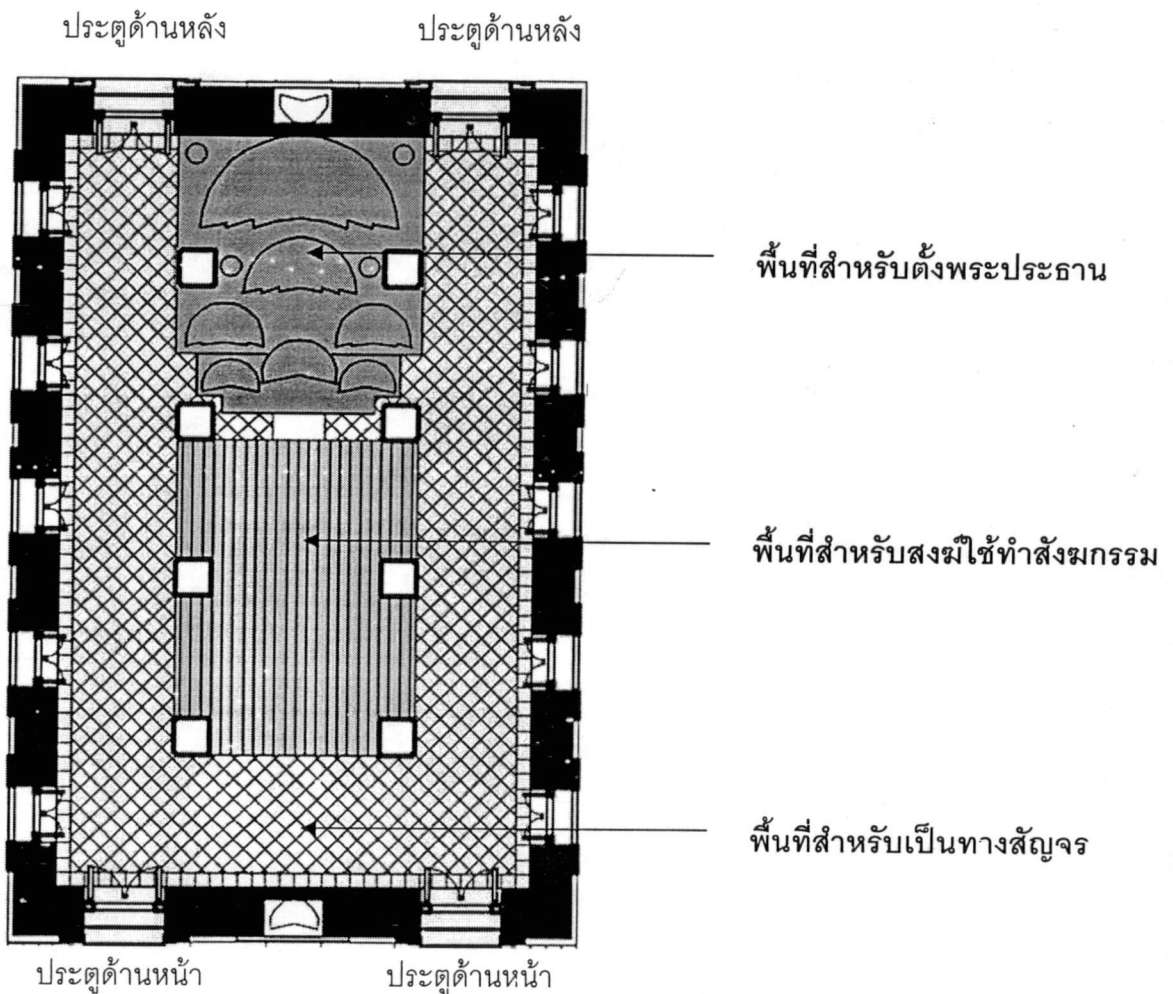
2.1.3 งานประดับตกแต่งภายในโถงพระอุโบสถ

2.1.1 พื้นที่เว้นว่างภายในอาคารเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอย มีขนาดกว้าง

8.20 ม. ยาว 15.00 ม. โดยประมาณ แบ่งออกเป็นพื้นที่ใช้งาน 3 ประเภท ได้แก่

- พื้นที่สำหรับตั้งพระประธาน
- พื้นที่สำหรับสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรม
- พื้นที่สำหรับเป็นทางสัญจร

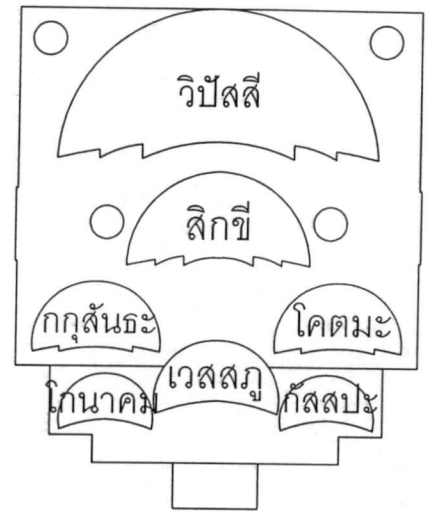
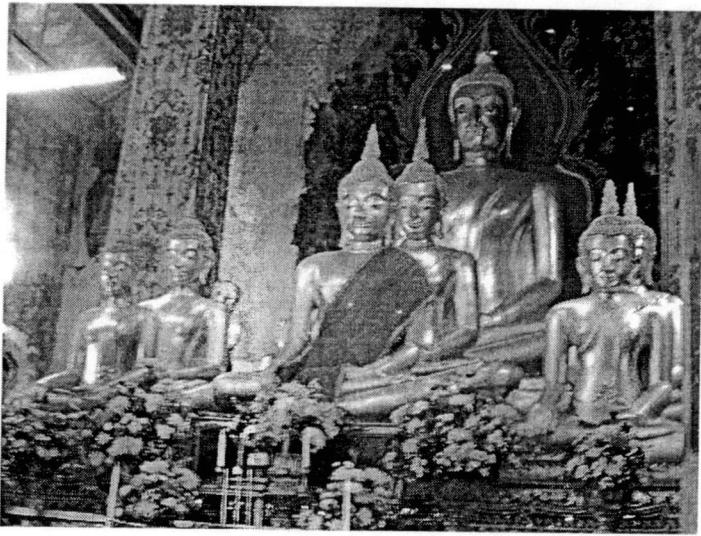
พื้นที่ส่วนต่างๆเหล่านี้แบ่งแยกโดยปริยายด้วยเสาประธานขนาด .70 ม.X.70 ม. ซึ่งเป็นเสาก่ออิฐทรงสี่เหลี่ยมปลายสอบที่รับน้ำโครงสร้างหลังคา

แผนผังแสดงการจัดพื้นที่เว้นว่างภายในโบสถ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.2 พระพุทธรูปประธานภายในและภายนอกพระอุโบสถ

ภาพถ่ายโถงพระพุทธรูปประธาน

แผนผังการจัดวางพระพุทธรูปประธาน

พระพุทธรูปประธานภายในพระอุโบสถทั้ง 7 องค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงลักปิดทอง พระพักตร์หันออกด้านหน้าพระอุโบสถทางด้านทิศตะวันออก มีพระนามจารึกที่ฐานและมีพุทธประวัติจารึกบนแผ่นหินอ่อนติดอยู่ที่ผนังพระอุโบสถทุกพระองค์

- องค์ที่ 1 พระนามว่า “วิปัสสิ” ปางมารวิชัย สูง 7ศอก 14นิ้ว หน้าตักกว้าง 6ศอก
- องค์ที่ 2 พระนามว่า “ลิกขี” ปางสมาธิ สูง 4ศอก 5นิ้ว หน้าตักกว้าง 3ศอก 4นิ้ว
- องค์ที่ 3 พระนามว่า “เวสสภู” ปางมารวิชัย สูง 3ศอกคืบ หน้าตักกว้าง 2ศอกคืบ 1นิ้ว
- องค์ที่ 4 พระนามว่า “กกุสันธะ” ปางสมาธิ สูง 3ศอก 5นิ้ว หน้าตักกว้าง 2ศอก 10นิ้ว
- องค์ที่ 5 พระนามว่า “โจนาคมนะ” ปางสมาธิ สูง 3ศอก 4นิ้ว หน้าตักกว้าง 2ศอก 11นิ้ว
- องค์ที่ 6 พระนามว่า “กัสสปะ” ปางมารวิชัย สูง 3ศอก หน้าตักกว้าง 2ศอก 6นิ้ว
- องค์ที่ 7 พระนามว่า “โคตมะ” ปางมารวิชัย สูง 2ศอกคืบ 3นิ้ว หน้าตักกว้างศอกคืบ 6นิ้ว

พระนามดังกล่าวข้างต้นเป็นพระนามของอดีตพุทธเจ้า⁴ 7 องค์ จากทั้งหมด 28 องค์ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่มีมาแต่ครั้งสุโขทัยที่รู้จักกันในนาม “ไตรภูมิพระร่วง” คำเรื่องโดยย่อเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้าดังกล่าว ลำดับตามระยะเวลาก่อนหลังที่เรียกว่า “กัลป์” (กัป)⁵ นั้น มีทั้งหมด 3 กัปด้วยกัน นับเป็น 3 กัปสุดท้ายของเวลาในอดีตทั้งหมด 12 กัป ได้แก่ สารกัปที่ 4, มัณฑกัปที่ 3 และภัทกัป

สารกัป ที่ 4 กัปที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกเพียงพระองค์เดียว คือ “พระวิปัสสิ”

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน “พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภควา” (กรุงเทพฯ ราชบัณฑิตยสถาน, 2544) หน้า 715-727

⁵ เอกุศลารัตน์เป็นเอกุศลารัตน์ที่พระอินทร์ทรงให้แก่มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาเพื่อใช้ในการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ซึ่งเป็นการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้เองที่เรียกว่า “กัลป์” (กัป) ซึ่งหมายถึงระยะเวลาอันยาวนานมากของโลกในวรรณกรรมพุทธศาสนา ไม่สามารถกำหนดเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปีได้

พระวิปัสสีพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์เดียวในสารกัลป์ที่ 4 พระองค์เป็นชาว พันธุมตี พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า "พันธุมะ" พระพุทธมารดาทรงพระนามว่า "พันธุมตี" เสด็จ ออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 8,000 ปี ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 8 เดือน จึงบรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นโพธิ์พุทฺธชื่อนี้ชื่อ "ปาฏลี" (แคฝอย) และเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 80,000 ปี

ในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นพญานาคนามว่า "อตุลละ" ได้พบ พระองค์และได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" พระวิปัสสีพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 19 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

มณฑกัปที่ 3 กัปที่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น 2 พระองค์ คือ "พระสิขี และ พระเวสสภู"

พระสิขีพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกในมณฑกัปที่ 3 พระองค์เป็นชาวเมือง อรุณวตี พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า "ขัตติยะ" พระพุทธมารดาทรงพระนามว่า "ปภาวตี" เสด็จ ออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 7,000 ปี ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 8 เดือน จึงบรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นโพธิ์พุทฺธชื่อนี้ชื่อ "ปุลนทรีกะ" (มะม่วงป่า) และเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 70,000 ปี

ในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ทรงนามว่า "อรินทมะ" ได้พบพระองค์และได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" พระสิขีพุทธเจ้าเป็น พระพุทธเจ้าองค์ที่ 20 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

พระเวสสภูพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าองค์สุดท้ายในมณฑกัปที่ 3 พระองค์เป็นชาว เมืองอนิมะ พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า "สุปตีปะ" พระพุทธมารดาทรงพระนามว่า "ยสวตี" เสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 6,000 ปี ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 6 เดือน จึงบรรลुพระอนุตรสัมมา สัมโพธิญาณ ณ โคนต้นโพธิ์พุทฺธชื่อนี้ชื่อ "ศาละ" และเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 60,000 ปี

ในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ ทรงนามว่า "สุทิสสนะ" ได้พบพระองค์และได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" พระเวสสภูพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 21 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

ภักกัป กัปอันเจริญที่มีพระพุทธเจ้าถึง 5 พระองค์ คือ "พระกกุสันธะ, พระโกนาคมนะ, พระกัสสปะ, พระโคตมะ, และ พระศรีอริยเมตไตรย" ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาหลังจากที่พระเวสสภูพุทธเจ้าได้ เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วหลายกัป

พระกกุสันธะพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกในภักกัป ทรงมีพระวรกายสูง 40 ศอกและมีพระชนมายุ 40,000 ปี พระองค์เป็นชาวเมืองเขมะ พระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า "อัคคิ ทัตตะ" พระพุทธมารดาเป็นนางพราหมณ์นามว่า "วิสาขา" กกุสันธะกุมารออกผนวชบำเพ็ญเพียรจนกระทั่ง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าภายใต้ต้นโพธิ์พุทฺธชื่อนี้ชื่อ "สรีละ" (ต้นชีก)

มีพระอัครสาวกชื่อ พระวิภูระและพระสัณฐีวะ

มีพระอัครสาวิกชื่อนี้ชื่อ สาขาภิกษุณีและสารัมภากษุณี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นพระราชาทรงนามว่า "เขมะ" ได้พบพระองค์และได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งในอนาคตกาล" พระกุสันธะพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 22 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

พระโกนาคมนพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 ในภัทกัป พระองค์เป็นชาวเมืองโสภวดี พระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า "ยัญญทัตตะ" พระพุทธมารดานามว่า "อุตตรา" พระโกนาคมนพุทธเจ้าเสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 3,000 ปี ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 6 เดือน จึงบรรลุพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นโพธิ์พุกษชื่อ "อุทุมพร"(มะเดื่อ) และเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 30,000 ปี

ในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ทรงนามว่า "ปัพพตะ" ได้พบพระองค์และได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" พระโกนาคมนพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 22 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

พระกัสสปะพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 ในภัทกัป ทรงมีพระวรกายสูง 20 ศอกและมีพระชนมายุ 20,000 ปี พระองค์เป็นชาวเมืองพาราณสี พระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์นามว่า "พรหมทัตตะ" พระพุทธมารดาเป็นพราหมณ์นามว่า "ธรวดี" กัสสปะกุมารออกผนวชบำเพ็ญเพียร จนกระทั่งตรัสรู้พระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าภายใต้โพธิ์พุกษชื่อ "นิโครธ" (ต้นไทร)

มีพระอัครสาวกชื่อ พระติสสะและพระภารทวาชะ

มีพระอัครสาวิกาชื่อ อนุลาภิกษุณีและอุรุเวฬวกษุณี

มีพระอุปัฏฐากชื่อ พระสัพพมิตตะ

ในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นมาณพนามว่า "โชติपालะ" เรียนจบไตรเพท มีชื่อเสียงไปทั่วทิศและมีเพื่อนเป็นช่างหม้อชื่อ ฆฎิการะ ทั้งสองได้สดับพระธรรมเทศนาของพระกัสสปะพุทธเจ้าแล้ว โชติपालมาณพได้ทูลขอบวชและพากเพียรเรียนพระไตรปิฎกจนจบและเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ พระกัสสปะพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า "โชติपालะจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต" พระกัสสปะพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 24 ที่ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์สิทธัตถะ

พระโคตมะพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 ในภัทกัป ทรงมีพระวรกายสูง 18 ศอกและมีพระชนมายุ 80 ปี พระองค์เป็นชาวนครกบิลพัสดุ์ พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า "พระเจ้าสุทโธทนะ" พระพุทธมารดาทรงพระนามว่า "พระนางมายา" พระโคตมะพุทธเจ้าเสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 25 ปี ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 6 เดือน ออกผนวชบำเพ็ญเพียร จนกระทั่งตรัสรู้พระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าภายใต้ต้นโพธิ์พุกษชื่อ "อัสสัตถะ"(โพธิใบ)

มีพระอัครสาวกชื่อ พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร

มีพระอัครสาวิกาชื่อ เขมาและอุบล

มีพระอุปัฏฐากชื่อ พระอานนท์

ในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์สิทธัตถะเสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า "สิทธัตถะ" เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น เมื่อผู้ผู้ใดเห็นประโยชน์อันเป็นการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมื่อพิจารณาตามลำดับการอุบัติขึ้นของอดีตพุทธดังกล่าวทั้ง 7 พระองค์ จะพบว่าพระสรีระของอดีตพุทธเจ้ามีความแตกต่างกัน⁶ พระสรีระสูงต่ำตามลำดับเวลาที่อุบัติขึ้นก่อนและหลังดังนี้

พระวิปัสสีพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 80 ศอก

พระสิกขีพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 70 ศอก

พระเวสสภูพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 60 ศอก

พระกกุสันธะพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 40 ศอก

พระโกนาคมะพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 30 ศอก

พระกัสสปะพุทธเจ้า มีพระสรีระสูง 20 ศอก

พระโคตมะพุทธเจ้าของเราพระองค์นี้ มีพระสรีระสูง 18 ศอก

แนวความคิดในการออกแบบจัดแสดงพระพุทธรูปประธาน ณ วัดชุมพลนิกายารามแห่งนี้มีความสอดคล้องทั้งในแง่ความงามทางทัศนศิลป์และความถูกต้องของสาระสำคัญตามพระคัมภีร์ ซึ่งจะพบว่าเป็นระเบียบวิธีในการจัดวางพระพุทธรูปประธานแบบประเพณีนิยมในงานพุทธสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาก่อนหน้านี้แล้ว

นัยยะสำคัญของความหมายในการประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน พร้อมจารึกพระนามอดีตพุทธเจ้าหลายพระองค์เช่นนี้ อนุมานได้ว่า เป็นการตอกย้ำพระพุทธรูปจักรวาลของอดีตพุทธเจ้าที่อุบัติขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ผ่านมาแล้วเป็นเวลานานแสนนานจนเราไม่อาจจะคำนวณให้ถ่วงถ่วงได้ว่าเป็นเวลานานเท่าใด ทั้งความธรรมดา⁷ของพระอดีตพุทธะและความเหมือนกันในพุทธกิจ 5 ประการ⁸ตลอดจนความแตกต่างกัน 8 ประการ⁹ ของอดีตพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์ ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ผู้ออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถตั้งใจที่จะโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชน และบรรดาผู้เข้ามาเยือนได้ย่นระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระปริสุทธิกคุณ และพระมหากรุณาคุณ บังเกิดความแล้วรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาที่จะน้อมนำเอาศีลธรรมและคำสอนอันประเสริฐซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏ แม้ว่าจะเสด็จปรินิพพานไปนานแล้วก็ตาม

⁶ สุวีริยาชัย มีผลกิจ ช่างถึง มธุรัตนวิลาสินี อรรถกถาพุทธนิทกยพุทธวงศ์ หน้า 741-746 ใน "พระพุทธรูปประวัติ" (กรุงเทพฯ : บ.คอมฟอร์ม จำกัด, 2545) หน้า 455

⁷ ความธรรมดาของพระพุทธรูป ได้แก่ ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โทนิบัลลังก์, ทรงประทับอยู่ ณ บริเวณโพธิบัลลังก์ 7 สัปดาห์, ห้ามมหาพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม, พญามารทูลขอให้เสด็จปรินิพพาน, ทรงแสดงธรรมกัณฑ์แรก คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์, ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์, โปรดผู้มีมิชฉาทิฐิให้กลับมีความเห็นถูกต้อง, ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดา ณ ดาวดึงส์พิภพ, ทรงบัญญัติสิกขาบทเมื่อมีเหตุเกิดขึ้น, ตรัสสาธกอันเป็นต้นเหตุแห่งเรื่องที่เกิด, ทรงกระทำปฏิสังขารต่อภิกษุอาคันตุกะ, เสวยสุกรมัททวะในวันเสด็จปรินิพพาน, พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละสถานที่สำคัญ 4 แห่ง (สถานที่ตรัสรู้, สถานที่แสดงปฐมเทศนา, สถานที่เสด็จลงจากเทวโลก, สถานที่ตั้งพระแท่นปั้นหมก), ไม่มีสิ่งใดสามารถทำอันตราย 4 ประการแก่พระพุทธรูปทุกพระองค์ได้ (ปัจจัย 4, พระชนชีพ, พระอนุพยัญชนะและ พระพุทธรังสีของพระพุทธรูป, พระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธรูป) เป็นต้น

⁸ ความเหมือนกันในพุทธกิจ ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต, เวลาเย็นทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน, เวลาค่ำประธานโอวาทแก่พระภิกษุ, เวลาเที่ยงคืนทรงวิชันนาปัญหาแก่เทวดา, เวลาใกล้รุ่งทรงตรวดดูสัตว์โลก ทั้งที่สามารถและบังไม่สามารถบรรลุมรรณอันควรเสด็จไปโปรด

⁹ ความแตกต่างกันแห่งพระพุทธรูป ได้แก่ พระชนมายุ, สรีระ, ตระกูล, ระยะเวลาทรงบำเพ็ญเพียร, ญาณที่ทรงเมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรรมนี้ว่า เมื่อทรงเป็นองค์สารเสนังนั้นเมื่อทรงบำเพ็ญเพียรเพียรเพียงเท่าไรนั้น เมื่อผู้พบเห็นเห็นเพียงไรจึงเห็นปานนั้นประการนี้

2.1.3 งานจิตรกรรมประดับตกแต่งภายในพระอุโบสถ เป็นศิลปะนิยมแบบ ประเพณีสถาปัตยกรรมชั้นสูงของไทย ความงดงามและความหมายของงานจิตรกรรมเป็นองค์ประกอบ สำคัญอันหนึ่งที่สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้อยู่ภายในสัมผัสได้ด้วยอายตนะภายนอก (รูป) ส่งต่อไปยัง อายตนะภายใน (ตา และใจ) ทั้งภาพเล่าเรื่องตลอดจนการใช้สีและลวดลายต่างๆล้วนเป็น อุบายของศิลปิน ในการควบคุมจิตของผู้ที่ได้สัมผัสภาพเหล่านั้นให้เกิดความรู้สึกรับรู้ความจริง แท้ของสิ่งต่างๆ ตามเรื่องราวที่เล่าด้วยภาพ เพื่อให้ตกอยู่ในสภาวะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา งานประดับตกแต่งส่วนต่างๆภายในอาคารที่สำคัญได้แก่

2.1.3.1 จิตรกรรมที่ผนังภายในพระอุโบสถ

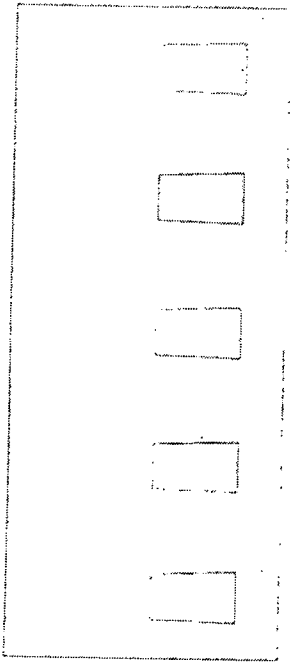
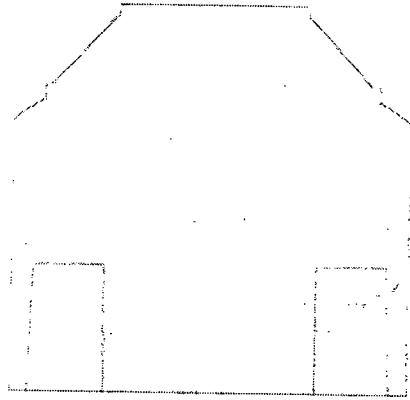
2.1.3.2 จิตรกรรมที่เสาโครงสร้างและโครงสร้างสำคัญ

2.1.3.3 จิตรกรรมที่บานประตู-หน้าต่าง

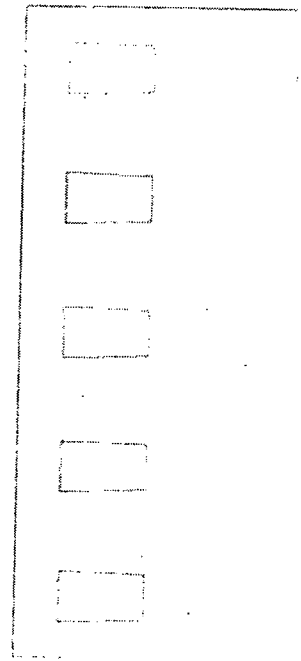
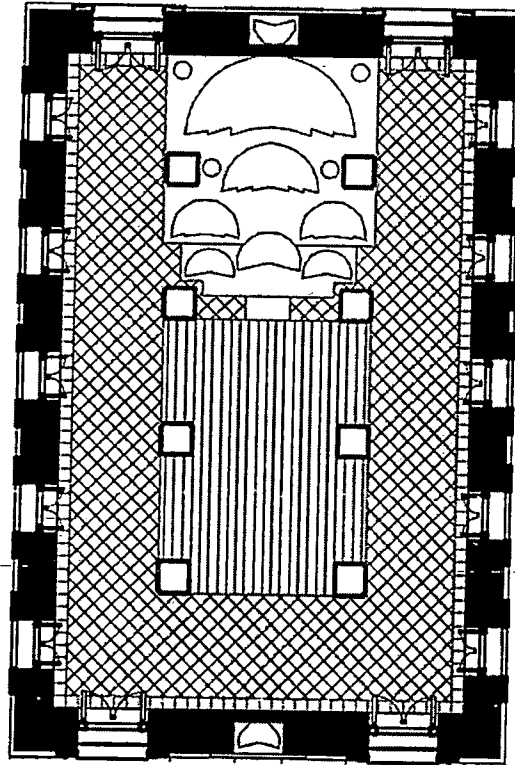
2.1.3.4 จิตรกรรมที่ฝ้าเพดาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ของกรมศิลปากร ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

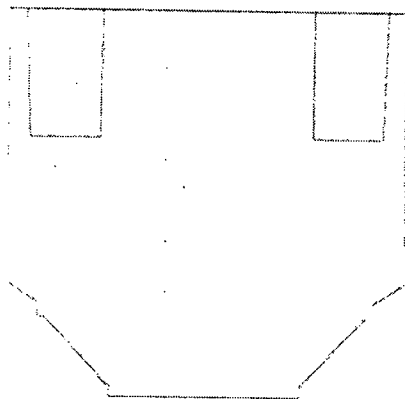
ผนังด้านทิศตะวันตก (ผนังด้านหลังพระประธาน)

ผนังด้านทิศใต้

ผนังด้านทิศเหนือ

ผนังด้านทิศตะวันออก (ผนังด้านหน้าพระประธาน)

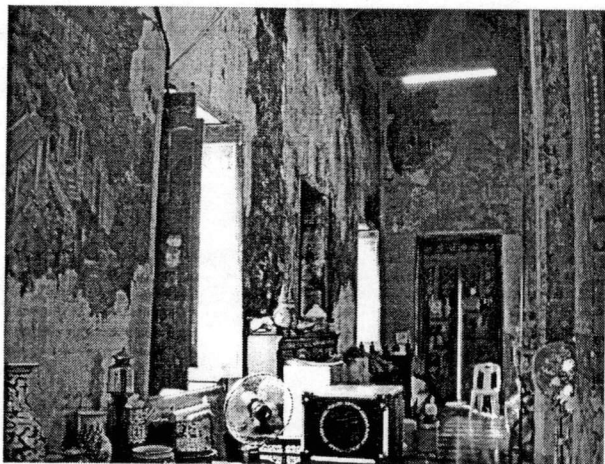
เหนือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้... แผนผังแสดงตำแหน่งงานจิตรกรรมที่ผนังภายในพระอุโบสถ
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

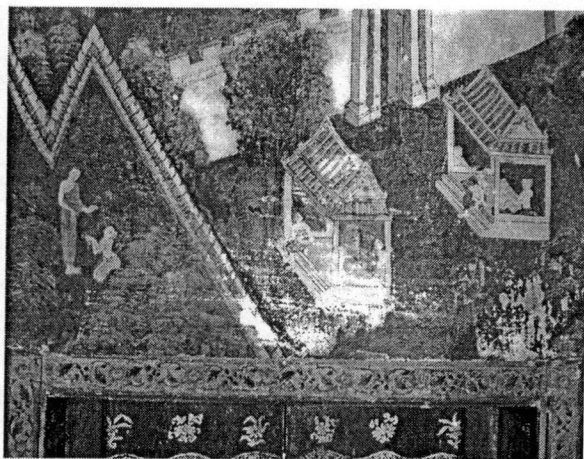
2.1.3.1 จิตรกรรมที่ผนังภายในพระอุโบสถโดยรอบเขียนภาพอดีตพุทธ

ประวัติ¹⁰ มีจารึกบนแผ่นหินอ่อนติดอยู่ที่ผนังระดับได้หน้าต่าง ข้อความในจารึกบรรยายภาพเขียนในส่วนต่างๆของผนังเป็นเรื่องพุทธจริยวัตรของอดีตพุทธองค์ต่างๆ รวม 8 แห่ง สภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่เสียหายไปมาก ยังคงเหลือที่ผนังด้านทิศเหนือและด้านทิศตะวันออกที่พอจะศึกษาได้

รูปแบบของวิธีการลำดับภาพตามคำจารึกยังคงใช้เส้นลันทา¹¹ แบบไทยประเพณีเป็นตัวแบ่งเนื้อเรื่อง ในขณะที่ตัวภาพ คน สิ่งก่อสร้าง และภูมิทัศน์ เป็นรูปแบบผสมตะวันตก ช่วงผนังบนติดฝ้าเพดานไม่มีเทพชุมนุม ใช้ทัศนียภาพของภูมิทัศน์ตามธรรมชาติแบบตะวันตกเป็นทิวทัศน์สุดขอบฟ้า ที่ปลายผนังบนสุดเขียนภาพเป็นผ้าม่านจีบตลอดความยาวผนังทั้งสี่ด้าน

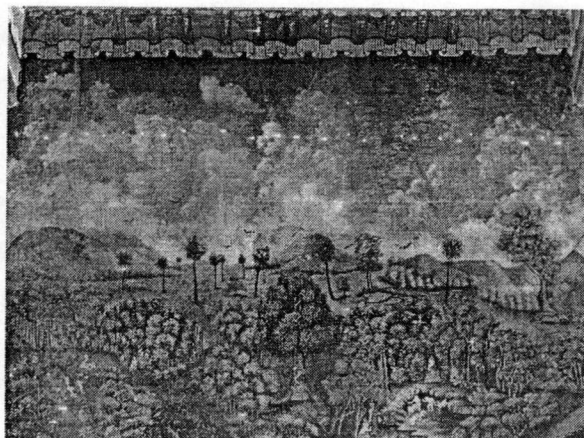
ร่องรอยของจิตรกรรมที่ผนังภายในด้านทิศใต้

การใช้เส้นลันทาแบ่งภาพเล่าเรื่อง

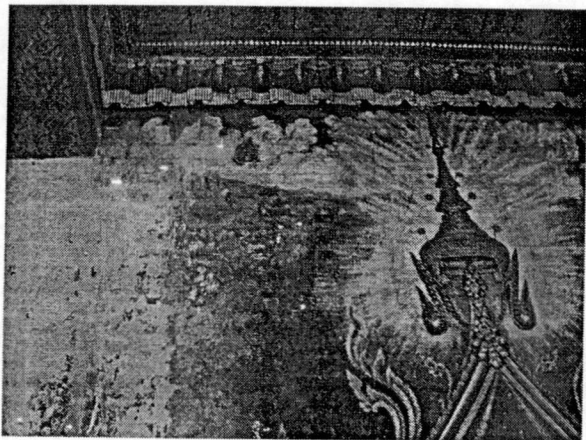
จิตรกรรมด้านฝาหน้ากลองด้านตะวันออก

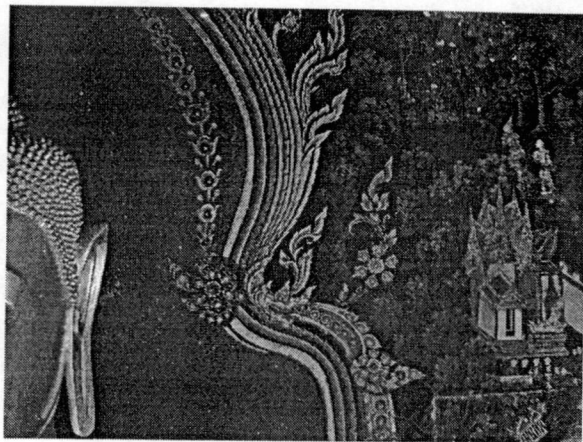
ทัศนียภาพภูมิทัศน์สุดขอบฟ้า

¹⁰ ภาพเขียนผนังนี้มาเขียนใหม่อีกครั้งเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดนี้ ปัจจุบันเลือนเกือบหมดแล้ว เหลือเพียงด้านหน้าประธาน และ ที่ผนังด้านทิศเหนือบางส่วนเท่านั้นที่ยังเห็นชัดเจนอยู่เต็มทั้งผนัง

¹¹ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ขอบกั้นภาพ ลักษณะเป็นเส้นหยัก เป็นระเบียบวิธีในกรแบ่งเนื้อเรื่องของงานจิตรกรรมแบบไทยประเพณี ที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งหากมีการนำไปใช้

พระมหาพิชัยมงกุฎที่ผนังด้านหลังพระประธาน

ผนังด้านหลังพระประธาน

ลำดับภาพในส่วนต่างๆของผนัง ตามคำบรรยายเริ่มต้นจากผนังด้านหลังพระประธานทิศตะวันตก เวียนขวาไปผนังด้านทิศเหนือจบลงที่มุมผนังด้านทิศตะวันออก แล้วข้ามผนังด้านทิศตะวันออกไปเริ่มต้นที่ผนังด้านทิศใต้ไปจบลงที่มุมผนังด้านทิศตะวันตก สุดท้ายยกกลับมาเริ่มต้นใหม่ที่ผนังด้านทิศตะวันออก ลำดับเรื่องตามลำดับพระอดีตพุทธเจ้าดังนี้

ที่ผนังด้านทิศตะวันตก (ผนังด้านหลังพระประธาน)

ลำดับที่1 พระวิปัสสิโพธิสัตว์ ภาพเขียนเริ่มจากมุมผนังด้านใต้ถึงเรือนแก้ว

ลำดับที่2 พระพุทธวิปัสสิ ภาพเขียนเริ่มจากเรือนแก้วถึงมุมผนังด้านทิศเหนือที่ผนังด้านทิศเหนือ

ลำดับที่3 พระพุทธวิปัสสิ ภาพเขียนเริ่มจากมุมผนังด้านทิศตะวันตกถึงลินทหา

ลำดับที่4 พระพุทธสิขี ภาพเขียนในระหว่างลินทหา

ลำดับที่5 พระพุทธเวสสภู เริ่มจากลินทหาถึงมุมผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือที่ผนังด้านทิศใต้

ลำดับที่6 พระพุทธกกุสันธะ เริ่มจากมุมผนังด้านตะวันออกเฉียงใต้ถึงลินทหา

ลำดับที่7 พระพุทธโกนาคมน ภาพเขียนในระหว่างลินทหา

ลำดับที่8 พระพุทธกัสสปะ เริ่มจากลินทหาถึงมุมผนังด้านตะวันตกเฉียงใต้ที่ผนังด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้าพระประธาน)

ลำดับที่9 พระพุทธโคตมะ

คำจารึกประวัติพระวิปัสสิพุทธเจ้าบนแผ่นหินอ่อนที่ติดที่ผนังพระอุโบสถ มีอยู่ 2 แห่ง

แห่งที่ 1. ที่ผนังด้านหลังพระประธาน แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1. เล่าเรื่องจิตรกรรมที่ผนังด้านตะวันตกเฉียงใต้

ตอนที่ 2. เล่าเรื่องจิตรกรรมที่ผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ

เอกสารนี้เป็นแหล่งที่ 2 ของที่ผนังด้านเหนือบริเวณมุมผนังด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงลินทหา

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ผนังด้านทิศตะวันตก (ผนังด้านหลังพระประธาน)

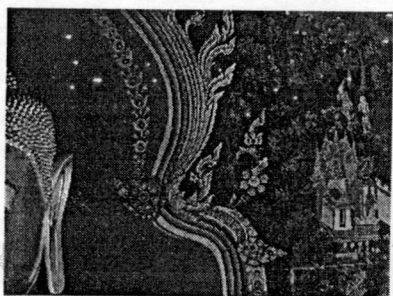
ลำดับที่ 1. พระวิปัสสีโพธิสัตว์

ตอนที่ 1. ภาพเขียนเริ่มจากมุมผนังด้านใต้ถึงเรือนแก้ว

๐ แต่มุมผนังด้านใต้ถึงเรือนแก้ว ความว่า พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางพันธุมาตีมเหสีพระเจ้าพันธุมาตราชในพันธุมาตนคร อยู่ในพระครรภ์ครบสิบเดือน ประสูติในสวนเขมมฤคทายอุทยาน ครั้นอายุควรแก่การได้อภิเษกเสวยราชสมบัติ พระนางสุทศนาเป็นมเหสี เมื่อพระชนม์แปดพันปีได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ คือคนแก่คนไข้คนตายและรูปบรรพชิต ได้ความสังเวคแลยนิติในเพศบรรพชิต ทรงเทยม้าพระที่นั่งออกมหาภิเนษกรรม ทรงบรรพชาในสวนเขมมฤคทายอุทยาน อ้ามาตยแปดหมื่นสี่พันในพันธุมาตนครบวชตามพระวิปัสสีโพธิสัตว์ทำทุกกรกริยาอยู่แปดเดือน หลีกจากบรรพชิตแปดหมื่นสี่พันนั้นไป ณวันไพศาวบูรณมีเวลาเช้า ทรงรับมรุตปายาศที่นางทีธิดาสุทศนเศรษฐีถวาย บริโภคแล้วไปประทับกลางวันณป่าไม้รัง เวลาเย็นรับกำหนดภาศเปิดก่าที่บุรุษเฝ้าไร่เข้าแดงชื่อสุชาดถวาย ไปลาดลงใต้ต้นแคฝอยมหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรมได้ตรัสเป็นพระพุทธวิปัสสี ใต้ต้นแคฝอยนั้น แล้วเหาะไปเขมมฤคทายอุทยาน ฯ

ลำดับที่ 2. พระพุทธวิปัสสี ภาพเขียนเริ่มจากเรือนแก้วถึงมุมผนังด้านทิศเหนือ

๐ แต่เรือนแก้วถึงผนังด้านเหนือ ความว่า พระพุทธวิปัสสีเหาะมาลงประดิษฐาน ณเขมมฤคทายอุทยานแล้ว พระองค์ใช้ให้บุรุษเฝ้าสวนไปบอกขันตกุมารผู้น้องต่างพระมารดา กับดิศพรามณกุมารบุตรปโรหิตพราหมณ์ กุมารทั้งสองมาเฝ้าได้ฟังธรรมเทศนาเลื่อมใสชอบบรรพชาอุปสมบทบวชบริวารแปดหมื่นสี่พันซึ่งไปตาม ได้ฟังเทศนาเลื่อมใส ก็บวชตามชันตภิกษุ, ดิศภิกษุ เป็นเอหิภิกษุได้สุพระอรหรรต บรรพชิตแปดหมื่นสี่พันซึ่งบวชตามพระองค์อยู่แต่ก่อนนั้นกลับมา ฟังเทศนาได้สุพระอรหรรต แล้วพระพุทธวิปัสสีอนุญาตให้ภิกษุแสนหกหมื่นแปดพันนั้นไปเที่ยวเทศนาสั่งสอนสัตว์โลกในทิศต่างๆกำหนดหกปี กลับมาพร้อมกัน ฟังโอวาทปาฏิโมกข์ ณ เขมมฤคทายอุทยาน เปนธรรมเนียมในศาสนาพระพุทธวิปัสสีนั้นดังนี้ ฯ

เมวากรณเตฯพงสน อักทงห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลเอกสารทุกครั้งที่มีการนำใบเซ

ตำนานหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

ลำดับที่ 3. พระพุทธวิปัสสี ที่ผนังด้านทิศเหนือ บริเวณมุมผนังด้านทิศตะวันตกถึง
สิ้นเสา

๐ แต่มุมผนังถึงสิ้นเสา ความว่า ครั้นถึงกำหนดหกปี เทพยดาบอแก่ภิกษุแสนหกหมื่น
แปดพัน ซึ่งอยู่ ณวิหารในทิศต่างๆไปประชุมฟังโอวาทปาฏิโมกข์ ณ เขมมฤคทายอุทยาน พระสาวกทั้งปวง
นั้นบางพวกเหาะไปบางพวกเดินไปพร้อมกันฟังโอวาทปาฏิโมกข์ พระราชาผู้สามผู้หนึ่งต่างพระมารดา
ของพระพุทธวิปัสสี ทูลขออนุญาตพระเจ้าพันธุมาลาเพื่อจะปฏิบัติถวายทานแก่พระพุทธวิปัสสีกับพระสงฆ์
สาวกสามปี พระเจ้าพันธุมาลาทรงอนุญาตให้ปฏิบัติแต่เจ็ดวัน พระราชาผู้สามนั้นก็พร้อมกันปฏิบัติ
พระพุทธวิปัสสีกับทั้งพระสาวกสิ้นเจ็ดวัน เมื่อครั้งศาสนาพระพุทธวิปัสสีนั้น พระสิทธัตถะโพธิสัตว์เกิดเป็น
พระยาอดุลนาคราชอยู่ณภาคพิภพ ทราบว่าพระพุทธวิปัสสีได้ตรัสในโลก พระยาอดุลนาคราชกับนาครบิณฑ
มากกว่าแสนโกฏแปลงเพศเปนมุขย์ ขึ้นมาเฝ้าได้ฟังเทศนาเลื่อมใส พระยาอดุลนาคราชขณมิตรมณฑป
เจ็ดประการ ถวายพระพุทธวิปัสสีแล้วถวายมหาทานใหญ่แก่พระสงฆ์ มีพระพุทธวิปัสสีเป็นประธาน
ถวายตั้งทองอันขจิตรแก่พระพุทธวิปัสสี ฯ

ลำดับที่ 4. พระพุทธสิขี ที่กลางผนังพระอุโบสถด้านทิศเหนือ มีใจความว่า

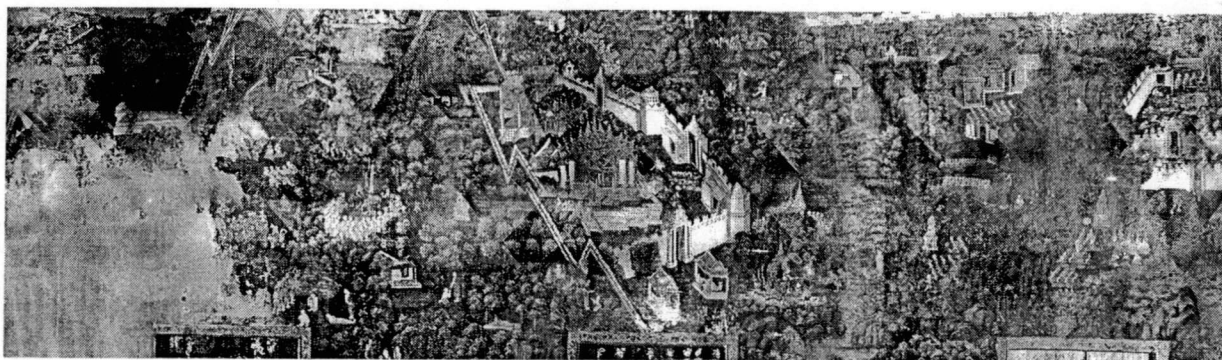
๐ ในสิ้นเสาด้านเหนือนี้ ความว่าพระสิขีโพธิสัตว์บารมีเต็มสองสงฆ์ จุติจากดุสิตภพ
ปฏิสนธิในครรภ์พระนางปภาวดีมีพระเจ้านครนารายณ์ในอรุณวดีนคร อยู่ในพระครรภ์๑๐เดือนประสูติใน
สวนนิลกุทายาน เสด็จประพาสสวนอุทยาน เห็นเทวดาทั้ง๔คือ คนแก่ คนไข้ คนตาย และรูปบรรพชิต ได้
ความสังเวชแลยินดีในเพศบรรพชิต ทรงช้างพระที่นั่งออกมหาภิเนษกรรม อำมาตย์๓แสน๗หมื่นก็บวชตาม
ทรงทำทุกกรกิจยาม๘เดือน แล้วจึงหลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ณวันไพศาวบูรณมีเวลาเช้ารับมธุปายาศ
ที่ธิดาปิยทัสสีเสวย ถวายบริโภคแล้วเสด็จไปประทับกลางวันณป่าไม้ตะเคียนหนุ่มเวลาเย็นรับกำหุ้มาคาที่
ดาบศชื่ออินมทัสสีถวายแล้วไปลาดลงใต้ต้นบุณฑริกมหาโพธิมะม่วงขาว นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรม ได้ตรัสเป็น
พระพุทธเจ้า แล้วเหาะไปยังมิจาจิรอุทยานใกล้อรุณวดีนคร พวกรูปบรรพชิต๓แสน๗หมื่นซึ่งบวชตามพระองค์
อยู่ก่อนนั้นมาเฝ้า ได้ฟังธรรมจักรเทศนาได้อรหรรตบวชเป็นเอหิภิกษุ อภิภูมารแลสัมภวภูมานทั้ง๒ผู้หนึ่ง
ต่างมารดาของพระพุทธสิขีกับทั้งบริวารแสนหนึ่งมาเฝ้า ได้ฟังธรรมเทศนาได้พระอรหรรตบวชเป็นเอหิภิกษุ
รวมแปดพันบรรพชิต๔แสน๗หมื่น พระอภิภูเถระ พระสัมภวะเถระ เปนคู่ธรรมสาวก พระองค์มีบรรพชิตทั้ง๔
บริวาร ครั้นหนึ่งพระพุทธสิขีเสด็จเหาะไปพรหมโลกกับพระอภิภูวรรคสาวก พระองค์ให้พระอภิภูเทศนแก่
พรหมและพรหมบริษั และให้พระอภิภูทำปฏิหาร ภายเบื้องล่างหายไปบ้าง ภายเบื้องบนหายไปบ้างแล้ว
พระองค์ให้พระอภิภูกล่าวคาถามีเสียงอันดังหมื่นโลกธาตุ แล้วพระพุทธสิขีกับพระอภิภูกลับลงมาถึงพระ
วิหารที่อยู่ พระองค์ถามภิกษุบรรพชิตว่า ได้ยินเสียงพระอภิภูภาไม ภิกษุทั้งปวงรับว่าได้ยิน ในศาสนาพระ
พุทธสิขีนั้น พระสิทธัตถะโพธิสัตว์เกิดเป็นกษัตริย์ในเมืองบริกุตตนคร ทรงพระนามพระเจ้าอรินทม พระ
พุทธสิขีได้อุบัติในโลกแล้ว พระเจ้าอรินทมกับบริวารมากกว่าแสนเที่ยวตามหาพระพุทธสิขีในคามนิคม
ชนบทราชธานีต่างๆ ไม่พบก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ ครั้นพระพุทธสิขีกับพระสงฆ์บริษัชมาถึงกรุงอรุณ
วดีนคร การนี้พระเจ้าอรินทมเสด็จพร้อมด้วยบริวารออกไปรับเชิญพระพุทธสิขี แล้วอาราธนาให้รับอาหาร
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บิณฑบาตมหาทานในพระราชนิเวศน์วัน แล้วให้เปิดคลังผ้าสาฎกกราคามากออกมาถวายพระพุทธสิขีกับบริวารทั้งปวง วันที่สุดมหาทานถวายช้างพระที่นั่งสี่ตั้งช้างเอราวัณ แล้วคิดประมุขกับปิยะกัณฑ์เท่าราคาช้างอุทิศถวายแก่พระพุทธสิขีทรงพยากรณ์ว่า ในกาลปีที่ ๓๑ พระอรินทมะจะได้เป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระโคดม แล ฯ

ลำดับที่ 5. จารึกประวัติ พระพุทธเวสสุฏ บนแผ่นหินอ่อนติดที่ผนังพระอุโบสถด้านทิศเหนือ บริเวณดินเทาถึงมุมผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีใจความว่า

๐ แต่สิ้นเทาถึงผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ความว่า พระเวสสุฏโพธิสัตว์ บารมีเต็มสิบหกอสงฆ์จตุตถจากดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางยสวดีมเหสี พระเจ้าสุปติธมหาราชในอนุปมนคร อยู่ในพระครรภ์สิบเดือน ประสูติในสวนอนุปมอุทยาน อุทยาน ครั้นอายุควรแก่การได้อภิเษกเสวยราชสมบัติ พระนางสุจิตราเทวีเป็นพระมเหสี เมื่อพระชนม์หกพันปีได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ มีความสังเวชและยินดีในเพศบรรพชิต แล้วทรงสุวรรณสีวิกาออกมหาภิเนษกรรม บรรพชาในสวนอนุปมอุทยาน อำมาตย์เจ็ดแสนก็บวชตาม ทรงทำทุกกรกิริยาอยู่หกเดือนแล้วหลีกจากบรรพชิตนั้นไป ณวันไพศายบุรณมีเวลาเช้า ทรงรับมธุปายาศที่นางนาคมานวิกาชื่อศิริวัฑฒนาถวาย บริโภคแล้วไปประทับกลางวันณป่าไม้รุ่งเวลาเย็นรับกำหนดน้ำค้ำแต่กำเนิดนรินทรนาคราชไปลาดลงใต้ต้นไม้รังมหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรมได้ตรัสเป็นพระพุทธเวสสุฏ แล้วเสด็จไปประทับ ณ อรุณอุทยานใกล้อนุปมนคร ให้บุรุษเฝ้าสวนไปบอกโสณ, อุตฺร, กุมารผู้เฝ้าต่างพระมารดาเข้ามา แล้วทรงแสดงธรรมจักรเทศนาโสณ, อุตฺร, กุมารกับบริวารแปดหมื่นโกฏิอุระอรุระ พระโสณเถระ, พระอุตฺรเถระ เป็นคู่อรุระสาวก พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรุระ ครั้นหนึ่งพระองค์เสด็จไปยัง นารีพาหนะนครประทับนอกพระนครอุปสันตราชบุตรเสวยราชในนครนั้น กับบิวารรับเชิญพระพุทธเวสสุฏแลพระสงฆ์บริวารเข้าในพระนครถวายมหาทานแก่พระพุทธเวสสุฏกับพระสงฆ์บริวาร อุปสันตราชบุตรได้ฟังธรรมเทศนา อุระอรุระบวชเป็นภิกษุ อำมาตย์หมื่นก็บวชตาม ได้ฟังธรรมเทศนาอุระอรุระ แล้วพระพุทธเวสสุฏทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรุระทกหมื่น พระอุปสันตเถระเป็นพระพุทธอุปถาก แล้วพระพุทธเวสสุฏพาพระสงฆ์บริวารพัน ไปยังดงตำบลหนึ่งอันพันภูกว่าถ้ว ผู้ที่มีราคาจะไม่ไปยังไม่ไปปราศเข้าไปในป่านั้นก็กัศยดสยของนัก พระพุทธเวสสุฏทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์สาวกละมิจฉาวิตก ให้เจริญสัมมาจิตก ให้มละอะโยนิโสมนสิการ ให้เจริญโยนิโสมนสิการ ภิกษุหนึ่งพันก็บรรลุพระอรุระ ครั้นศาสนาพระพุทธเวสสุฏ พระสิทธิตถะโพธิสัตว์เกิดเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามพระเจ้าสุทศนมหาธาต เสวยราชสมบัติในสรภวดีนคร ครั้นพระพุทธเวสสุฏเสด็จไปกับพระสงฆ์ยังพระนครนั้น พระเจ้าสุทศนกับบริวารออกไปเชิญเสด็จพระพุทธเวสสุฏเข้าในพระนคร ถวายมหาทานสร้างพระคันธกุฎีล้อมด้วยวิหารพันหนึ่ง พระเจ้าสุทศนก็ทรงบรรพชาเป็นภิกษุ พระพุทธเวสสุฏทรงพยากรณ์ว่า ในกาลปีที่ ๓๑ พระสุทศนภิกษุนี้จะตรัสเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระโคดม แล ฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพจิตรกรรมที่ผนังด้านทิศเหนือที่ยังคงหลงเหลืออยู่

ที่ผนังด้านทิศใต้

ลำดับที่ 6. พระพุทธกกุสันธะ ที่ผนังพระอุโบสถด้านใต้บริเวณมุมผนังด้านตะวันออกเฉียงใต้ถึงสินเทา มีใจความว่า

๐ แต่มุมผนังด้านตะวันออกถึงสินเทา ความว่า พระกกุสันธะโพธิสัตว์ บารมีเต็มแปดอสงขัย จุตติจากดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางวิชาชาพรหมณี ภรรยาอัคคีทัตตะพรหมณีนโรหิตของพระเจ้าเชมมหาราชในเขมวะดินนครอยู่ในครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในสวนเขมมะอุทยาน เมื่ออายุควรแก่การได้ครอบครองขมารวาส นางโรหิตีพรหมณีเป็นภรรยา เมื่ออายุได้ ๔ พันปี ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ เกิดความสังเวช ยินดีในเพศบรรพชิต ทรงรถเทียมม้าหมาออกภิเนกษกรรม ทรงบรรพชา ณ สวนเขมมะอุทยาน บริวารสี่หมื่นก็บวชตาม ทำทุกกระกรรมอยู่แปดเดือน หลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ณ วันไพศาวะปุณมี เวลาเช้ารับบริโภคมธุปายาสที่ธิดาวัชรินทร์พรหมณณ์มาถวาย แล้วไปประทับกลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน เวลาเย็นรับหญ้าคาแปดกำแด่บุรุษเฝ้าป่าแดง แล้วไปลาดลงใต้ต้นพริกมหาโพธิ์นั่งคู้บัลลังก์ตั้งธรรม ได้ตรัสเป็นพระกกุสันธะ แล้วเสด็จไปวันเดียวถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้กิลระนคร แสดงธรรมจักรเทศนาแก่บรรพชิตสี่หมื่นที่บวชตามพระองค์นั้นบรรลุลอรหรรตบวชเป็นภิกษุ ครั้งนั้นมียักษ์ตนหนึ่งชื่อว่า นระเทวยักษ์ อาศัยอยู่ ณ ศาลเทพารักษ์ใกล้เขมมะวดินคร มาคอยกินมนุษย์ทางไปมาที่สระแห่งหนึ่ง พระพุทธกกุสันธะเหาะไปประทับบนอากาศตรงนระเทวยักษ์ ๆ ให้นำดอกไม้มาบูชา ได้ฟังพระธรรมเทศนาบรรลุมรรคผลพระวิริยะเถระ พระสัจชีวะเถระเป็นคู่อรธสาวกพระพุทธกกุสันธ์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตสี่หมื่นนั้น วันหนึ่งพระสัจชีวะเถระนั่งเข้านิโรธสมบัติอยู่ใต้ร่มไม้แห่งหนึ่ง ผู้เลี้ยงโคและแพะเดินทางผู้ชานามาเห็นสำคัญว่าภิกษุหนึ่งตาย ขนพื้นหญ้าและมูลโคแห้งมากองสุ่มโถมทับท้องพระสัจชีวะเถระเอาเพลิงจุดแล้วหลีกไป รุ่งขึ้นเวลาเช้าพระสัจชีวะเถระไปบิณฑบาตในบ้าน พวกที่จุดเพลิงเห็นแล้วอัศจรรย์จิตและทุสิมารคิดจะให้ภิกษุพุทธบริสัช แปรปรวนด้วยโลหะ โทษะ จึงสิงในกายมนุษย์ให้ดำและเบียดเบียฬประทุษร้ายภิกษุทั้งหลาย พระพุทธกกุสันธะได้ทราบแล้วประทานอุบาย คือ พรหมวิหารภาวนา ไม่เกิดจิตแปรปรวนแก่พุทธสาวกได้ ทุสิมารจึงคลจิตมนุษย์ทั้งหลายให้ถวายลาภแก่พระสงฆ์ พระองค์ทราบจึงประทานอุบาย คือ ปฏิกุศลสัญญา อนิจสัญญา ไม่ให้เกิดการแปรปรวนแก่พระพุทธสาวกได้ ทุสิมารไม่ได้ช่องประทุษร้ายจึงสิงในกายทารกหนึ่ง ครั้งพระวิริยะตามเสด็จพระพุทธกกุสันธะไป ทุสิมารให้ทารกเอาก้อนกรวดขว้างถูกศรีษะพระวิริยะแตกที่ พระองค์เป็นพระพักตร์มาทอดพระเนตรแสดงว่าทุสิมารก้าวไม่ก้าวกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไม่รู้ประมาณทุสิมารก็เกิดในอเวจีนคร ในศาสนาพระพุทธกุกสันธะนั้น พระสิทธัตถะโพธิสัตว์เกิดเป็น กษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าเชมมหาราช ในเชมมะวัตินคร ได้ถวายมหาทานพร้อมทั้งบาตรจีวรเครื่อง บริหาร และสรรพโสดต่าง ๆ มียาตา เป็นต้น แก่พระพุทธกุกสันธะและสงฆ์บริวาร แล้วทรงบรรพชา ในสำนักพระพุทธกุกสันธะ ๆ ทรงพยากรณ์ไว้ว่า ภัททกัลป์นี้ เชมมะภิกษุจะได้เป็นพระพุทธโคดม แล ฯ

ลำดับที่ 7. จารึกประวัติ พระพุทธ โภโกดม บนมณีนอนอดีตที่ผนังพระอุโบสถด้าน ทิศใต้บริเวณกลางผนังระหว่างลินเทา มีใจความว่า

๐ แต่ในลินเทาด้านใต้ ความว่า พระโภโกดมโพธิสัตว์ บารมีเต็มแปดอสงขัย จุติจากดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์นางอนุตราพราหมณีภรรยาอัญญาทัตตพราหมณ์ เป็นประโรหิตพระเจ้า โสภมหาราชในโสภวัตินคร อยู่ในครรภ์สิบเดือนประสูติในสุมทิวทยาน ครั้นอายุควรแก่การได้ ครอบครองราช นางรุจิตตดาพราหมณีเป็นภรรยา เมื่อพระชนม์มายุสามพันปีได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ มีความ สันเวชและยินดีในบรรพชิต ทรงช้างออกมหาภิเนษกรมบรรพชาในสวนสุภะวัติวทยาน บุรุษบริวารสาม หมื่นก็บวชตาม ทำทุกกรกิจอยู่หกเดือน หลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ครั้น ณ วันไพศายปุณมีเวลาเช้า รับมธุปายาศที่ธิดาอรรคิเสนพราหมณีถวาย บริโภคแล้วไปประทับกลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน เวลาเย็น รับหญ้าคาแปดกำที่บุรุษเฝ้าไร่เข้าแดงถวาย ไปลาดลงใต้ต้นมะเดื่อมหาโพธิ์ นั่งคู้บังลังก์ตรีกธรรม ได้ตรัสเป็นพระพุทธโภโกดมแล้วเหาะไปประทับ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้สุทศันนคร เทศนา ธรรมจักรแก่บรรพชิตสามหมื่นได้ลูพระอรหรรต พระภิกขุไปสะ, พระอุตตระ, เป็นคู่อรรคสาวก พระองค์ทรง แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตสามหมื่นนั้น ในศาสนาพระพุทธโภโกดมนี้ พระสิทธัตถะ โพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่าพระเจ้าบรรพตมหาราชในมิตถิลานคร พระพุทธโภโกดมเสด็จมายัง มิตถิลานคร พระเจ้าบรรพต พร้อมด้วยบริวารออกไปรับเชิญเสด็จเข้ามาในพระนคร ทรงถวายมหาทานแล้ว ทูลอาราธนาพระองค์กับพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาในพระนครนั้น พระเจ้าบรรพตปฏิบัติพระพุทธโภโก มดมกับพระสงฆ์สาวกถ้วนไตรมาส แล้วถวายผ้าต่างๆราคาแพง และรองทำบริวารอื่น พระพุทธโภโก มดมทรงพยากรณ์ว่า ในภัททกัลป์นี้ พระเจ้าบรรพตจะได้เป็นพระพุทธโคดม ครั้นพระเจ้าบรรพตได้ทรง พังพยากรณ์ดังนั้น ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมากในพระศาสนาแล้ว สละราชสมบัติออกบรรพชา เป็นภิกษุ ในสำนักพระโภโกดมแล้ว ฯ

ลำดับที่ 8. พระพุทธกัสสปะ ที่ผนังพระอุโบสถด้านทิศใต้บริเวณลินเทาด้านถึงมุมผนังด้าน ตะวันตกเฉียงใต้ มีใจความว่า

๐ แต่ลินเทาด้านถึงมุมผนังด้านตะวันตกเฉียงใต้ ความว่า พระกัสสปโพธิสัตว์ บารมีเต็มแป ดอสงขัยจุติจากดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์นางธรวดีพราหมณี ภรรยาพรมทัตตพราหมณ์ประโรหิตของพระ เจ้ากิงกิมหาราชในภารานลินนคร อยู่ในครรภ์สิบเดือน ประสูติในสวนอิสิปตนอุทยาน อายุควรแก่กาลได้ ครอบครองราชวาสสมบัติ นางสุนันทาพราหมณีเป็นภรรยา ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ มีความสันเวชยินดีในเพศ บรรพชิต คิดจะออกบรรพชา นั่งบนศิรินันทปราสาทพร้อมด้วยบริวารและนางสุนันทานางบำเรอทั้งปวง ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปราสาทก็ลอยไปถึงต้นไทรใหญ่มหาโพธิ์แล้วลงตั้งอยู่บนพื้นดิน พระองค์ก็ลงจากปราสาท ปราสาทกลับคืนไปตั้งอยู่บนที่เดิม เทพยดานำผ้ากาสาหวัดสตรีมาถวาย พระองค์ทรงรับแล้วก็บวชในที่นั้น อำมาตย์ที่เป็นบริวารโกฏิหนึ่งก็บวชตาม พระองค์ทรงทำทุกกรกิริยาเจ็ดวันแล้วก็หลีกจากบริวารไป ณไพศายปุณมี เวลาเข้ารับมฤปายาสแต่นางสุนันทาพรหมณี บริโภคแล้วประทับบนป่าไม้ตะเคียน เวลาเย็นรับหญ้าคาแปดกำ แต่บุรุษยเฝ้าไร่เข้าแดงไปลาดลงใต้ต้นไทรใหญ่มหาโพธิ์ นั่งคูบัลลังก์ตรึงธรรมได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธกัสสป เหาะไปประทับสวนอิสิปตนทรงแสดงธรรมจักรเทศนา บรรพชิตโกฏิหนึ่งซึ่งบวชตามพระองค์นั้นก็ได้พระอรหรรตบวชเป็นเอหิภิกขุ พระองค์เที่ยวเทศนาสอนสัตว์ในทิศต่างๆ ให้ได้มรรคผล แล้วเสด็จไปทรมาณยักษ์ร้าย อันแปลงกายเข้าไปกินกษัตริย์และมนุษย์ชายหญิงอื่นในสุนทรนคร แล้วแปลงกายเป็นกษัตริย์ อยู่ในเมืองนั้นให้ละพยคร้าย แล้วแสดงธรรมเทศนา บรรพชิตได้มรรคผลมาก ดิศมานพบุตรโรหิตในเมืองพาราณสีบวชเป็นดาบส คอยถ้ำพระองค์อยู่ป่าหิมพานต์ กับบริวารสองหมื่นนั้นมาเฝ้าได้ฟังธรรมเทศนาบรรพชิตพระอรหรรต บวชเป็นเอหิภิกขุทั้งสิ้น พระองค์ทรงแสดงพระปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตสองหมื่น พระดิศเถร, พระภาระทวาชเถร, เป็นคู่อรรคสาวก มีช่างหม้อผู้หนึ่งชื่อขมุกการเปนอนาคามีอุบาสิก ้วยยาวิัจจกรของพระพุทธกัสสป คราวหนึ่งฝนตก หลังคากุฎีที่พระพุทธกัสสปอยู่รั่ว ขมุกการไม่อยู่ พระองค์ก็ให้ภิกษุไปรื้อหลังคาที่มุงเรือนขมุกการอยู่มามุงกุฎี ครั้นขมุกการกลับมาเห็นรั้วแล้วก็ยิงเลื่อมไสยินดีมากขึ้น เรือนขมุกการไม่ได้มุงถึงสามเดือน เมล็ดฝนตกมากก็ไม่ถูกเรือนขมุกการว่ามีสหายชื่อโชติบาลไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ขมุกการไปหาพูดสรรเสริญคุณพระพุทธกัสสป ให้โชติบาลฟังเนืองๆ โชติบาลฟังก็ไม่เลื่อมใส วันหนึ่งขมุกการกับโชติบาลชวนกันไปอาบน้ำ ครั้นถึงที่ใกล้พุทธวิหาร ขมุกการจับพกโชติบาลอุดชวนไปเฝ้าพระพุทธกัสสป โชติบาลก็ปิดมือหลุดจากพกแล้ว แล้วก็พากันไปถึงท่าน้ำ อาบแล้วก็พากันมาถึงที่ใกล้พุทธวิหารอีก ขมุกการจับมวยผมโชติบาลอุดคร่ำไปเฝ้าพระพุทธกัสสป โชติบาลได้ฟังเทศนาก็เลื่อมใสขอบรรพชาเป็นภิกษุ แล้วพระพุทธกัสสปทรงพยากรณ์ว่า ในภัททกัลป์นี้โชติบาลภิกษุจะ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโคดมแล ฯ

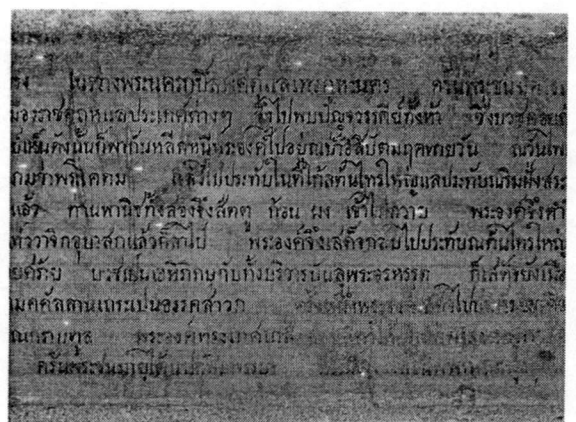
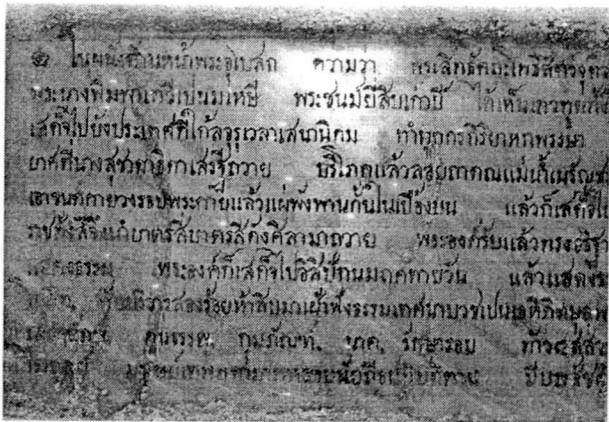
ที่ผนังด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้าพระประธาน)

ลำดับที่ ๑ คำจารึกประวัติ พระพุทธโคดม บนแผ่นหินอ่อนติดที่ผนังพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้าพระประธาน) มีใจความว่า

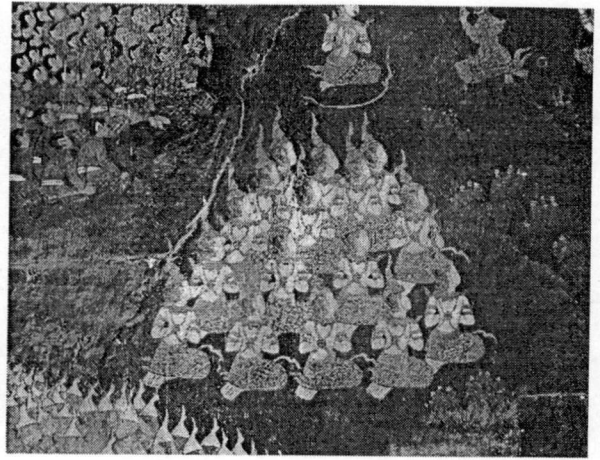
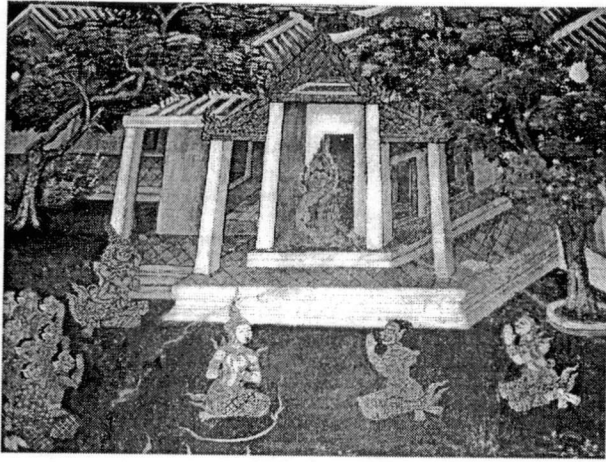
๐ ในผนังด้านหน้าพระอุโบสถ ความว่า พระสิทธัตถะโพธิสัตว์จุติจากดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางมหายามเหสีพระเจ้าสุทโธทนมหาราชในพระนครกบิลพัสดุ์ อยู่ในพระครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในป่าไม้รัง ในระหว่างพระนครกบิลพัสดุ์และเทวทหะนคร ครั้นพระชนม์ควรแก่การได้อภิเษกเสวยราชสมบัติ พระนางพิมพาเทวีเปนมเหสี พระชนมียี่สิบเก้าปี ได้เห็นเทวทูตทั้ง ๔ มีความสังเวชและยินดีในเพศบรรพชิต เสด็จทรงม้ากัณฐุกไปกับฉันทอำมาตย์ บรรพชาณฝั่งแม่น้ำอโนมาณที่ แล้วไปบิณฑบาตรในเมืองราชคฤห์และประเทศต่าง ๆ จึงไปพบปัญจะวัคคีย์ทั้งห้า ซึ่งบวชคอยถ้ำ พระองค์อยู่ก่อนนั้น ก็พากันตามเสด็จไปยังประเทศที่ใกล้อุรุเวลาเสนานิคม ทำทุกกรกิริยาหกพรรษา มีไม่บริโภคอาหาร เป็นต้น แล้วทรงเห็นว่าการทำเพียงอดอาหารเป็นต้นนี้ใช้ทางตรัสรู้ พระองค์จึงกลับ

ไม่ว่ากรรมใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

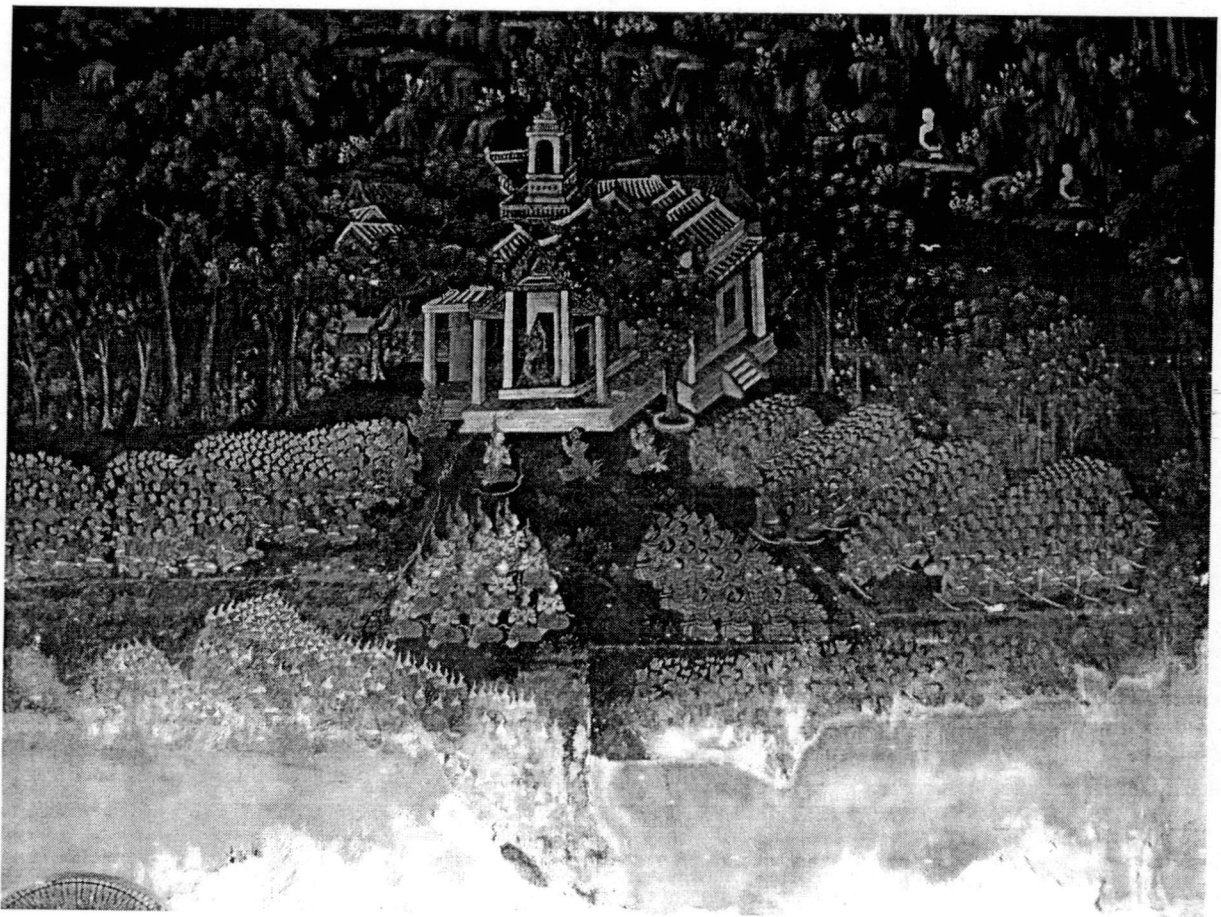
บริโภคอาหารไปตามเดิม ปัญจวัคคีย์เห็นดังนั้นก็พากันหลีกหนีพระองค์ไปอยู่ณป่าอิสิปตมฤคทายวัน
 ณวันไพศาวบูรณมีเวลาเช้า พระองค์รับมธุปายาศที่นางสุชาดาธิดาเศรษฐีถวาย บริโภคแล้วลอยถาด ณ
 แม่น้ำเนรัญชรานที เวลาเย็นรับกำหน้ำคาคาที่โสดิถียพราหมณ์ถวาย ลาดลงใต้ต้นอัสสัมมหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์
 ตรีกธรรมได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามีพระนามว่าพระโคตม แล้วไปประทับในที่ใกล้ต้นไทรใหญ่แลประทับ ณ
 ริมฝั่งสระมุจลินท์ พระยามุจลินท์นำคราษขึ้นมาเอาขนดกายวงรอบพระกาย แล้วแผ่พังพานกั้นในเบื้องบน
 แล้วก็เสด็จไปประทับที่ราชายันต์นพฤษะไม้เกิด ตปัสส, กัลลิก, พานิชชบ์เกวียนมา มีเทพดาผู้หนึ่งแจ้ง
 ความว่า พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านพานิชทั้งสองจึงสัตต ก้อน ผง เข้าไปถวาย พระองค์
 จึงดำริห์ว่าจะได้ภาชนะวันใครรับ ท้าวมหาราชทั้งสี่จึงนำบาตรสี่บาตรสี่ดั่งศิลามาถวาย พระองค์รับแล้วทรง
 อธิษฐานให้เป็นบาตรเดียวแล้วรับสัตต ก้อน ผง ด้วยบาตรนั้น ทรงบริโภคแล้วแสดงอนุบุพพิทา พานิชทั้ง
 สองเลื่อมใสปฏิญาณเป็นเทววาจิกอุบาสกแล้วลาไป พระองค์จึงเสด็จกลับไปประทับณต้นไทรใหญ่ สหบดี
 พรหมณลงมาอาราธนาให้แสดงธรรม พระองค์ก็เสด็จไปอิสิปตมฤคทายวัน แล้วแสดงธรรมจักรเทศนา
 สอนปัญจวัคคีย์ภิกษุ ๆ ได้ลูพระอรหรรต บวชเป็นพระภิกษุ แล้วเสด็จทรมาน อรุเวล, นันทิ, คยา, กัสสป,
 พี่น้องที่ให้ละพยคร้าย บวชเป็นเอหิภิกษุกับทั้งบิรवारบรรลุเป็นพระอรหรรต ก็เสด็จไปยังเมืองราชคฤห์
 ประทับณเวฬุวันวิหาร อุบัติศ, โกลิต, กับบิรवारสองร้อยห้าสิบบมาเฝ้าฟังธรรมเทศนาบวชเป็นเอหิภิกษุ
 อรหรรต พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตพันสองร้อยห้าสิบบรูป อุบัติศ,คือพระสารี
 บุตรเถระ โกลิตคือพระโมคคัลลานเถระเป็นอรหรรตสาวก ครั้งหนึ่งพระองค์เสด็จไปประทับณเขาคิชฌกูฏ
 ท้าวมหาราชทั้งสี่มาเฝ้า ให้เสนายักษ์, คนธรรพ, กุมภันท์, นาค, รักษารอบ ท้าวเวสสุวรรณกราบทูลให้
 พระองค์สอนภิกษุบรรลัษ ให้เรียนอาฎานาฎิยาคาถากันอมมนุษย์ร้าย พระองค์ก็ทรงให้ภิกษุเรียนตามคำท้าว
 เวสสุวรรณกราบทูล พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนสัตว์ให้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา สาสนาพรมจรรย์
 แพร่หลายไปบุลย มนุษย์เทพดาทั้งหลายนับถือปฏิบัติตาม มีบรรลัษผู้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาสี่
 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระองค์ทรงสั่งสอนสัตว์โลกตั้งแต่ได้ตรัสมาสี่สิบห้าพรรษา ครั้นพระ
 ชนมายูได้แปดสิบพรรษา ก็เสด็จเข้าปรินิพพาน ณ กรุงกุสินารา แล ฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้จารึกบนแผ่นหินอ่อนที่ฝั่งด้านหน้าพระประธานหน้าไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัตินี้ พระพุทธโคดมที่ผนังด้านหน้าพระประธาน

จิตรกรรมที่ผนังด้านหน้าพระประธาน

ตอนทำวาทะสุวรรณกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุบรรลัษ ให้เรียน "อาฏานาฎียคาถา" เพื่อ
ป้องกันอมนุษย์ร้าย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

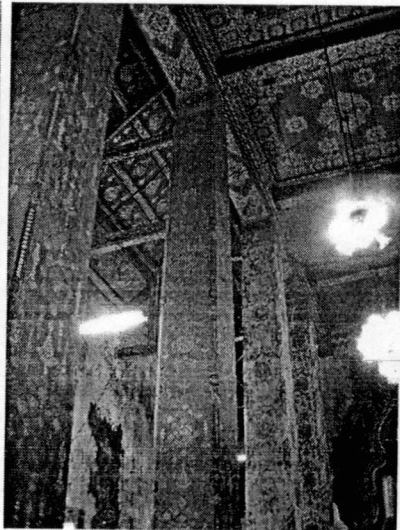
2.1.3.2 จิตรกรรมที่เสาโครงสร้าง และโครงสร้างสำคัญ

ที่เสาโครงสร้าง จะพบได้ว่างานจิตรกรรมที่เสาโครงสร้างทั้งโบสถ์และวิหารที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 นั้น นิยมให้สีพื้นของลวดลายมีสีที่แตกต่างกัน ที่วัดชุมพลแห่งนี้ภายในมีเสา 4 คู่ เรียงลำดับจากด้านทิศตะวันออกเข้าไปถึงพระประธาน เป็นสีต่างๆดังนี้ คือ สีฟ้า 1 คู่, สีแดง 1 คู่, สีเหลือง 1 คู่ และสีขาวอีก 1 คู่อยู่ในสุด กลุ่มพระประธานทั้ง 7 องค์ถูกกำหนดให้ตั้งอยู่บนฐานระหว่างเสาโครงสร้างสีเหลืองและสีขาวทั้ง 2 คู่ นอกจากนี้พื้นสีต่างๆดังกล่าวแล้วยังเขียนลายดอกไม้ประดิษฐ์คล้ายพวงอุบะพันรอบเสา ที่เชิงเสาเขียนเป็นลายกรวยเชิง ทั้งสีและลวดลายงดงามจับตา แม้จะเสื่อมสภาพไปมากแล้วก็ตาม

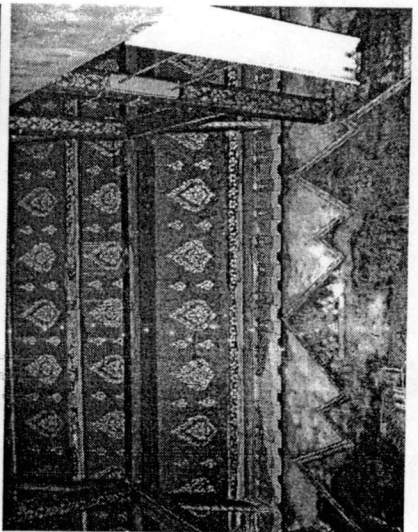
ที่โครงสร้างสำคัญได้แก่ จันทน์ แปะ ชื่อ และ อะเส เขียนสีทองลายหน้ากระดาน ฝ้าเพดานโถงในประธานเขียนสีทองลายดาวเพดาน ฝ้าเพดานพาไลเขียนสีทองลายพุ่มข้าวบิณฑ์

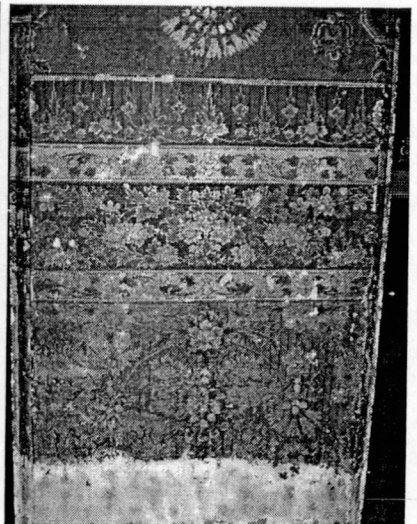
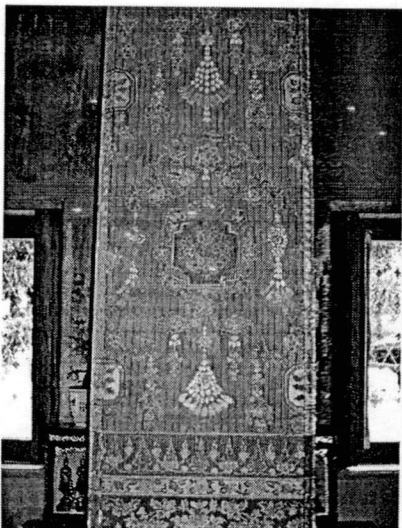
เสา 2 คู่ ด้านในสุด

เสาโครงสร้าง 4 สี

ฝ้าเพดานพาไล

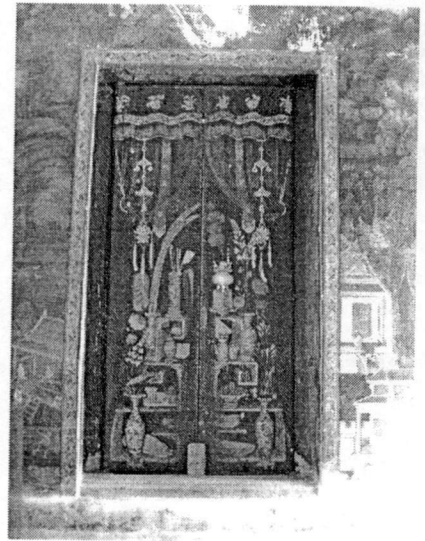
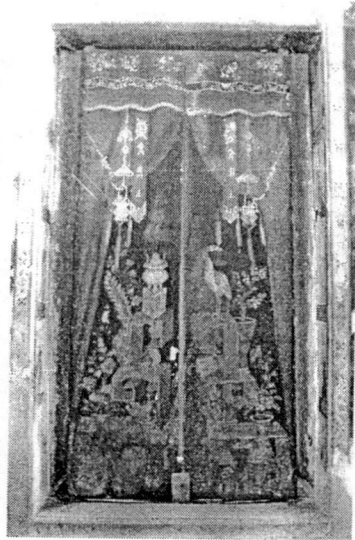
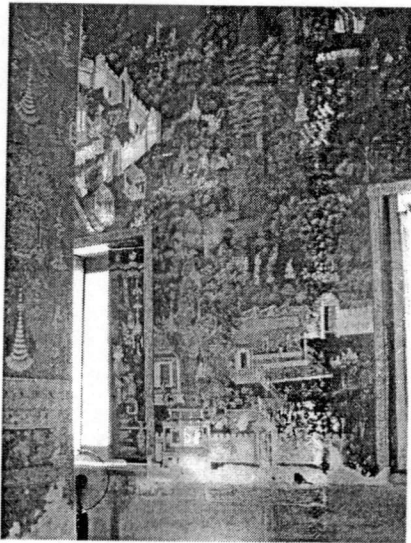

ภาพเขียนสีลายอุบะที่เสาดันสีฟ้า ภาพเขียนสีลายอุบะที่เสาดันสีขาว ฝาด้านหน้าไปอยู่ประตูและบานประตูค้ำ ลายกรวยเชิงที่เชิงเสา

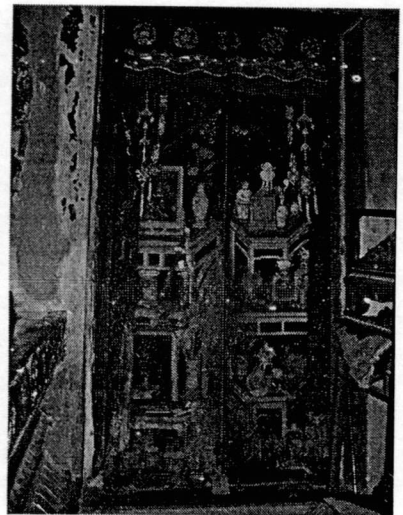
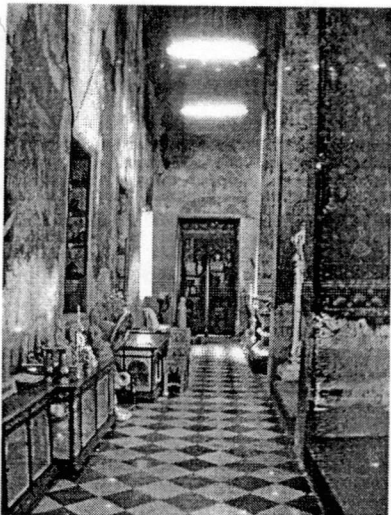
ไม่ว่าการณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.3.3 จิตรกรรมที่บานประตู-หน้าต่าง

ด้านในเขียนสีเป็นรูปเครื่องเรือนและของบูชาตามลักษณะศิลปะแบบจีน ได้แก่ รูปแจกัน เซรามิคใส่ดอกไม้ กระจ่างตันไม้ กาน้ำชา ภาชนะใส่เครื่องหอม กระจ่างรูป ผลไม้ต่างๆ บางที่มีรูปนก กระเรียนยืนเกาะอยู่ด้วย ดูภาพโดยรวมๆ เหมือนตั้งเครื่องบูชาอยู่ในระหว่างกรอบบานประตู - หน้าต่าง ด้านขอบบนสุดของบานหน้าต่างเขียนเป็นผ้า幔มีระบาย

จิตรกรรมที่บานหน้าต่างด้านในพระอุโบสถ

จิตรกรรมที่บานประตูด้านหลังพระอุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

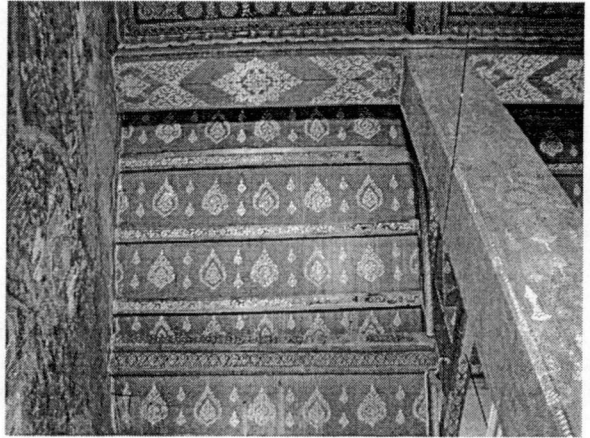
2.1.3.4 จิตรกรรมที่ฝาเพดาน

ฝาเพดานในระหว่างช่วงเสาพาไล

เขียนสีทองบนพื้นแดงเป็นลายจลลลายพุ่มข้าวบิณฑ์

รูปแบบลายประดับฝาเพดาน

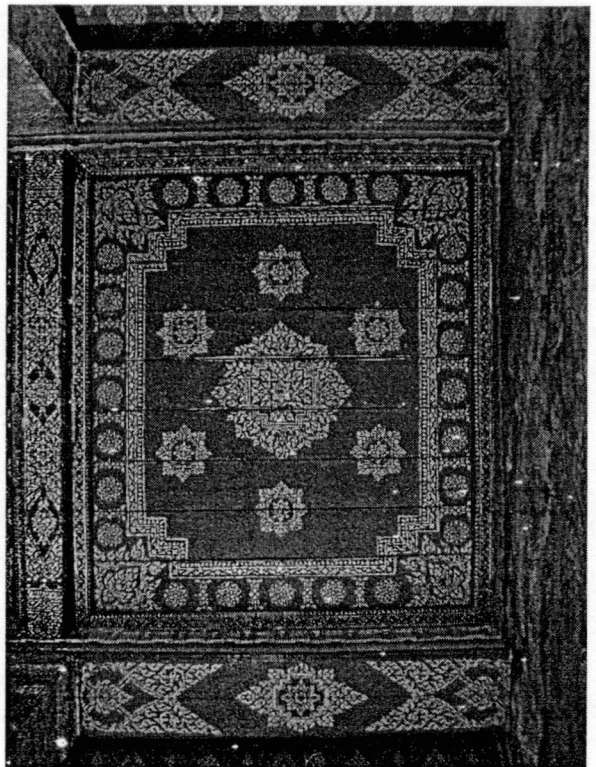

ลายฝาเพดานชายศาลดมุข

ฝาเพดานในระหว่างช่วงเสาในประธาน เขียนสีทองบนพื้นแดงเป็นลายจลรูปดาวเพดาน เล็กๆ 6 ดวงล้อมดาวเพดานใหญ่ที่อยู่ตรงกลาง ล้อมด้วยกรอบสี่เหลี่ยมย่อมุม นอกกรอบย่อมุมเขียนลายทองเป็นรูปดาวเพดานซ้อนอีกชั้นหนึ่ง

รูปแบบลายประดับฝาเพดาน

ลายเพดานระหว่างช่วงเสาในประธาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมพุทธาวาส

2.2.1 การจัดวางองค์ประกอบในแผนผังพุทธาวาส

2.2.3 สัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆในแผนผังพุทธาวาส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1 การจัดวางองค์ประกอบในแผนผังพุทธาวาส ประกอบด้วย

2.2.1.1 เจดีย์ประธานคู่

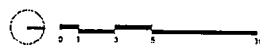
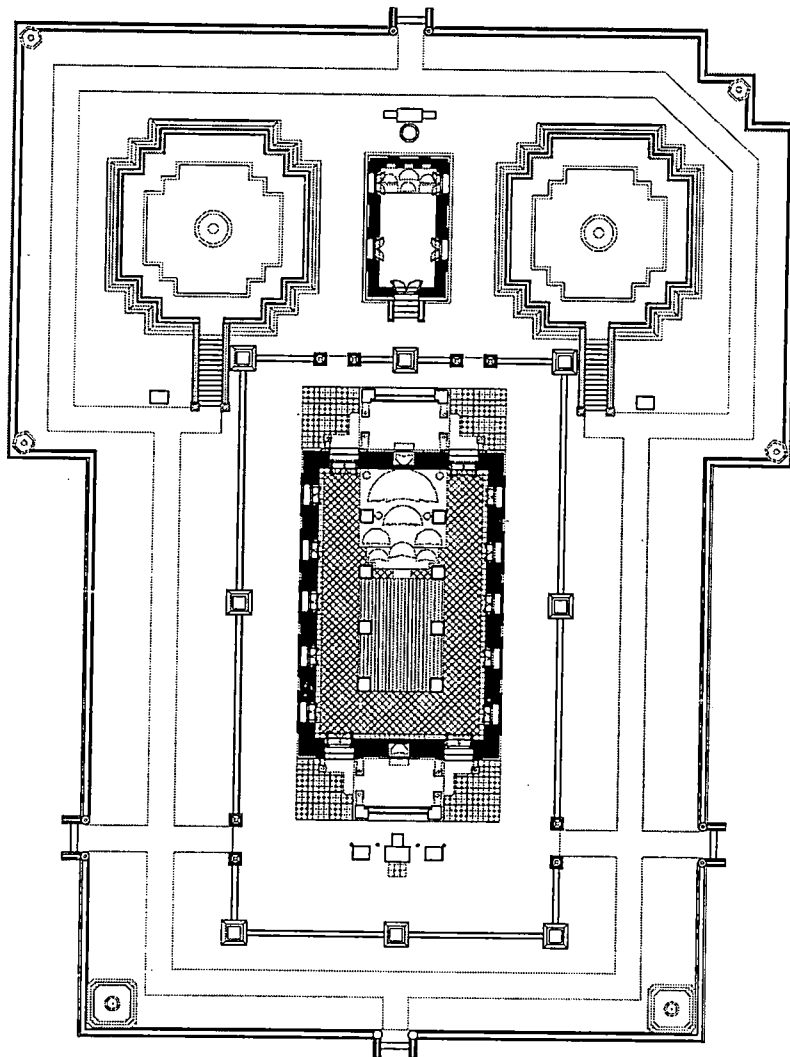
2.2.1.2 โบสถ์ ปิดล้อมด้วยเสมาทั้ง 8 ทิศ และกำแพงแก้วชั้นใน

2.2.1.3 วิหารน้อย

2.2.1.4 เจดีย์น้อยคู่ ประดับมุมกำแพงแก้วด้านหน้า

2.2.1.5 กำแพงแก้วชั้นนอก

2.2.1.6 ฐานไฟที่ รองรับองค์ประกอบทั้งหมด

แผนผังพุทธาวาส จากการสำรวจจริงวัดของคณะทำงานวิจัย

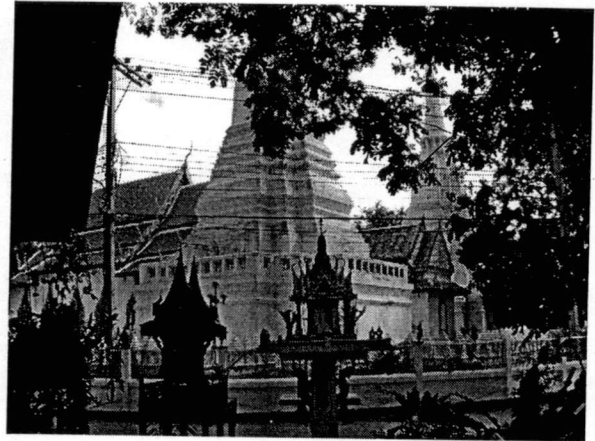
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.1 เจดีย์ประธานคู่ ชุดนี้ น. ปากน้ำ¹² ได้ให้ข้อสังเกตว่า เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง ที่มีทรวดทรงผิดแปลกกับที่อื่นๆ ตรงที่มีรูปทรงอันใหญ่ ในขณะที่ ดร.สันติ เล็กสุขุมเห็นว่า เป็นลักษณะพิเศษของเจดีย์สมัยพระเจ้าปราสาททองโดยแท้ คือไม่ทำเรือนธาตุต่อออกมาจากองค์เจดีย์¹³

ลักษณะองค์เจดีย์จากฐานถึงยอดประกอบด้วย ฐานประทักษิณลูกแก้วอกไก่ 2 ชั้นทรงสูงย่อมุมไม้สิบสองเช่นกัน มีบันไดขึ้นลานประทักษิณจากลานไพที ฐานองค์เจดีย์เป็นบัวลูกแก้วอกไก่และมาลัยลูกแก้ว รองรับองค์ระฆังเหลี่ยมย่อมุม บัลลังก์ เสาหอน ปล้องไฉน และปลียอดตามลำดับ

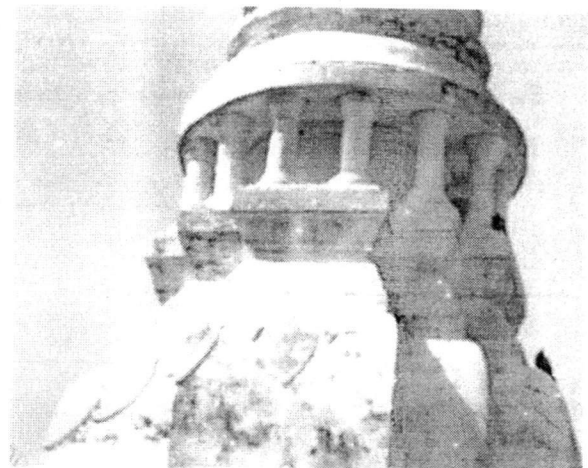
เจดีย์ประธานมองจากด้านหน้า

เจดีย์ประธานคูชนาบพระวิหารน้อยมองจากด้านหลัง

เจดีย์ประธาน

ภาพถ่ายช่วงบัลลังก์ของเจดีย์ประธาน

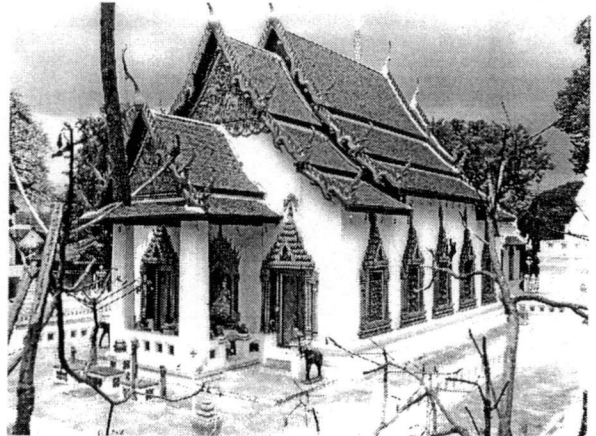
12 น. ปากน้ำ, "ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา" (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2528) หน้า 134
 13 เอกสารนี้เป็นเอกสารทสวงวนเวลาสำหรับภารงานเพอการการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 สันติ เล็กสุขุม, "เจดีย์เพิ่มมุม เจดีย์ย่อมุม สมัยอยุธยา" (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529) หน้า 46-60
 หมายเหตุ: ไม้วารณเดาๆทงสน อักทงทามมีเหตดแปลงเนอทา และตองอางองถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.2 พระอุโบสถ เป็นอาคารทรงโรง ขนาด 5 ห้อง นับรวมมุขลดได้ชื่อทั้งที่ด้านหน้าและด้านหลังหลัง รวมเป็น 7 ห้อง

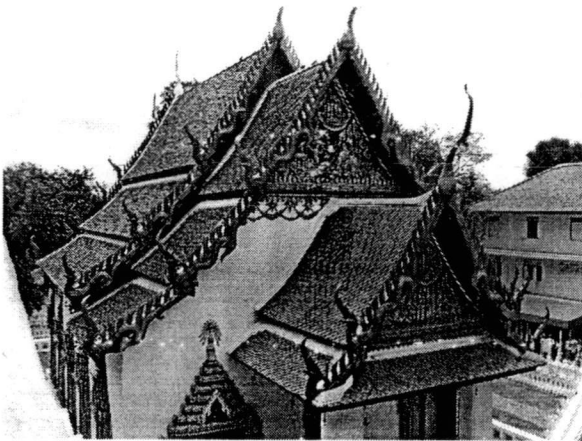
หลังคาคลุมโรงอุโบสถเป็นทรงจั่วเปิด ลดมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ผืนหลังคาแบ่งเป็น 3 ตับ ชุดปิดริมกระเบื้องด้านหน้าจั่วเป็นเครื่องลายอง ช่อฟ้าทรงปากนก

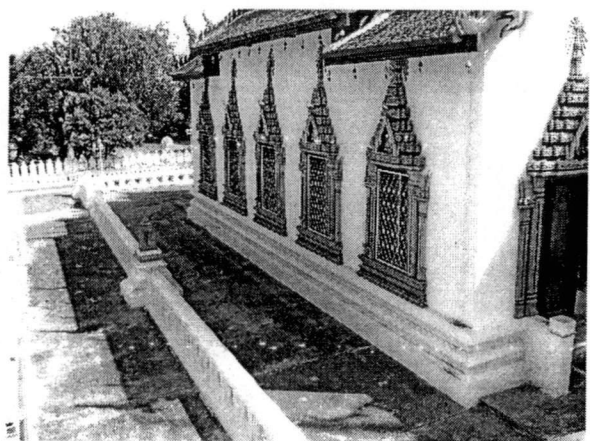
พระอุโบสถด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ด้านหน้า)

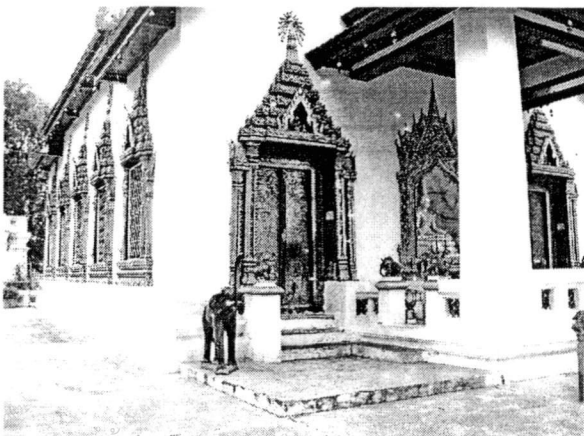
พระอุโบสถด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

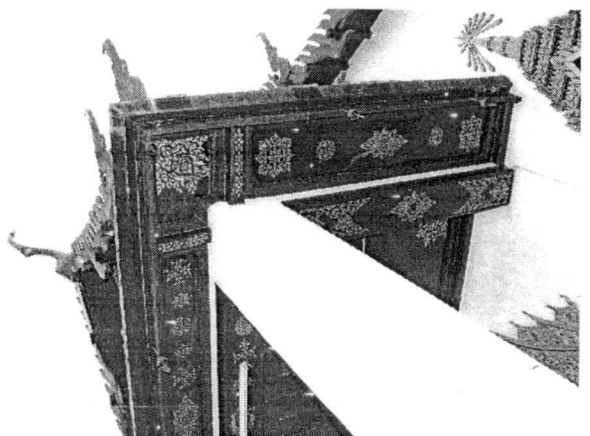
หลังคาลดมุขและมุขลดได้ชื่อ (ด้านหลัง)

ผนังพระอุโบสถด้านรี (ทิศเหนือ)

ทางเข้าด้านหน้า

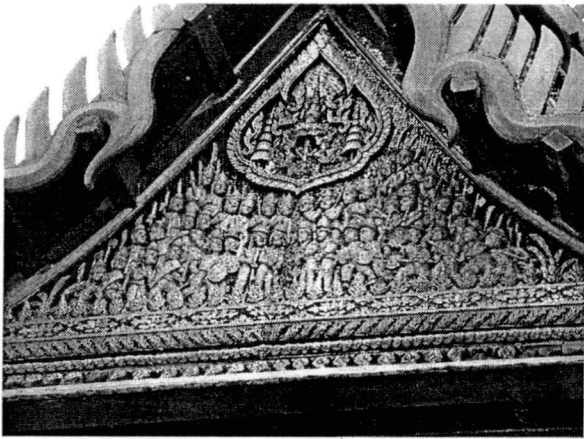
ฝาเพดานมุขลดได้ชื่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับวงการวิชาการเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาดเห็นขงได้โปรดแจ้งค่า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

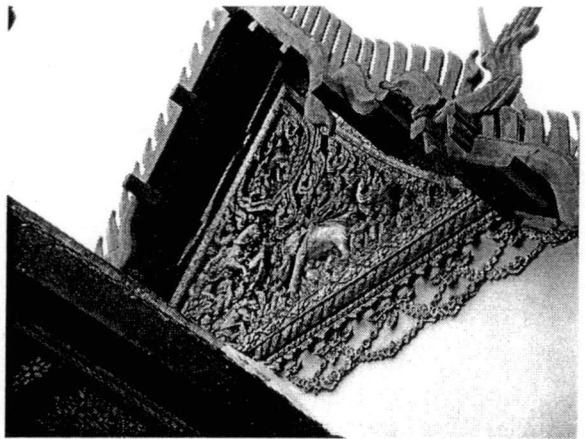
หน้าบันลดมุขพระอุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลัง จำหลักไม้เป็นรูปเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่กองทหารตามตำราพิชัยสงครามโบราณ รูปจำหลักทำเช่นเดียวกันกับรูปลายรดน้ำที่บานหน้าต่างพระอุโบสถและพระวิหารน้อย แต่เปลี่ยนรูปแบบการจัดภาพเสียใหม่ให้อยู่ภายในกรอบสามเหลี่ยม

หน้าบันมุขลตได้ชื่อพระอุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลังจำหลักไม้เป็นรูปทหารเดินเท้า บ้างสวมหมวกทรงกลีบลาดวนถืออาวุธแบบโบราณ บ้างสวมหมวกทรงฝรั่งถือปืนยาว

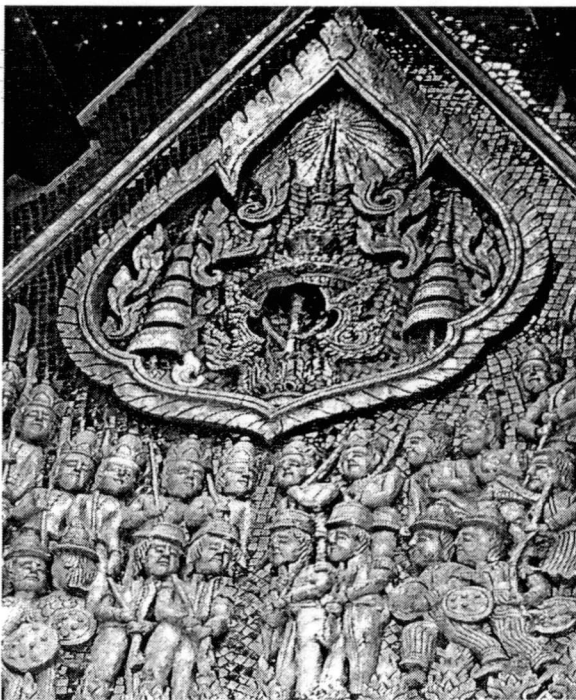
รูปจำหลักทหารทั้งที่ลดมุขและมุขลตได้ชื่อด้านหน้าพระอุโบสถ กำหนดให้วางอยู่ด้านล่างของ “สัญลักษณ์รูปกลีบบัว ภายในจำหลักเป็นรูปพระมหาพิชัยมงกุฏ มีฉัตรตั้งอยู่ 2 ชั้น”¹⁴

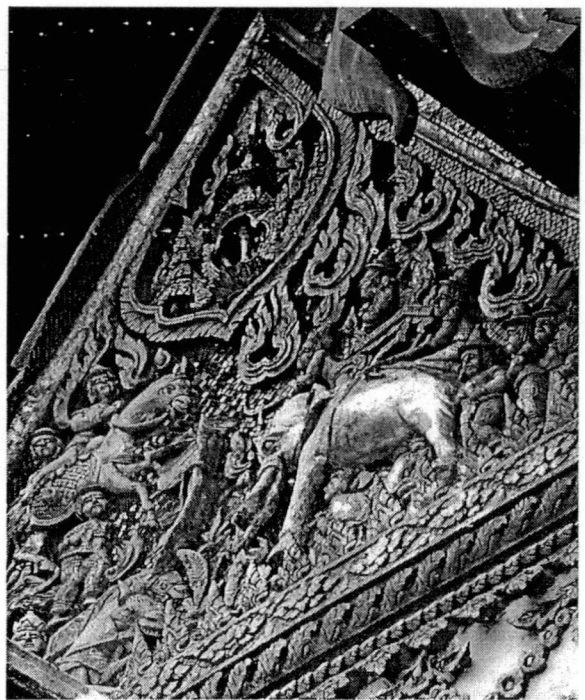
ภาพจำหลักหน้าบันมุขลตได้ชื่อด้านหน้าพระอุโบสถ

ภาพจำหลักหน้าบันลดมุขด้านหน้าพระอุโบสถ

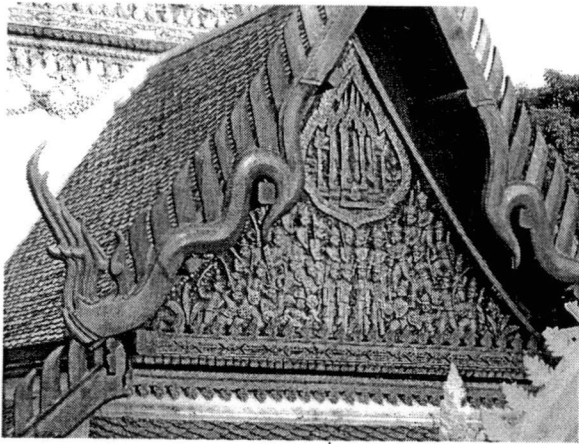
ภาพขยายลายจำหลักไม้
หน้าบันมุขลตได้ชื่อด้านหน้าพระอุโบสถ

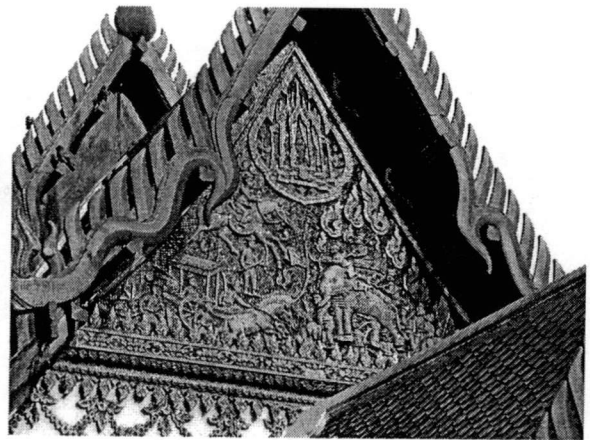
ภาพขยายลายจำหลักไม้
หน้าบันลดมุขด้านหน้าพระอุโบสถ

¹⁴ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
นริศรานวิดวงศ. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, “บันทึกเรื่องความรู้อย่างต่าง ๆ” เล่ม 3. (ไทยวัฒนาพานิช จำกัด : กรุงเทพฯ, พ.ศ.2521) หน้า 34-35
ไม่ว่ากรรมใดๆที่สงวน อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปจำหลักทหาร ที่หน้าบันด้านทิศตะวันตก ทั้งที่ลดมุขและที่มุขลัดได้ชื่อ ด้านหลังพระอุโบสถ ถูกกำหนดให้วางอยู่ด้านล่างของ“สัญลักษณ์รูปกลีบบัว” ภายในจำหลักเป็นรูป ปราสาทที่มีกอบัวประดับอยู่ข้างปราสาททั้งซ้าย-ขวาและด้านล่าง” ความหมายของอาคารทรงปราสาทคือ ที่อยู่ของพระมหากษัตริย์ หรือ สถานที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากพิจารณาตามคติธรรมทางพุทธศาสนา ความสำคัญของดอกบัวนั้น ท่านหมายถึงจิตที่กำหนดรู้ (สัญญา) และรู้แจ้ง (วิญญาณ)¹⁵ สัญลักษณ์รูป ปราสาทที่มีดอกบัวขนาบจึงอาจหมายถึงสวรรค์ชั้นสุขาवดี แผ่นดินทางทิศตะวันตก อันเป็นดินแดนแห่ง ความสุข ดินแดนแห่งพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ซึ่งไม่มีที่แห่งใดนอกจากชมพูทวีปชมพูทวีปเท่านั้น

ภาพจำหลักหน้าบันมุขลัดได้ชื่อด้านหลังพระอุโบสถ

ภาพจำหลักหน้าบันลดมุขด้านหลังพระอุโบสถ

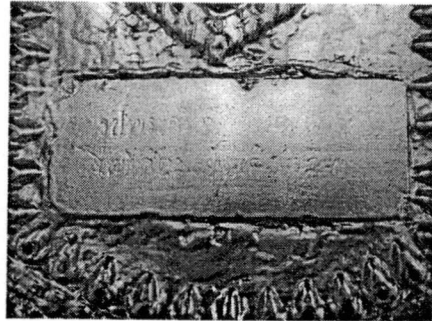
ภาพขยายลายจำหลักไม้ หน้าบันมุขลัดได้ชื่อด้านหลังพระอุโบสถ

ภาพขยายลายจำหลักไม้ หน้าบันลดมุขด้านหลังพระอุโบสถ

¹⁵ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า เสรฐียร พันธงชัย. ศ. “สมุดภาพไตรภูมิโบราณ ฉบับกรุงธนบุรี” ภาคผนวก (ยูในเค็ดโปรดักชั่น จำกัด : กรุงเทพมหานคร), หน้า 121. ไม้วกรณเด่งๆทั้งสน อีกทั้งหามมีให้ดัดแปลงเนื้อหา และดององงองถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ผนังด้านฝาหน้ากลอง เจาะทำเป็นซุ้มประดิษฐานประติมากรรมรูปเคารพ
ผนังด้านทิศตะวันออก ประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่อง "ปางพิจารณาธรรม"
(นั่งขัดสมาธิ พระกรทั้งสองข้างวางอยู่บนพระชานุ) มีจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า "รูปพระอาริยมตไตรย
โพธิสัตว์อยู่ในดุสิตภพ"

ผนังด้านทิศตะวันตก ปัจจุบันประดิษฐานเทวรูปพระสยามเทวาธิราช ประทับยืน
ถือพระขันธ์ ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาแต่เดิม

พระอุโบสถด้านหน้า

พระพุทธรูปด้านทิศตะวันออก

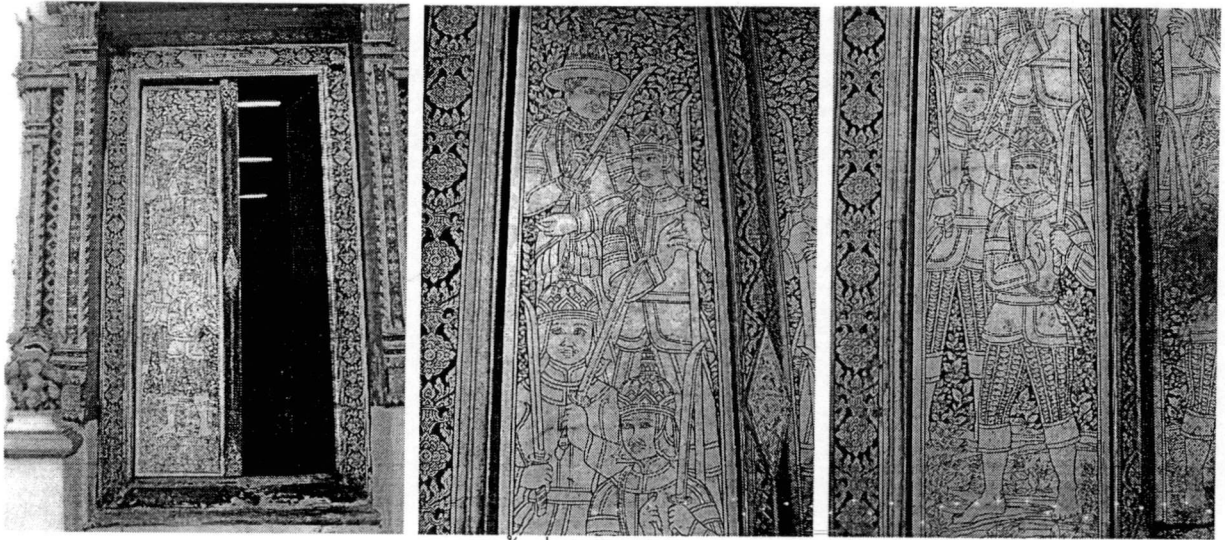

พระรูปด้านทิศตะวันตก

พระศรีอาริยมตไตรยพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ในภัทกัปจะอุบัติ
ขึ้นหลังจากศาสนาของพระโคตมมะเสียมสิ้นไป พระองค์จะเสด็จขึ้นในโลกในยุคที่มนุษย์มีอายุ 80,000 ปี
ทรงมีพระวรกายสูง 80 ศอก และจะเสด็จอุบัติในตระกูลพราหมณ์ พระพุทธบิดาจะมีชื่อว่า "สุพรหมะ"
พระพุทธรูปมารดาจะมีชื่อว่า "พรหมวดี" ก่อนออกผนวชพระองค์จักอภิเษกสมรสกับหญิงสาวชื่อ "จันมุขี"
และมีโอรสชื่อ "พรหมวัตมกุมาร" พระองค์จะเสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุได้ 8,000 ปี และจะตรัสรู้ได้
ต้นกาคะทิงในเวลารุ่งอรุณหลังจากทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ 7 วัน วันที่พระองค์แสดงธรรมจักร เทวดาและ
มนุษย์ประมาณ 30 โกฎิ จะได้บรรลุธรรม ในยุคนี้เป็นยุคที่โลกมนุษย์สมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหาร
ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขโดยไม่มีการละเมิดศีล 5 จะมีต้นกัลปพฤกษ์เกิดขึ้นที่ 4 มุมเมือง ใคร
ปรารถนาสิ่งใดเมื่อไปที่ต้นกัลปพฤกษ์นั้นก็จะได้สมปรารถนาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บานประตู-หน้าต่าง ทำลายรดน้ำ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ "ยุทธศาสตร์" สำคัญของ กองทัพ ตามตำราพิชัยสงครามโบราณ

ทวารบานทั้งด้านหน้าและด้านหลังเขียนเป็นรูปนายทหาร 4 นายมีเครื่องศิราภรณ์ ต่างกัน ในทำยี่นถืออาวุธประจำกายมีทั้งดาบและทวน สังเกตรูปนายทหารที่ยืนหลังสุดสวมเสื้อแขนยาว มีกรองคอทับ สวมหมวกปีกทรง "มาลาเส้าสเทิน" อันเป็นเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานของบรรดาศักดิ์ เจ้าพระยา เทียบได้กับตำแหน่งแม่ทัพ ส่วนรูปนายทหารอีก 3 นายด้านหน้า สวมเสื้อแขนยาวไม่มีกรองคอ สวมหมวกทรง "กลีบลำดวนมีปีกคอปกหู" เป็นเครื่องยศของตำแหน่งนายกอง

ลายรดน้ำที่บานประตูด้านนอก

บานหน้าต่างเขียนรูปทหารประเภทต่างๆ จากด้านล่างถึงยอดบานตามลำดับได้แก่ ช้างศึกพร้อมพลช้างและจตุรงค์เสนา, ม้าศึกพร้อมพลม้า, รดศึกพร้อมพลรถ และพลอาสา (พลเดินเท้า) 4 นาย

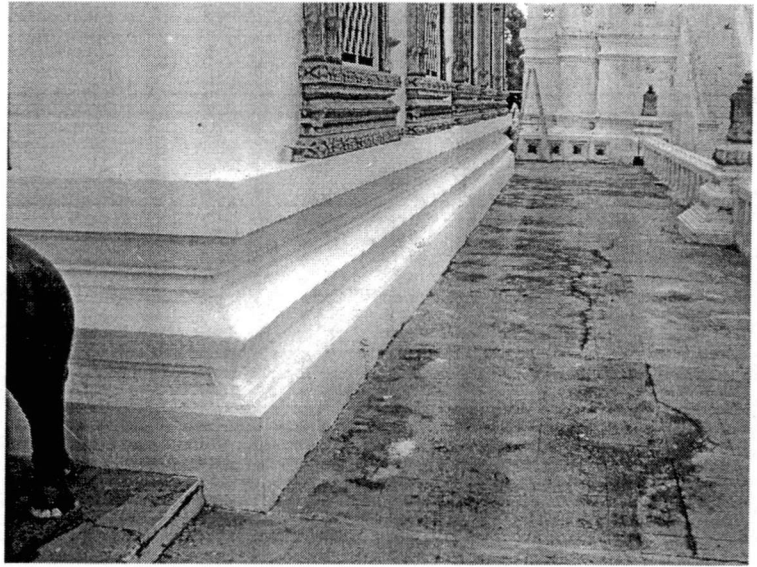
ลายรดน้ำที่บานหน้าต่างด้านนอก พลเดินเท้า และ รดศึก ม้าศึก และ ช้างศึก

ไม่ว่ากรรมใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ฐานอาคาร เป็นฐานสิงห์แบบชั้นเดียว

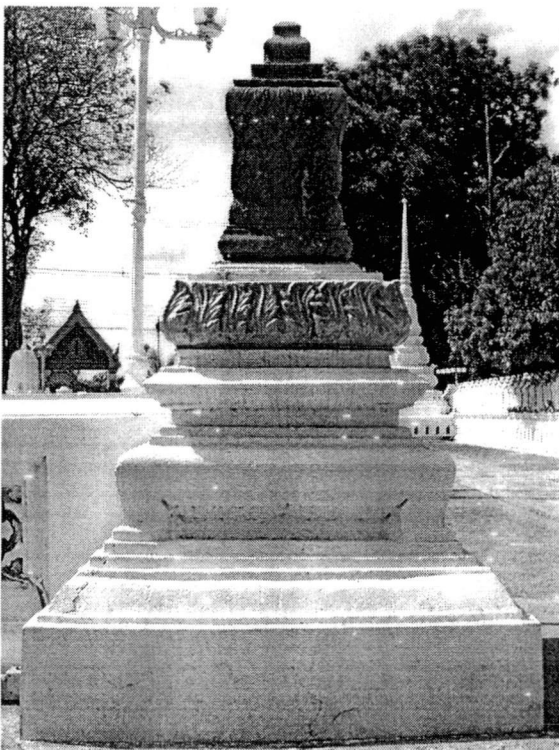

ฐานอาคารพระอุโบสถด้านหน้ากลอง

ฐานอาคารพระอุโบสถด้านหลัง

2.2.1.6 เสา 8 ทิศ เป็นเสาทรงสี่เหลี่ยมตั้งบนฐานบัวบัวลูกแก้ว ตั้งอยู่ระหว่าง กึ่งกลางแนวกำแพงแก้วทั้งสี่ด้าน (เหนือ-ใต้-ออก-ตก) และที่หัวมุมกำแพงแก้วทั้งสี่มุม (ตะวันออกเฉียงเหนือ- ตะวันออกเฉียงใต้-ตะวันตกเฉียงใต้-ตะวันตกเฉียงเหนือ)

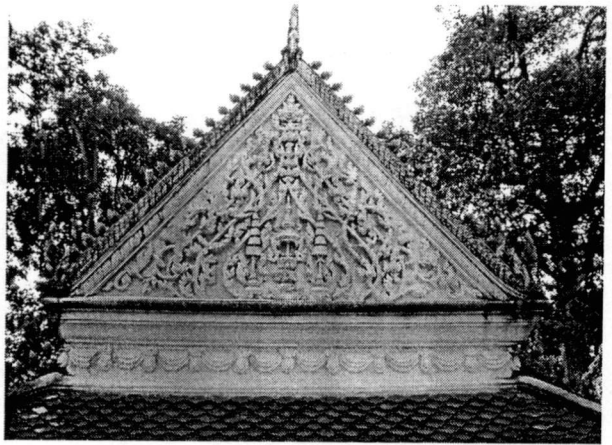

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ไปใช้ประโยชน์ในการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

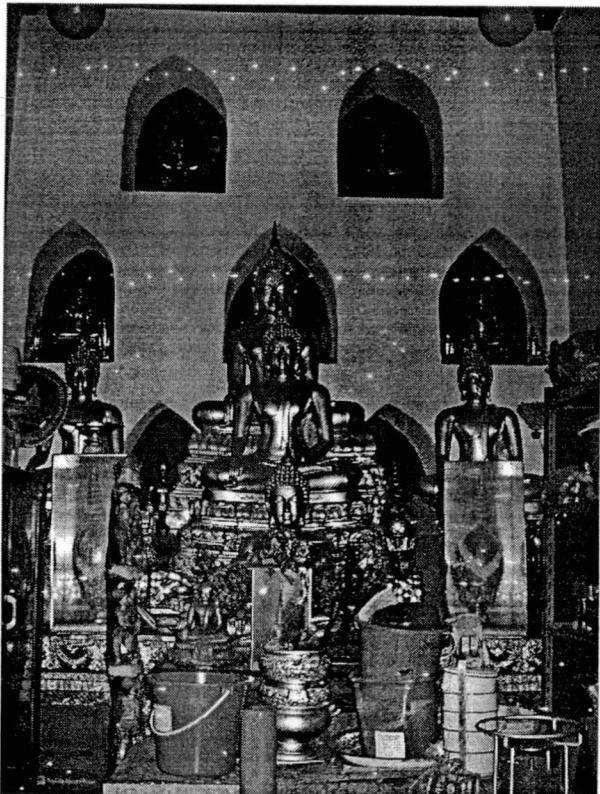
2.2.1.3 วิหารน้อย ตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับพระอุโบสถทางด้านหลัง กึ่งกลางระหว่างเจดีย์ประธาน 2 องค์ ประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน 4 องค์ ผนังภายในด้านหลังพระประธานเจาะช่องทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป 7 องค์ ไม่มีพระนาม หลังคาทรงจั่วปิดผืนหลังคาแบ่งเป็น 2 ติบลดมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลังเช่นกัน ซดปิดริมกระเบื้องด้านหน้าจั่วเป็นปูนปั้น ซ่อฟ้าทำปูนปั้นแบบนกจำ หางหงส์ทำปูนปั้นแบบหัวนาค หลังคาลดมุขเป็นทรงจั่วมีปีกนกคลุม หน้าบันทำปูนปั้นลายก้านขดล้อมรอบตรามงกุฏซึ่งเป็นตราประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

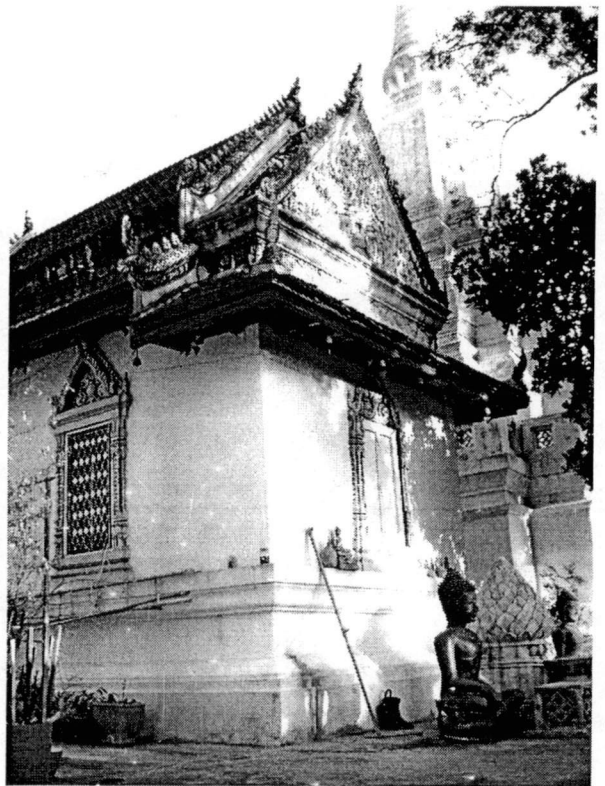
ด้านหลังพระวิหารน้อย

หน้าบันลายก้านขดตรงกลางเป็นตรามงกุฏ

ภายในพระวิหารน้อย

ด้านหลังพระวิหาร

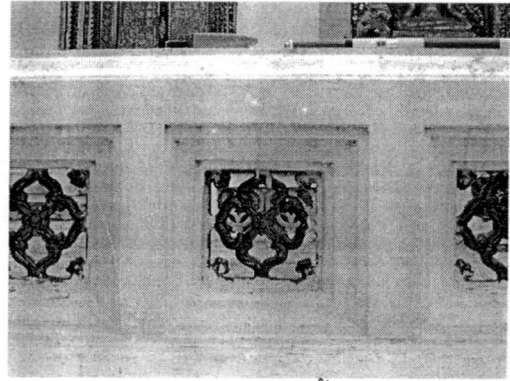
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.5 กำแพงแก้วชั้น 2 ชั้น ชั้นในล้อมรอบพระอุโบสถ ชั้นนอกล้อมองค์ประกอบทั้งหมดของวัดที่ตั้งอยู่บนฐานไพที

กำแพงแก้วชั้นใน ล้อมรอบพระอุโบสถ มีเสมาตั้งระหว่างกำแพงในทิศทั้งแปด ตัวกำแพงก่ออิฐฉาบปูนบุกระเบื้องปูลุเคลือบสี สูงประมาณ 80 ซม. ตั้งห่างจากด้านข้างตัวพระอุโบสถ 3 ม.

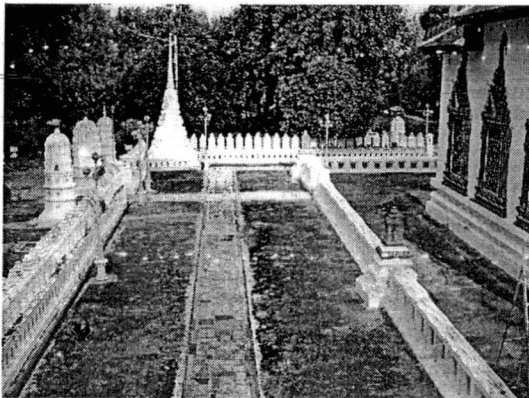

ทางเข้ากำแพงแก้วชั้นใน

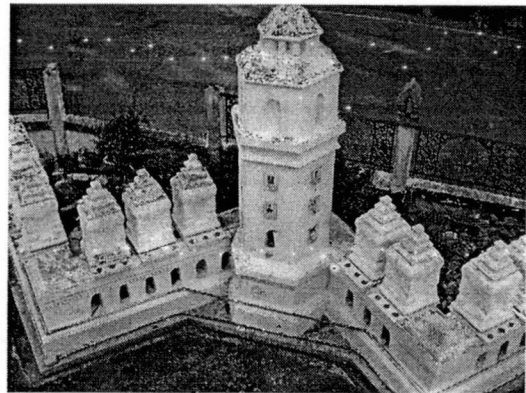

กระเบื้องปูลุกำแพงแก้ว

กำแพงแก้วชั้นนอก ตั้งล้อมองค์ประกอบทั้งหมด ตัวกำแพงแก้วภายในก่ออิฐฉาบปูนเจาะช่องโปร่งสำหรับประดับเทียน เปิดช่องทางขึ้นตรงกับกำแพงแก้วชั้นใน

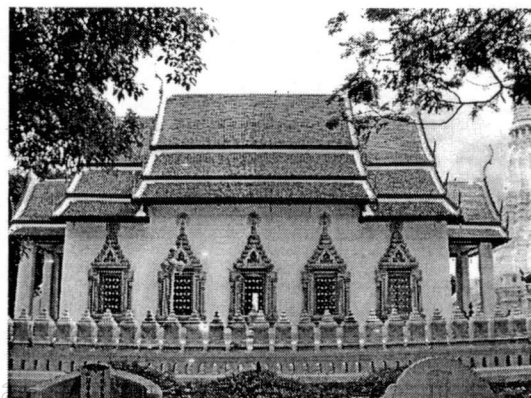
กำแพงแก้วมองจากเจดีย์ประธานด้านหลัง

ย่อมุมกำแพงแก้วชั้นนอกด้านตะวันตกเฉียงเหนือ

ชุมทางขึ้นระหว่างกำแพงแก้วชั้นนอก

กำแพงแก้วชั้นนอกมองจากด้านทิศเหนือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการค้า
 ไม่สามารถเผยแพร่ได้ทั้งทางออนไลน์และทางออฟไลน์ และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.7 เจดีย์น้อยคู่ ประดับมุกกำแพงแก้วชั้นนอกเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ขนาดเล็ก 2 องค์ ข้างมุกกำแพงแก้วชั้นนอก ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หน้าพระอุโบสถ

เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

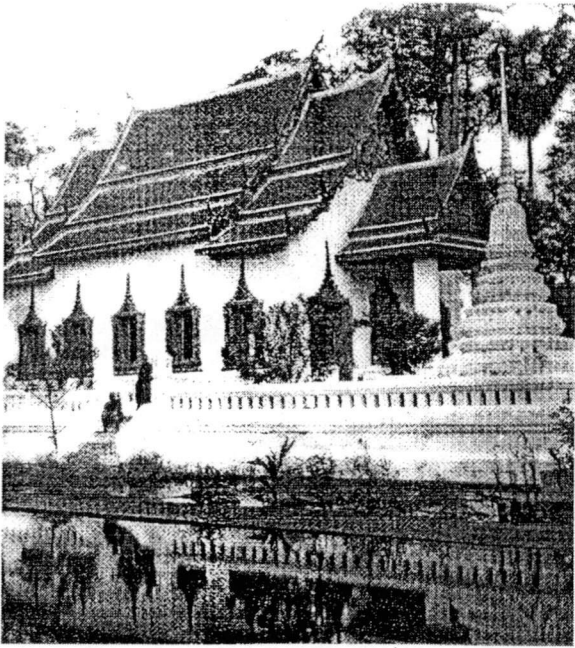
เจดีย์เหลี่ยมที่มุกกำแพงแก้วด้านตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2.1.8 ฐานไพที รองรับองค์ประกอบทั้งหมด

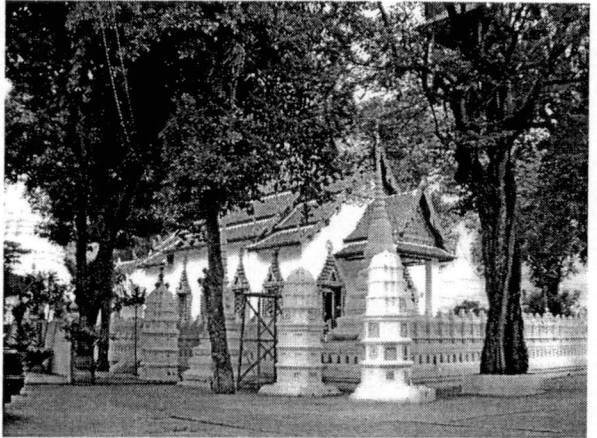
จากภาพถ่ายโบราณในสมัยรัชกาลที่ 4¹⁶ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญของพุทธาวาสทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานไพทีทำให้ดูสง่างาม และกำแพงแก้วชั้นนอกนั้นไม่มีรูปเสมาวางเรียงแถวซ้อนอยู่บนกำแพงแก้วอย่างในปัจจุบัน¹⁷ ฐานไพทีซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของตัวอาคารพระอุโบสถและองค์ประกอบต่างๆ เดิมนั้นมองดูเผินๆไม่เห็นว่าเป็นฐานไพที เพราะได้ถูกถมทับด้วยดินถมและพื้นซีเมนต์เพื่อหนีระดับน้ำที่ท่วมและเพื่อให้สัญจรได้สะดวกขึ้นในเวลาที่น่าขึ้นสูง ปัจจุบันนี้การสัญจรได้เปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางบก สภาพแวดล้อมที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงคือต้นยางนาที่ด้านหลังพระอุโบสถในภาพ กลุ่มยางนาต้นใหญ่ที่ขึ้นตระหง่านอยู่ทางมุมตะวันตกเฉียงเหนือนอกเขตกำแพงแก้วในครั้งนั้น ยังคงยืนตระหง่านให้ความร่มรื่นแก่บริเวณโดยรอบ

¹⁶ พิศนธ์ พงศ์พิทร, “สมุดภาพรัชกาลที่ 4” (กรุงเทพมหานคร : ไทศาลการพิมพ์, 2547) หน้า 232

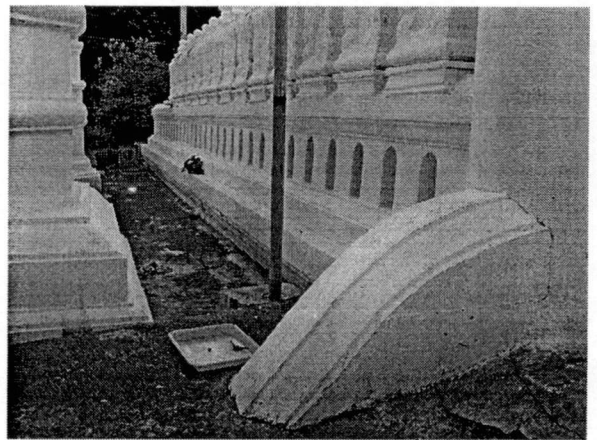
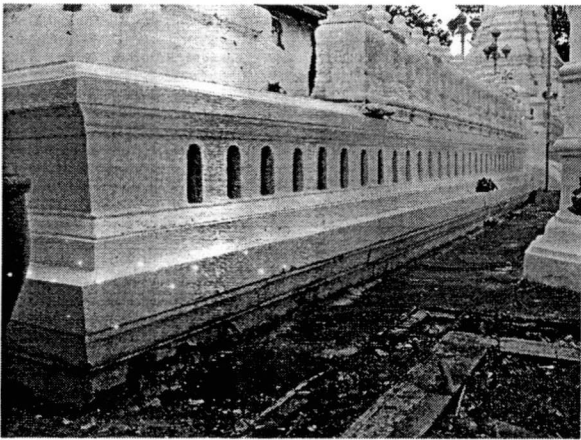
¹⁷ สัมภาษณ์ ท่านพระครูธรรมวิฑูรย์ เจ้าคณะตำบลบ้านเลน อ.บางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา เมื่อ เมษายน 2546 ท่านเองที่เป็นผู้ออกเอกสารนี้เป็นเอกสารที่ส่งงานวิจัยที่ทรงกำลังดำเนินการเพื่อนำมาใช้ในงานวิจัยนี้ เห็นด้วยที่จะให้นำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาความคิดทำรูปเสมาขึ้นตั้งบนกำแพง เพื่อใช้เป็นที่สำหรับเก็บรักษาอัฐิจำนวนมากสำหรับชาวบ้านทั่วไปที่ต้องการฝากอัฐิบรรพบุรุษไว้ที่วัดเมื่อก่อนแต่ทุกวันนี้ ออกห่างหายไปหมดไปเสียแล้ว และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

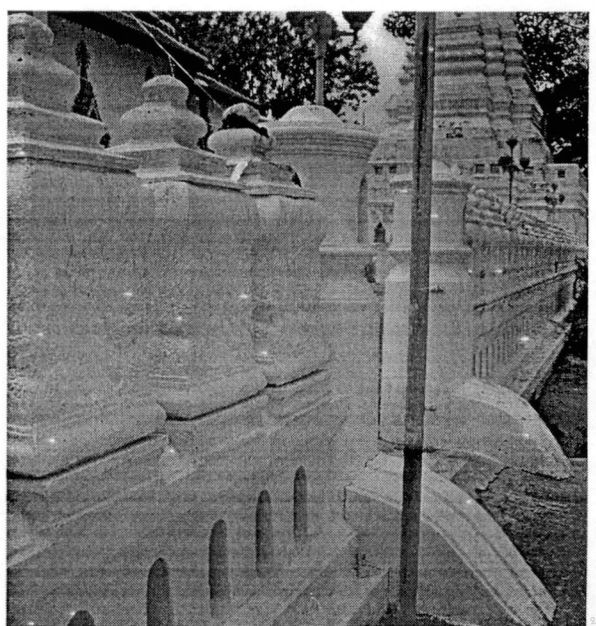
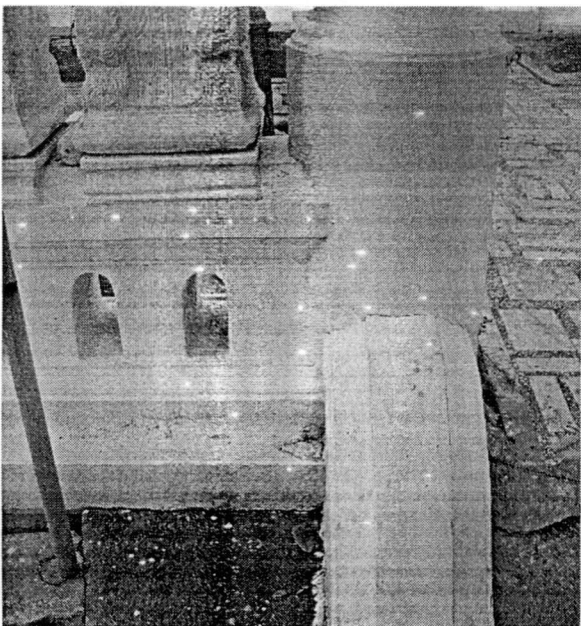
ภาพถ่ายโบราณในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2409

ภาพถ่ายปัจจุบันในสมัยรัชกาลที่ 9 พ.ศ. 2547

กำแพงแก้วชั้นนอกปัจจุบัน

เขตโบราณสถานแห่งนี้มีสิ่งก่อสร้างที่เสียหายอย่างหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกำแพงแก้วชั้นนอกปัจจุบัน
 บันไดทางขึ้นฐานไฟที่ระหว่างกำแพงแก้วชั้นนอกปัจจุบัน
 ไม่ว่าการณ์ใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.2 สัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆของแผนผังพุทธาวาส

2.2.2.1 แปลน

2.2.2.2 รูปตัดตามขวาง

2.2.2.3 รูปตัดตามยาว

2.2.2.4 รูปด้าน

2.2.2.5 รูปด้าน

2.2.2.6 วิเคราะห์สัดส่วนการจัดองค์ประกอบ

2.2.2.7 วิเคราะห์สัดส่วนอาคาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับครูใช้ระบบเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อเรื่อง

สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

สถานที่

วัดพุทธนิภาธารามวรวิหาร

วัตถุประสงค์การวิจัย

สถาปัตยกรรมโดยศิลปะของเม้าเจ้า
ผู้สถาปนาวัดพระนิภา

ผู้ดำเนินการวิจัย

รองศาสตราจารย์ วิศวี ธีระวิมล
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาปัตยกรรมโดยศิลปะของเม้าเจ้า
ผู้สถาปนาวัดพระนิภา

ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย

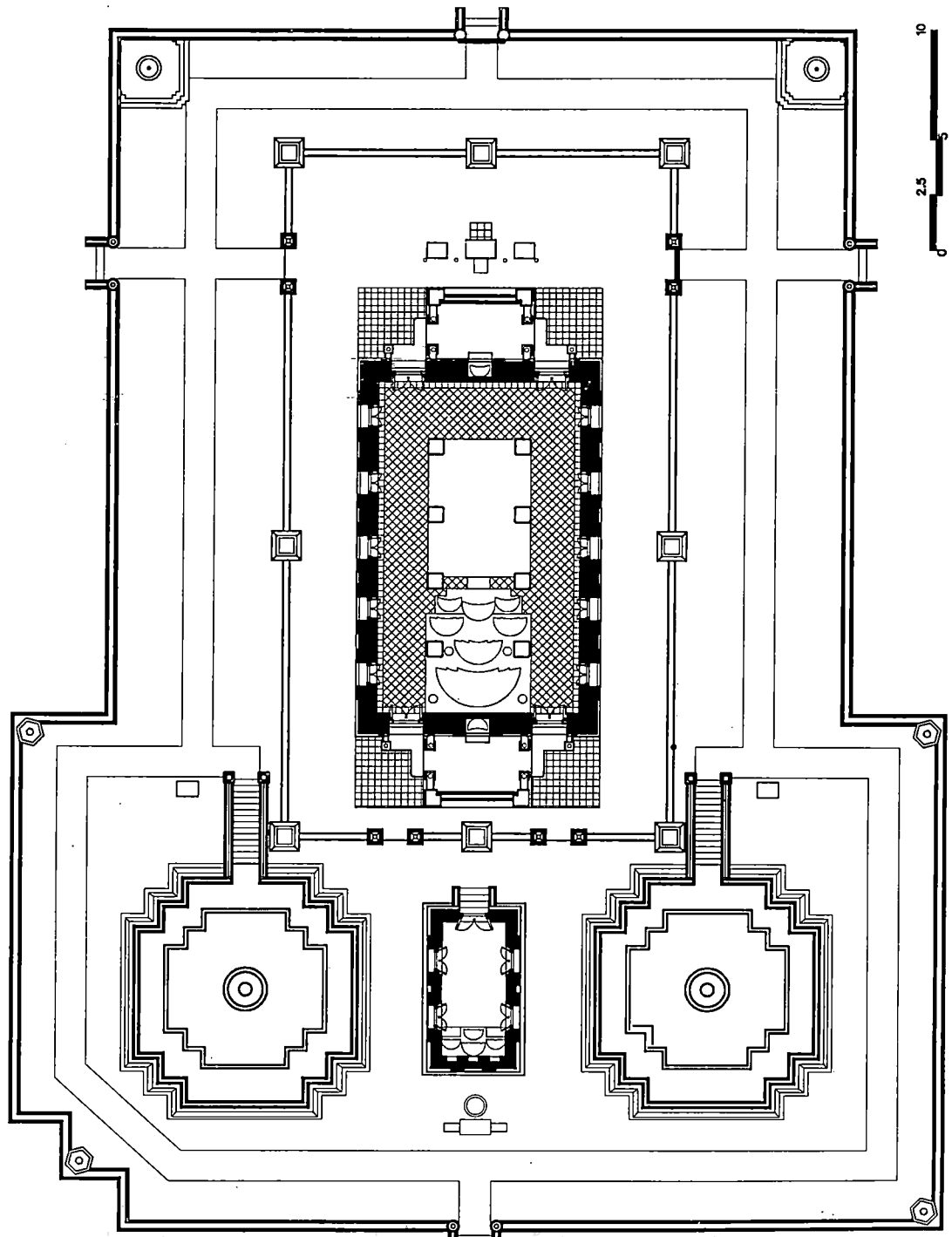
นายประจักษ์ สุภพภม
นายวิมล สุทธิพิชญ์
นายวิมล ธีระวิมล
นายวิมล ธีระวิมล
นายวิมล ธีระวิมล
นายวิมล ธีระวิมล
นายวิมล ธีระวิมล
นายวิมล ธีระวิมล

แบบแปลน

ผังบริเวณ

ขนาดรวม
1:300

เหนือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษานี้เท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อเรื่อง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

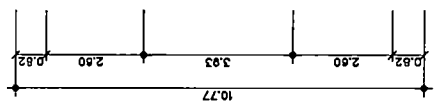
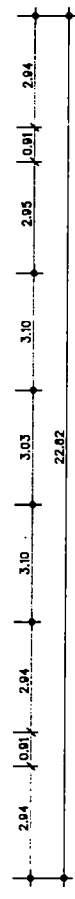
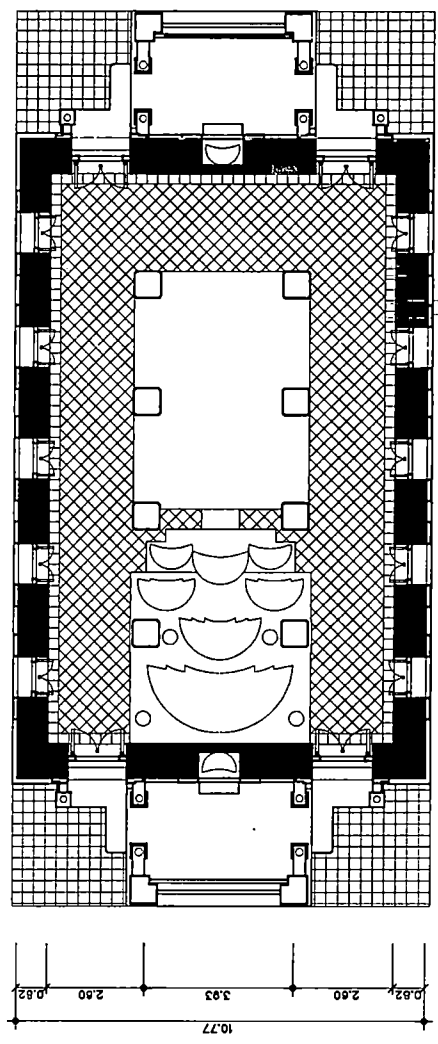
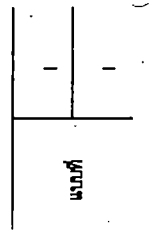
สถานที่
วัดทุ่งพลับพลาวิทยาคารวิทยา

ทุนออกแบบการศึกษา
สถาปนิกผู้รับผิดชอบโครงการ (นาง)
คุณพรวิภาดากรประวี

ผู้ดำเนินการวิจัย
ขอแสดงความจำนงว่า ผู้วิจัย ผู้สนับสนุน
ภาคี และผู้เกี่ยวข้อง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาปัตยกรรมศาสตร์
คุณพรวิภาดากรประวี

ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย
นายประพนธ์ อภิบาล
นายศักดิ์ อธิพัฒน์
นายอภิสิทธิ์ อธิพัฒน์
นายอภิสิทธิ์ อธิพัฒน์
นายอภิสิทธิ์ อธิพัฒน์
นายอภิสิทธิ์ อธิพัฒน์
นายอภิสิทธิ์ อธิพัฒน์

แบบร่าง
สิ่งปลูกสร้าง
มาตรฐาน
1:200

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อเรื่อง

สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

สถานที่

วัดพุทธนิภาวิทยารามวรวิหาร

วัตถุประสงค์การวิจัย

สถาปัตยกรรมในศิลปะพระอุโบสถเจ้าผู้ครองนครพิษณุโลก

ผู้ดำเนินการวิจัย

รองศาสตราจารย์ วิฑูรย์ วัฒนศิริ
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณเทพรัตนบุรี

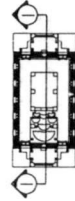
ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย

นายกรรพวง อุดมงาม
นายอดิษฐ์ ทรัพย์เกษม
นายอดิษฐ์ วัฒนศิริ
นายอภิรักษ์ พงษ์อินทพร
นายอัญชุต อุดมงาม
นายศุภกร ทรัพย์เกษม
นายอนันต์ ทรัพย์เกษม
นายวิภาส ทรัพย์เกษม

แบบแปลน

รูปตัด 1-1

ขนาดรวม
1:200

แผนที่

+15.88 ▽ ระดับยอดอาคารองค์แก้ว

+13.50 ▽ ระดับหลังคาแก้ว

+11.20 ▽ ระดับหลังคาโถง

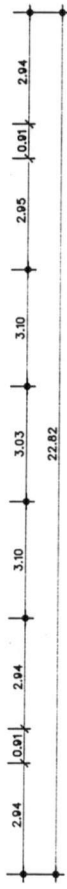
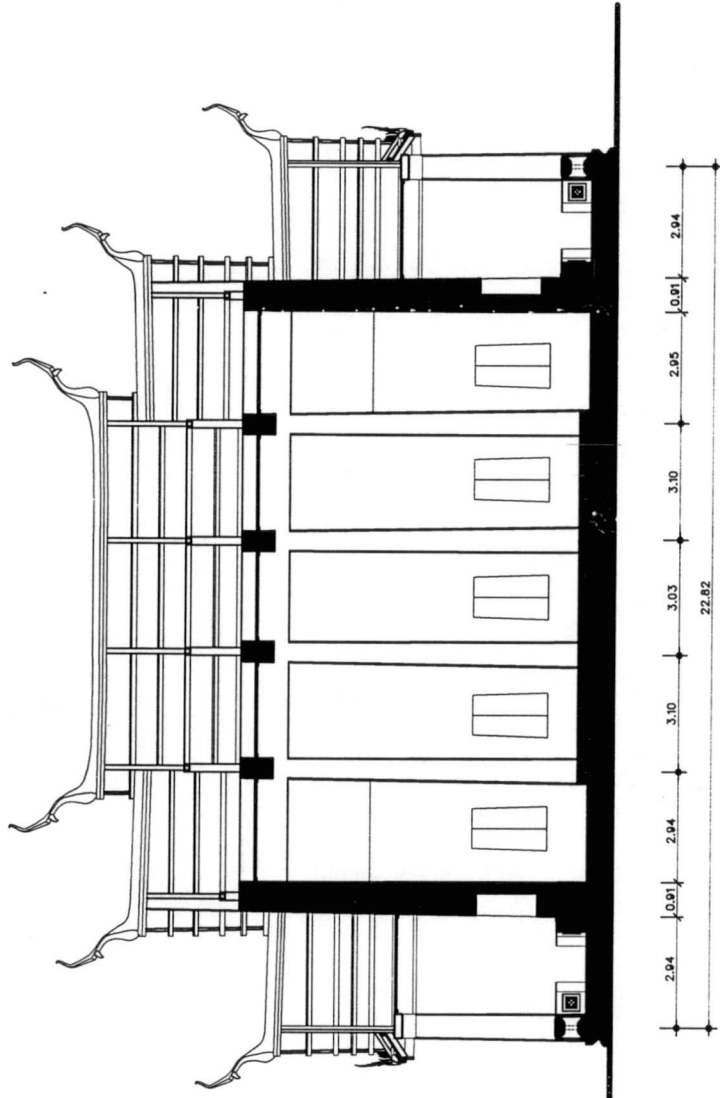
+8.68 ▽ ระดับหลังคาภายใน

+5.80 ▽ ระดับหลังคาโถง

+1.58 ▽ ระดับพื้นวัด

+0.63 ▽ ระดับพื้นอุโบสถ

±0.00 ▽ ระดับพื้นสนามหญ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อเรื่อง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

สถานที่
วัดบูรพาภิรามราชวรวิหาร

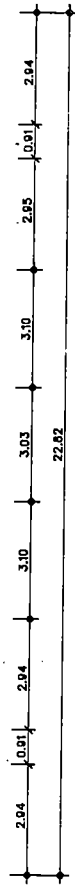
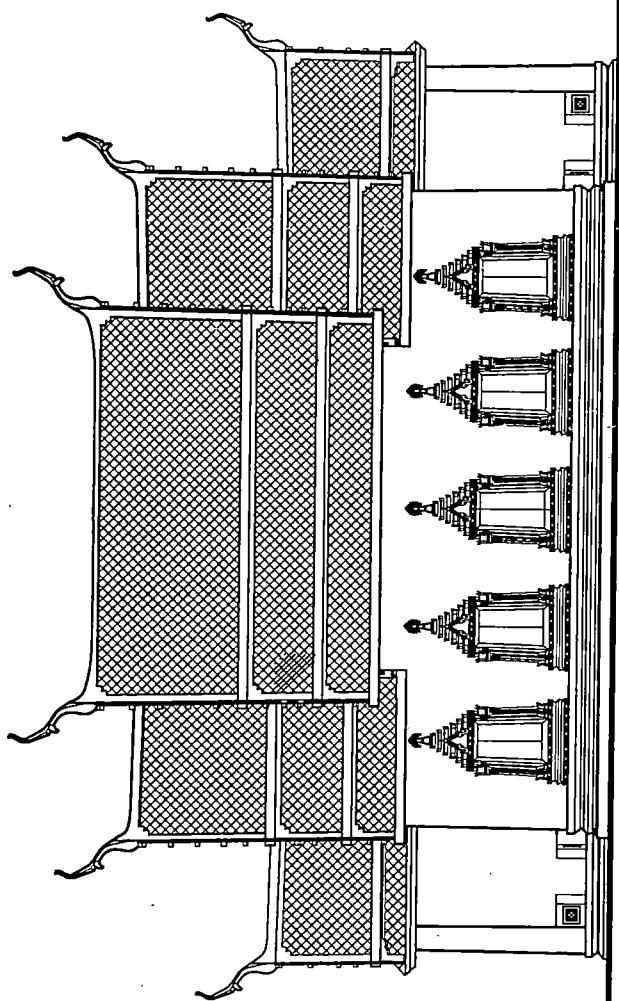
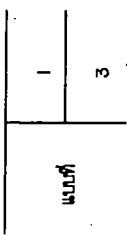
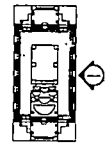
วัตถุประสงค์การวิจัย
สถาปัตยกรรมโบสถ์พระอุโบสถวัดบูรพาภิรามราชวรวิหาร

ผู้ดำเนินการวิจัย
ขอแสดงความยินดี
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย
นายกระวีกร อภิเชษ
นายณัฐ อธิพัชร์
นายณัฐพงษ์ อธิพัชร์
นายอภิรักษ์ หอสูงเมธา
นายณัฐพงษ์ อธิพัชร์
นายศุภพร อธิพัชร์
นายณัฐพงษ์ อธิพัชร์
นายณัฐพงษ์ อธิพัชร์

แผนผัง

รูปด้าน 1
มาตราส่วน
1:200

- +15.88 ▽ ระดับยอดอาคาร (ชั้นห้า)
- +13.50 ▽ ระดับหลังคาไป
- +11.20 ▽ ระดับหลังคาแรก
- +8.68 ▽ ระดับหลังคาตอน
- +6.80 ▽ ระดับหลังคาตัว
- +1.58 ▽ ระดับพื้นล่าง
- +0.63 ▽ ระดับชั้นบันได
- +0.00 ▽ ระดับพื้นภายในพระอุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อเรื่อง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ
สถานที่
วัดทุ่งพลับพลาภิบาลนครราชสีมา

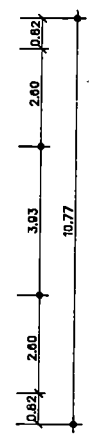
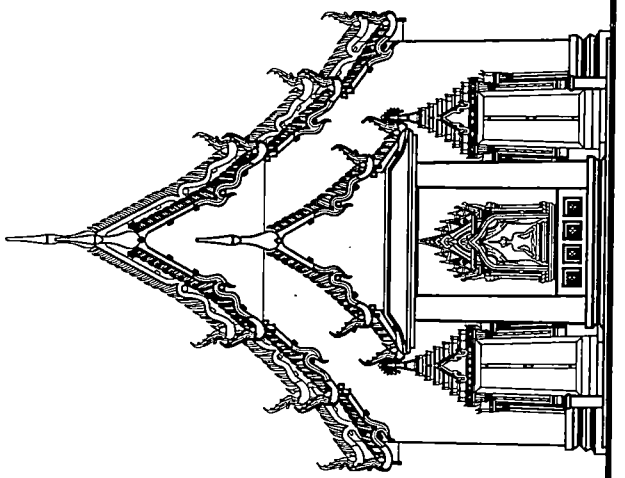
บุคคลที่ปรึกษา
สถาปนิกทรงเครื่องพระอุโบสถเจ้า
คุณพ่อกษัตริย์
ผู้ดำเนินการสร้าง
รองศาสตราจารย์ วิศวะ วัฒนศิริ
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยดำเนินการสร้าง
นายประจักษ์ อุดมงาม
นายอภิสิทธิ์ คุ้มคำชัย
นายอภิสิทธิ์ วัฒนินทร
นายอภิสิทธิ์ ทวีชัยการ
นายวิจิตรพงศ์ อุดมสิน
นายชุตม์ คุ้มคำชัย
นายประสิทธิ์ คุ้มคำชัย
นายวิเศษ สุทธิพงษ์

แบบแสดง
รูปถ่าย 2
รูปตัด 2-2 ขนาดส่วน
1:200

±15.88 ▽ ระดับยอดอาคาร (หน้า)
±13.50 ▽ ระดับพื้นอาคาร
±11.20 ▽ ระดับชั้นบน
±8.68 ▽ ระดับชั้นบนภายใน
±6.80 ▽ ระดับพื้นชั้นล่าง
±1.58 ▽ ระดับพื้นข้าง
±0.63 ▽ ระดับพื้นใต้
±0.00 ▽ ระดับพื้นธรณีวิทยา

±14.59 ▽ ระดับยอดอาคาร (หน้า)
±12.37 ▽ ระดับพื้นอาคาร
±10.22 ▽ ระดับชั้นบน
±7.83 ▽ ระดับชั้นบนภายใน
±6.03 ▽ ระดับพื้นชั้นล่าง
±1.58 ▽ ระดับพื้นข้าง
±0.63 ▽ ระดับพื้นใต้
±0.00 ▽ ระดับพื้นธรณีวิทยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวเมืองเชียง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

สถานที่
วัดสุทธอนิภาคารามราชวิหาร

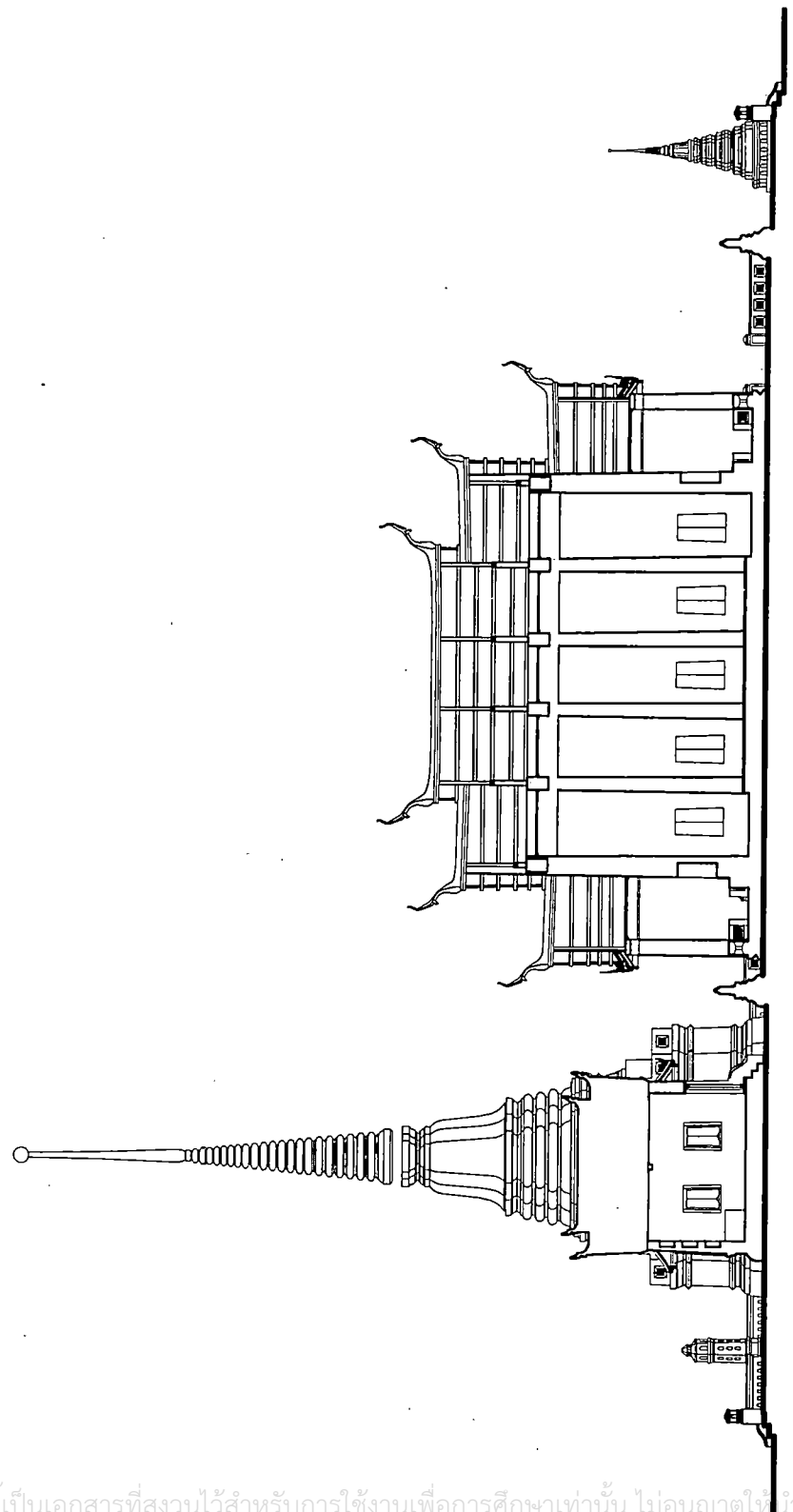
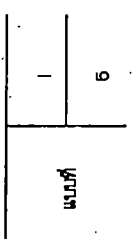
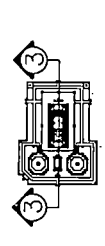
บุคคลที่ทำการวิจัย

สถาปนิกหญิงในวัยพระอรหันต์เจ้า
คุณพ่อกษัตริย์

ผู้ช่วยด้านศิลปวิทยา
รองศาสตราจารย์ วิชา วิชาศิลป์
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาปนิกหญิงในวัยพระอรหันต์เจ้า
คุณพ่อกษัตริย์

ผู้ช่วยด้านศิลปวิทยา
นายประทวง สุพรรณ
นายศักดิ์ สุทธิพงษ์ชัย
นายศิริชัย วิชาศิลป์
นายอภิศักดิ์ พงษ์นิภากร
นายปัญญพงศ์ อดิษฐ์
นายศศิธร พงษ์ศักดิ์
นายธรรณี สุระกิจใจ
นายศิระ สุระพงษ์

แปลและ
รูปที่ 3-3
มาตราส่วน
1:300

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อเรื่อง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

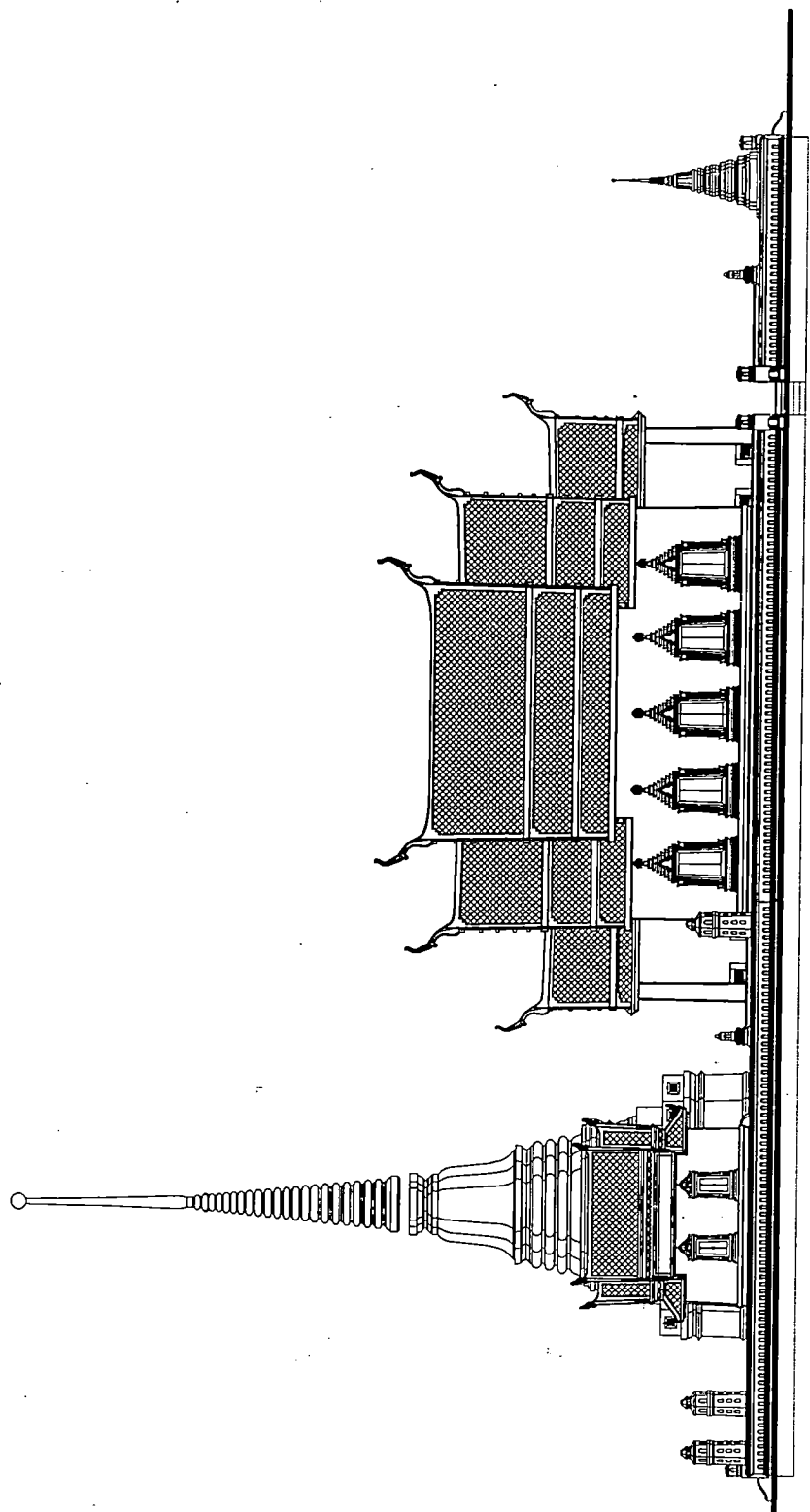
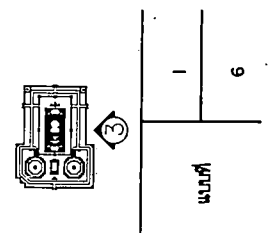
สถานที่
วัดสุทัศนเทพวรารามราชวชิรวิหาร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย
สถาปัตยกรรมโบสถ์พระอุโบสถเจ้า
คุณเทพารามพระรัง

ผู้ดำเนินการวิจัย
รองศาสตราจารย์ วิศร วิษณุผ่อง
ภาควิชาสถาปัตย์กรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณเทพารามพระรัง

ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย
นายประพนธ์ อภิภาณุ
นายณัฐ สอนทิพย์
นายณัฐกร วิษณุผ่อง
นายอภิรักษ์ ทรัพย์นันทกร
นายณัฐพงศ์ อภิภาณุ
นายศศพร พุฒินันท์
นายชเชษฐ ศุภะเวียง
นายศิระ สุจริตพงษ์

แบบแปลน
รูปด้าน 3
ขนาดส่วน
1:300

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวเมืองเชียง
สถาปัตยกรรมพระอุโบสถ

สถานที่
วัดทุ่งพลับพลาวิทยาลัย

บุคคลที่ปรึกษา
สถาปนิกหลักได้ยึดพระอุโบสถเจ้า
ผู้จัดทำแบบร่าง

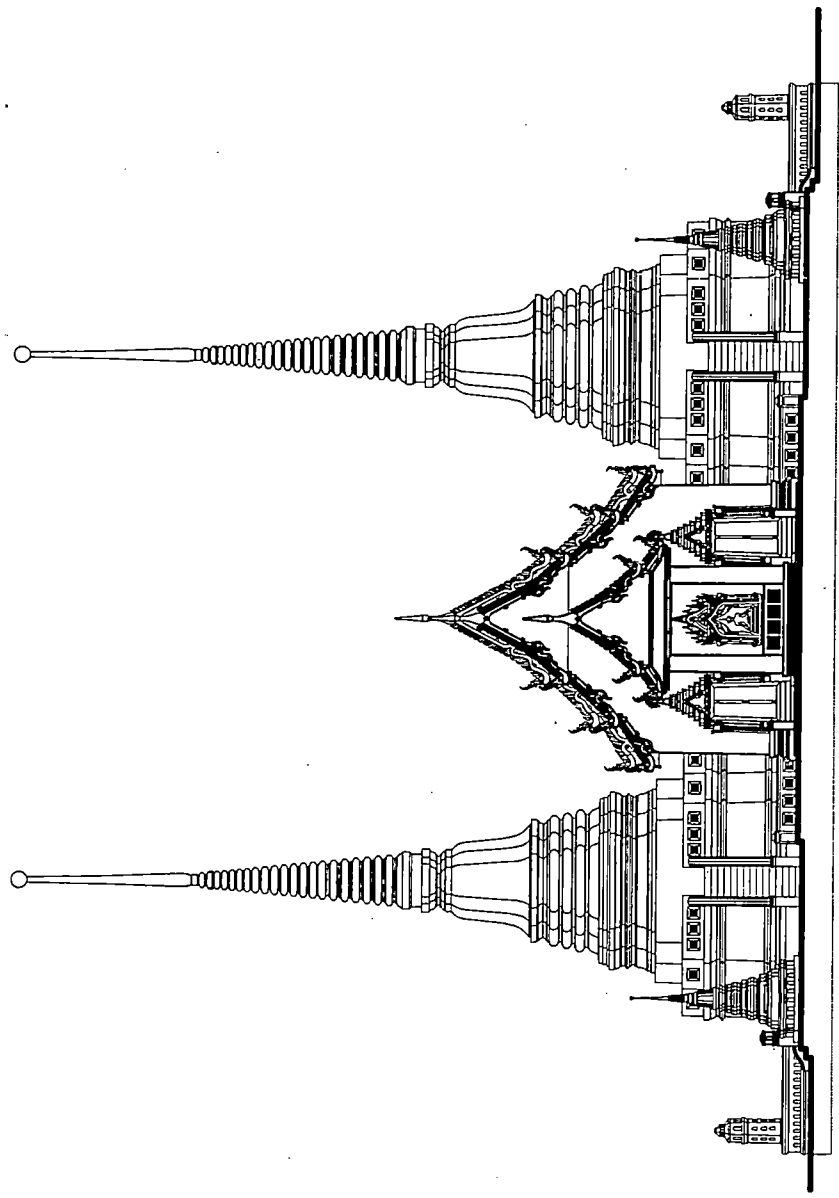
ผู้ดำเนินการวิจัย
รองศาสตราจารย์ วิศว์ วัชรินทร์
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาปัตยกรรมศาสตร์
ผู้จัดทำแบบร่าง

ผู้ช่วยดำเนินการวิจัย
นายประจักษ์ อุบลเกษม
นายวิศว์ ศุภกิจชัยโย
นายอภิสิทธิ์ วัฒนรัตน์
นายอภิรักษ์ พงษ์อินทพร
นายปฏิพัทธ์ อุดมเจริญ
นายศุภกร อุดมรัตน์
นายชนะชัย สุพงษ์เจริญ
นายศิระ สุจิระพงษ์

แบบแปลน
รูปที่ 4
ขนาดรวม
1:300

แบบที่	1	7
--------	---	---

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.3 การวิเคราะห์หาสัดส่วนการจัดองค์ประกอบในแผนผัง

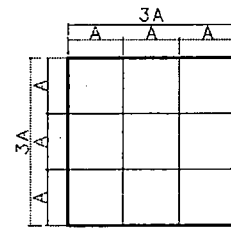
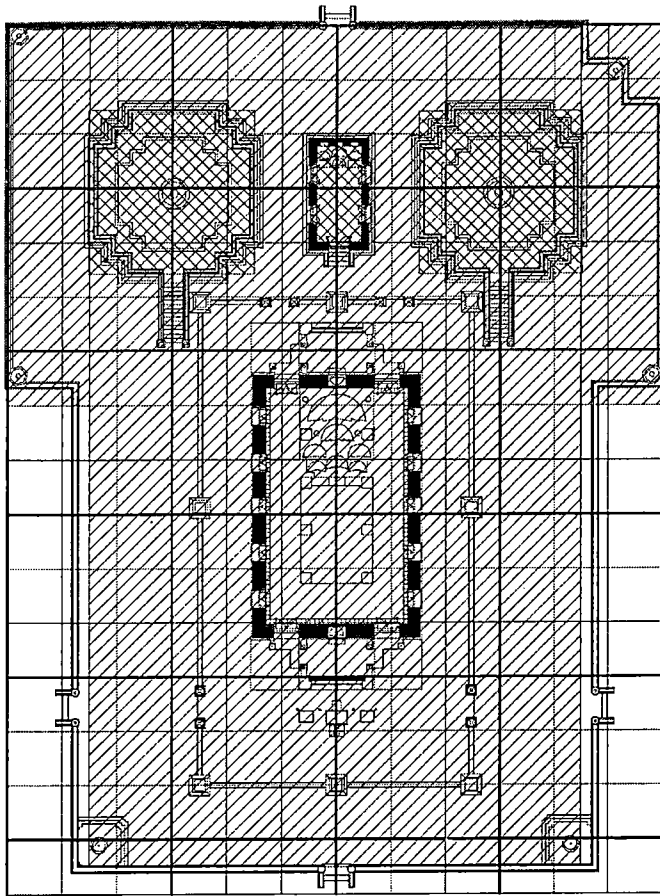
จากข้อความในหนังสือประวัติวัดชุมพลนิกายาราม เรื่อง สิ่งก่อสร้างสำคัญ ภายในวัด ตอนหนึ่งกล่าวถึง พระเจดีย์ 2 องค์ ที่อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ว่า “รูปทรงเป็นแบบเจดีย์ เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานกว้าง 5 วา สูงตลอดยอดประมาณ 15 วา เท่ากันทั้ง 2 องค์ ” เป็น ประเด็นสำคัญที่ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความคิดในการเริ่มต้นวิเคราะห์หาสัดส่วนอันงดงาม ที่สายตาข้าพเจ้า สัมผัสได้จากตัวอาคารที่ปรากฏ จะเห็นได้ว่าสัดส่วนของความกว้างฐานเจดีย์กับความสูงขององค์เจดีย์ คือ 1 : 3 ดังเช่นข้อความในหนังสือประวัติวัดฯ ได้กล่าว

เริ่มต้นที่พระเจดีย์ทั้งสององค์ และ พระอุโบสถ เป็นหลัก เมื่อทดลองร่างตาราง ลงบนแผนผังที่สำรวจจริงวัดได้ โดยใช้สัดส่วนของ 1 ช่องตารางจากความกว้างของฐานองค์เจดีย์ จากนั้น ร่างตารางต่อไปทั้งแผนผัง และทอนช่องตารางหลักเป็น 3 ช่องตาราง¹⁸ จะพบว่าความน่าจะเป็น ของการจัดองค์ประกอบในแผนผังพุทธาวาสทั้งหมด มีความลงตัวใกล้เคียงกับระยะห่างของ องค์ประกอบต่างๆไม่ว่าจะเป็นพระเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหารน้อย หรือ กำแพงแก้ว ฯ

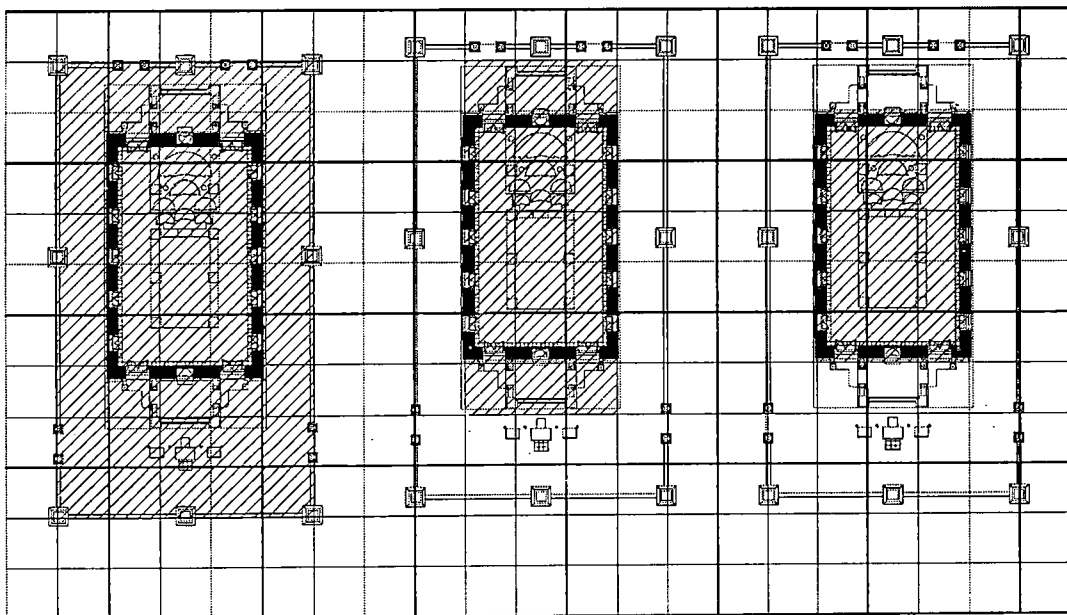
แผนผังพุทธาวาสโดยรวม มีสัดส่วนความกว้างต่อความยาว คือ 9A : 15A ไม่นับรวมแนวกำแพงแก้วชั้นนอกบริเวณฐานพระเจดีย์ด้านเหนือและด้านใต้ เมื่อมองจากด้านหน้าพระ อุโบสถคือด้านซ้ายและด้านขวาที่ขยายออกเป็นทางเดินด้านข้างพระเจดีย์ (กรุณาดูภาพลายเส้นแสดง สัดส่วนวิเคราะห์ในหน้าถัดไป)

แผนผังโครงสร้างพระอุโบสถ มีสัดส่วนความกว้างต่อความยาว คือ 3A : 5A เมื่อร่างระยะห่างของแนวกึ่งกลางเสาในประธาน และระยะระหว่างกึ่งกลางเสากับแนวผนังอาคารทั้ง แนวตั้งและแนวนอน สัดส่วนของระยะความกว้างและความยาวโครงสร้างหลักระหว่าง พาไล : เสาใน ประธาน : ระยะมุขลด : มุขลดได้ชื่อ มีระยะความยาวใกล้เคียงกันมากเกือบจะเป็น 1 : 1 (กรุณาดูภาพ ลายเส้นแสดงสัดส่วนวิเคราะห์ในหน้าถัดไป)

¹⁸ ข้าพเจ้าลองผิดลองถูกการแบ่งช่องตารางอยู่ทั้งสัดส่วนที่เป็นจำนวนคู่ (2,4) และสัดส่วนที่เป็นจำนวนคี่ (3,5) มาลงตัวใกล้เคียงที่การแบ่งช่องตารางย่อยเป็น 3 ส่วน สัดส่วนนี้เป็นสัดส่วนที่ลงตัวหรือการเรียงหน้าเพื่อการศึกษาก็เท่านั้น ไม่นิยามให้ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แผนผังพุทธาวาสโดยรวม มีสัดส่วนความกว้างต่อความยาว คือ 9A : 15A

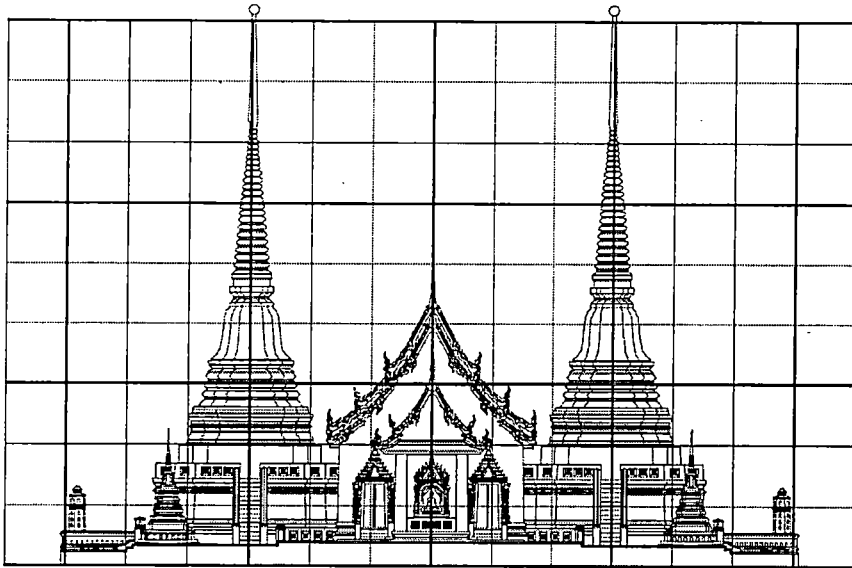

แผนผังโครงสร้างพระอุโบสถ มีสัดส่วนความกว้างต่อความยาว คือ 3A : 5A

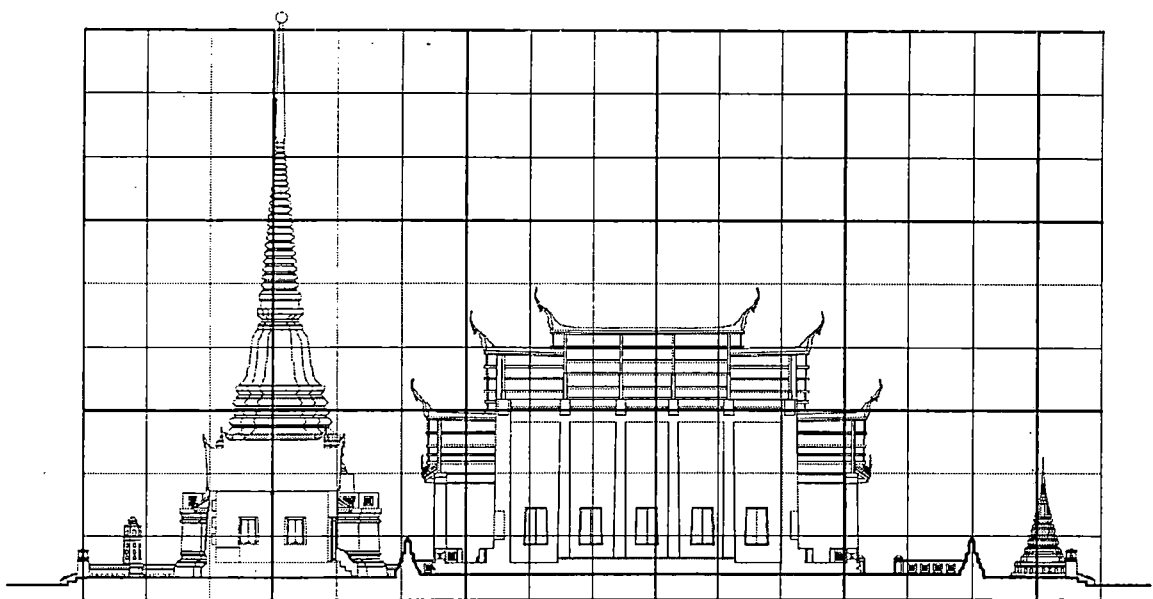
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์เพื่อการเรียนการสอนเท่านั้น เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.3.1 วิเคราะห์สัดส่วนความสูงขององค์ประกอบ

จากสัดส่วนความกว้างต่อความสูงของพระเจดีย์ 1:3 ลองใช้ช่องตารางในแผนผังนำมาใช้กับความสูงอาคาร จะพบความลงตัวของส่วนสูงขององค์ประกอบต่างๆเช่นกัน นอกจากสัดส่วนความสูงของพระเจดีย์แล้ว ทำให้ทราบสัดส่วนของระยะการลดความสูง "ลดมุข" และ สัดส่วนของระยะการลดความสูง "มุขลดได้ชื่อ" ที่มีระยะใกล้เคียงกับ 1 ใน 3 ของช่องตารางหลัก

ภาพลายเส้นแสดงสัดส่วนความสูงของพระเจดีย์และพระอุโบสถ (รูปตั้งด้านหน้า)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ส ภาพลายเส้นแสดงสัดส่วนความสูงของพระเจดีย์และพระอุโบสถ (รูปตั้งด้านทิศใต้) ถ้าไม่ว่ากรรมใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3 บทสรุปผลการศึกษา

แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การศึกษาเชิงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมวัดชุมพลนิกายาราม แบ่งออกเป็น การศึกษาในเชิงสัญลักษณ์ และ การศึกษาทางกายภาพ

การศึกษาองค์ประกอบสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ ของงานออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพระอุโบสถ พบว่า "แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในด้วยการจัดวางกลุ่มพระพุทธรูปประธาน 7 องค์ พร้อมจารึกพระนามตามลำดับอดีตพุทธเจ้า ตลอดจนจิตรกรรมเล่าเรื่องอดีตพุทธเจ้าทั้ง 7 องค์เหล่านั้น เป็นความตั้งใจที่จะสร้างบรรยากาศความเลื่อมใสศรัทธาแก่บรรดาผู้ที่ได้สัมผัสพื้นที่เว้นว่าง โดยอาศัยพระพุทธรูปจิรายัตระของอดีตพุทธเจ้าที่อุบัติขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ผ่านมาแล้วเป็นเวลานานแสนนาน เป็นสิ่งยืนยันความยั่งยืนของอุดมคติอันดียิ่งในพระพุทธศาสนา"

การศึกษาองค์ประกอบสำคัญทางกายภาพของงานออกแบบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ พบว่า " การสร้างสรรค์พื้นที่เว้นว่างของพุทธาวาส เป็นการจัดวางองค์ประกอบพื้นฐานแบบประเพณีไทยที่เรียงบงายแต่สง่างาม ด้วยสมดุลแบบซ้าย-ขวา (Symmetrical Balance) "

กำหนดให้องค์ประกอบสำคัญของแผนผังวางอยู่บน 2 แนวแกนหลัก

พระอุโบสถตั้งอยู่ในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก

พระเจดีย์ประธานคู่ตั้งขนานพระวิหารน้อยอยู่ในแนวแกนเหนือ-ใต้ ที่จุดตัดของแนวแกนทั้งสองเป็นที่ตั้งของพระวิหารน้อย

ปิดล้อมพื้นที่สำคัญด้วยกำแพงแก้วชั้น 2 ชั้น ตามลำดับความสำคัญของพื้นที่

การจัดวางตำแหน่งและขนาดขององค์ประกอบต่างๆ ตลอดจนระยะห่างขององค์ประกอบทั้งหมดที่ปรากฏในแผนผังแนวราบและรูปด้านแนวดิ่ง ใช้สัดส่วนย่อยในการลดขนาดหรือเพิ่มขนาดอยู่ในสัดส่วนประมาณ 1 ใน 3 ของความกว้างฐานองค์เจดีย์ (5 วา) ที่บันทึกในประวัติเดิมของวัดเป็นหลัก

การศึกษางานประดับตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารที่บานประตู-หน้าต่างและที่หน้าบันพระอุโบสถ พบว่ามีความสอดคล้องกันเกี่ยวกับเรื่อง " ศิลปะศาสตร์ในพุทธศาสตร์และพุทธวิธีตามตำราพิชัยสงคราม ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายสอดคล้องกันกับชื่อวัดชุมพลนิกายาราม ได้อย่างลงตัวสมบูรณ์" ไม่เพียงแต่ ศาสตร์ศาสตร์ อันเป็นวรรณกรรมชั้นเอกชิ้นหนึ่งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของสังคม และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชาติจะได้ถูกบันทึกขึ้นอีกครั้ง โดยอาศัยรูปแบบของงานศิลปะสถาปัตยกรรมผ่านลายจำหลักไม้และลายรดน้ำ รูปช้างศึก ม้าศึก รถศึก ทหารเดินเท้า และแม่ทัพนายกองเท่านั้น ยังสะท้อนคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์อันเป็นผู้นำที่สำคัญที่สุดของกองทัพ ด้วยคุณลักษณะขององค์พระมหากษัตริย์ คือ "เบญจบัณฑิตย์" ผู้ทรงรอบรู้ศิลปะศาสตร์ในการศึกสงคราม รวมทั้งในพุทธศาสตร์และพุทธวิธีตามตำราพิชัยสงคราม

ผลของการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นอัจฉริยภาพด้านศิลปะสถาปัตยกรรมชั้นสูงของยุคสมัยที่ควรค่าแก่การศึกษาและพัฒนาสืบต่อไป. ข้างานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

น. ณ ปากน้ำ, “ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา” (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2528)

นริศรานูวัตินงศ, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, “บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ” เล่ม 3 (ไทยวัฒนาพานิช จำกัด : กรุงเทพฯ, พ.ศ.2521)

ราชบัณฑิตยสถาน “พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภคา” (กรุงเทพฯ ราชบัณฑิตยสถาน, 2544)

สันติ เล็กสุขุม, “เจดีย์เพิ่มมูม เจดีย์ย่อมูม สมัยอยุธยา” (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529)

อรรถกถาขุททกนิกายพุทธวงศ์ หน้า 741-746 ใน “พระพุทธประวัติ” (กรุงเทพฯ : บ.คอมฟอร์ม จำกัด, 2545)

.....

ประวัติผู้ทำวิจัย

ชื่อ นาง วัชรีย์ วัชรสินธุ์ (Mrs. VACHAREE VACHARASIN)

รหัสประจำตัว -

ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ ระดับ 9
อาจารย์ประจำภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-7392140

02-7375002 – 47 ต่อ 5197

โทรสาร 02-7392141

E-Mail kvvatcja@kmitl.ac.th

ประวัติการศึกษา โรงเรียนมัธยมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
ปริญญาตรี สท.บ. สาขาสถาปัตยกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ปริญญาโท ศศ.ม. สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
วิทยานิพนธ์ (ดีมาก)
เรื่อง “ สถาปัตยกรรมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ”

ผลงานตำรา ตำราวิชาวาดเส้น 1
ตำราวิชาวาดเส้น 2
ภูมิสถาปัตยกรรมไทยในงานประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย

วิชาที่สอน ออกแบบสถาปัตยกรรม I, II
เทคโนโลยีอาคาร I,II
วาดเส้น I, II
ออกแบบทัศนศิลป์
ออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลงานวิจัย

1. “โครงการพัฒนาหมู่บ้านข้าง ต.บ้านกระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, พ.ศ.2525
เป็นงานวิจัยร่วมกับ ผศ. ดร. พันธุ์ชาย เสือวรรณศรี

2. “ สถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์ วัดกลางวรวิหาร ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พ.ศ.2537

3. “ สถาปัตยกรรมศาลาการเปรียญ ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พ.ศ.2543

4. “ สถาปัตยกรรมวัดห่มพญานิยายาราม ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากเงินรายได้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, พ.ศ.2545

5. “สถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์ ณ วัดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระประสงค์ทรงสร้างขึ้นเพื่อทำผาติกรรมถวายพระราชวังเมืองลพบุรี ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากเงินรายได้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, พ.ศ.2546

6. “ งานออกแบบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากเงินงบประมาณ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2546

7. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมบน เวิร์ด วย เว็บ เรื่อง

“ อัจฉริยภาพทางสถาปัตยกรรมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ”

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากเงินงบประมาณ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2547